SEZAİ KARAKOÇ

DİRİLİŞİN ÇEVRESİNDE

2. baskı

DİRİLİŞ YAYINLARI

YAZARIN ÖBÜR ESERLERİ
(DİRİLİŞ YAYINLARI'ndan)

Şiir:

ŞİİRLER I Monna Rosa
ŞİİRLER II Şahdamar/ Körfez/ Sesler
ŞİİRLER III Hızırla Kırk Saat
ŞİİRLER IV Taha'nın Kitabı/Gül Muştusu
ŞİİRLER V Zamana Adanmış Sözler
ŞİİRLER VI Ayinler/Çeşmeler
ŞİİRLER VII Leylâ ile Mecnun
ŞİİRLER VIII Ateş Dansı
ŞİİRLER IX Alınyazısı Saati
GÜN DOĞMADAN (Şiirlerin Toplu Basımı)

Hikaye:

HİKÂYELER-I Meydan Ortaya Çıktığında
HİKÂYELER-II Portreler

Piyes:

PİYESLER-I • ARMAĞAN

Çeviri Şiir:

BATI ŞİİRLERİNDEN • İSLÂMIN ŞİİR ANITLARINDAN

Düşünce:

RUHUN DİRİLİŞİ • KIYAMET AŞISI • ÇAĞ VE İLHAM I-II-III-IV • İSLÂM • İSLÂM TOPLUMUNUN EKONOMİK STRÜKTÜRÜ • DİRİLİŞİN ÇEVRESİNDE • İSLÂMIN DİRİLİŞİ • DİRİLİŞ NESLİNİN ÂMENTÜSÜ • İNSANLIĞIN DİRİLİŞİ • YİTİK CENNET • GÜNDÖNÜMÜ • MAKAMDA • DİRİLİŞ MUŞTUSU • DÜŞÜNCELER I-II • FİZİK ÖTESİ AÇISINDAN UFUKLAR VE DAHA ÖTESİ I-II-III • YAPI TAŞLARI VE KADERİMİZİN ÇAĞRISI I -II • UNUTUŞ VE HATIRLAYIŞ • VAROLMA SAVAŞI • ÇAĞDAŞ BATI DÜŞÜNCESİNDEN • SAMANYOLUNDA ZİYAFET

Deneme:

EDEBİYAT YAZILARI-I Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir
EDEBİYAT YAZILARI-II Dişimizin Zarı
EDEBİYAT YAZILARI-III Eğik Ehramlar

İnceleme:

YUNUS EMRE • MEHMED ÂKİF • MEVLÂNA

Günlük Yazılar:

FARKLAR • SÜTUN • SÛR • GÜN SAATİ

SÖYLEYİŞLER

Röportaj:

TARİHİN YOL AĞZINDA

Konferans:

ÇIKIŞ YOLU-I Ülkemizin Geleceği

Meydan konuşması:

ÇIKIŞ YOLU-II Medeniyetimizin Dirilişi

SEZAİ KARAKOÇ

DİRİLİŞİN ÇEVRESİNDE

7. baskı

DİRİLİŞ YAYINLARI

atalçeşme Sk. Üretmen Han | Molla Gürani Cd. No: 57/1
o:27/115 Cağaloğlu-İstanbul | Fındıkzade - Fatih / İstanbul

Tel: (0212) 519 04 57 Posta Çeki: 348155

Diriliş Yayınları : 12

Birinci Baskı :1967
(**Yazılar** adlı eserde **İslâm** ve **Farklar** ile birarada)
İkinci Baskı :1975
Üçüncü Baskı :1979
Dördüncü Baskı :1988
Beşinci Baskı :2000
Altıncı Baskı :2011

BU KİTAP

Bu kitap, 1960 - 1967 yılları arasında **Diriliş Dergisi** ve **Yeni İstiklâl Gazetesi**'nde çıkmış yazılardan oluşmuştur. Sadece **Lût'un Arkasına Bakıp Tuz Heykeli Olan Karısı Gibi** isimli yazı **Düşünen Adam Dergisi**'nde, **Madde Örümceği** adlı yazı ise **Hür Söz Gazetesi**'nde (Erzurum) yayınlanmıştır. Bu yazılar yazarın adı yanısıra kullandığı takma adlar (Mehmet Yasin, Zülküf Canyüce vb.) imzalarını taşımaktadır.

©Diriliş Yayınları. BU KİTAP DAHİL BÜTÜN ESERLERİMİZİN TÜM YAYIN HAKLARI SAKLIDIR. (Değerlendirme amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yazarın yazılı izni olmadan, hiçbir surette alınamaz, çoğaltılamaz, çevirisi yapılamaz, radyo, TV'lerde okunamaz, kaset ve CD'lere aktarılamaz, internet dosyası açılamaz.)

Baskı - Cilt: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi

DİRİLİŞİN ÇEVRESİNDE

ÖLÜMÜN SEBEBİ

İnsan, bu kadar acıyla ölür. Bir kere daha dirilmek için. Kötüyse ateşe dayanabilmek için... İyiyse, karşılığını alırken, sevinçten ve neşeden ölmemek için... Öbür tarafın şartlarına dayanabilmek için, demek ki, sıkı bir imtihandan geçmek gerek. İşte bu imtihan ölümdür. İşte ölümün varlığını görüp öteye de inanmak lâzım. Ne Cennet buraya benzer, ne Cehennem, öyle olsaydı biz ölmeden hesabımızı görüp ya ona ya öbürüne götürürlerdi... Bundandır ki, ölüm, Tanrının bir bağışı oluyor... Fezaya çıkan insanlar nasıl günlerce tecrit ediliyor ve hazırlanıyorsa, ölüm de öteye hazırlıyor.

Her yeni gelişme, ilerleme ve her yeni eser için bir çile gerekir. Her yemiş, her tatlı yemiş, bir çilenin verimidir. Ağaç, toprağın içine girip ta uzaklara uzanmasa, yapraklarını dökmese, don tehlikesi geçirmese, kış soğuğu köklerini kavurmasa, doğu yelleriyle, batı yelleriyle, kuzey yelleriyle sarsılmasa, yemiş de veremez. Ölüm ötesi, bir yemiş gibi pişiyor, güneşte kızarıyor ve ölümden sonra bir elma gibi insanın

avucuna düşüyor. Böylece ölüm, öbür yüzüyle bir doğum oluyor. Toprak ananın karnında bir doğum. Toprağa, çürütemeyeceği cevherlerle gidenin doğuşu, dirilişi daha kolay, daha tatlı olur. İnanç, sevgi, namaz, oruç ve dua... Her biri ölüme karşı peşin seromlar ve ölüm ötesi için pencerelerdir. Ölüm ötesine açılan pencerelerdir. Kim bunu inkâr edebilir? Ve bunun inkârı neye yarar? Kur'ân'ın, namazın, orucun araladığı dünya, öbür dünyada bir yaprak olmasaydı, öbür dünya neye yarardı? İnsanın ve varlığın, filozof Hartman'ın bahsettiği kendi üstün tabakasından, ölümle, daha aşağı, hatta en aşağı tabaka olan madenî ve maddî tabakaya inişine inanmak, tarihin diyalektiğini devamlı bir düşüş ve alçalış olarak kabul etmek ve evrensel kötülüğün gücüne inanmaktan, neticede şeytanı tanrılaştırmaktan başka bir şey değildir. Halbuki, öteye inanmak, tarihin ve oluşun diyalektiğinin devamlı ilerleyiş olduğuna inanmaktır. İyimserliktir. İyiliktir. Tanrıya inanmakdır. İnsanın ilerleyeceğine inanmaktır, güzele, doğruya mutlak bir değer vermektir.

Ölmeden önce ölmek, böylece, daha büyük ilerleme, daha hızlı bir gelişimdir. İnsan bir kış ortasında bağdan salkım salkım üzüm devşirmiş oluyor.

Gecenin sesini duyanlar, güneşin hışırtısını, göğe sürtünüşünü işitenler, meleklerin kanat çırpışını görür gibi olanlar, yalnızlığın bir kalb gibi çarpışına kulak verenler, aç kalmış bir böceğin bile düşüncesiyle huzursuz oldukları halde kendi açlığını unutanlar... İşte bunlar bu dünya içinde öteye yol arayanlardır ve bunların ideal çizgisi, ölmeden önce ölümü tadmış olanlardır.

Doğumla ağ atılıyor, ölümle ağ toplanıyor, çekiliyor. Kimi ağ boş dönecektir. Kimi ağ dolu dönecektir. Kimi ağ da bir defineyi de beraberinde getirecektir. Define, denizin dibi (ölüm ötesi) için bir ipucu verecektir.

Ölüden irkiliriz. Bir kafatasına alışmak uzun bir süre alır. Bu bile artık, ölümün başka bir dünyaya aitliğine bir belgedir. Kuru bir yaprak bizi ürkütemez; ama kurumuş bir vücut çarpar bizi. Bu sırf zihnî bir işlemle, yani bizim de sonumuzun bu olduğunu düşünüp hemen acı bir sonuca varışımızla olmaz. O artık ayrı bir dünyanın malı olduğundandır bu. Dinde, ölen kadının kocasına bile artık namahrem olmasının bir sırrı da budur. Artık ona elini dokunduramaz. Onun üstüne başka bir el değmiştir.

Sabahın gri rengi içinde kubbelerin kazandığı bir kurşun olgunluğu, arka arkaya ufukta beliren insanların siluetinde ciddi, ağır bir hava, güvercinlerde destansı bir görünüş vardır. Gün yükseldikçe eşya her günkü durumuna gelmeğe, yerine oturmaya, neyse ondan ibaret olmaya, "bu dünya" olmaya başlar. Sonra akşamla, geceyle tekrar o çerçeveden çıkıp örtünmeğe başlar. Demek ki, gün başlarken ve biterken, sadece bir ışığın değişmesiyle, dünyaya yabancı olarak başlar ve yabancı olarak bitiririz. Veya, dünyayı yavaş yavaş devralır, tam mal edip özümleyemeden, akşam, birden elden çıkarıveririz. Ya bir de, ölüm gibi köklü ve bizzat üzerimizde olan bir değişmenin getireceğini düşünelim. Tamamıyla dışımızda ve sırf bir ışık olayı bile dünyaya ayrı bir renk ve anlam veriyor; içimizi allak bullak eden ölüm?

Marks'ın üzerinde durduğu yabancılaşma, bir kaç

derebeyin sebep olduğu yabancılaşmadan ne çıkar? Camus'nün duygu iptaline, dumuruna uğramış yabancısı nerde kalır? Asıl yabancı olan insandır, bu dünyada, hatta kendi vücuduna bile bir bakıma. Vücut, kimi hallerde çürürken, ruh dehşetle ona bakar ve onu seyreder. Bu benim mi diye. Bu ben miyim? Hayır, o, o değildir. Ve asıl oluş burdadır. Yabancılaşma, kökten yanlış. Sonradan olmayı ifade ettiği için. İnsan, önceden yabancıdır, sonradan yabancılaşmaz; aksine, yabancılıktan kurtulur. Tekrar yabancılaştığı da olur. Demek ki, yabancılığın kökü, ötededir. Ötenin bir bad-ı sabasını alanlara mahsustur. Belki, bu inancını yitirmiş filozofların yabancılaşması "gerçek yabancılığın", kendi sistemlerine vurmuş gölgelerinden başka bir şey değildir. Yanlış bir yere uygulanmadır. Hep ateşe bakan bir insanın her yerde ateş ve alev dalgaları görmesi gibi, bu al tutmuş filozoflar, metafizik acı, öteye ait duygular, ölümün başkaldırmasını böylece dar ve sığ alanlarda denemişlerdir.

İntihar... Ölüme çare bulunsa... En ufak bir emmaresi ve işareti yok ya, bir an için ölüme bir çare bulunduğunu farz edelim. İnsanlar artık hiç ölmesinler. Bu durumda ne olacaktır? Birdenbire intiharın ve adam öldürmenin arttığı, salgın halini aldığı görülecektir. O kadar ki, belki de tabiî ölümün zayiatından fazla insan ölecektir, ölüm son derece cazip hale gelecektir (Şimdi, tabiî ölümün bulunuşunun, intihar ve adam öldürmeyi önleyen böyle bir fonksiyonu oluyor). Yani ölümden boşanan, intiharı dolduracaktır. İşte ölüm böylesine vardır ve ödevlidir. Yoksa zamanla ortadan kalkacak bir kategori değil-

dir. O, bu dünyada silinmesi mümkün olmayan Mavi Sakalın anahtarındaki kan lekesi gibi, öteden gelen bir izdir. Yoksa, dünyaya ait bir pürüz değil. İntiharsa, "ölmeden önce ölme"nin arabı (negatifi)dır. Ölmeden önce ölmenin ihtiyacını sezip de, o duruma gelip de, inanç, şart ve kültürüne eremeyenlerin saplandıkları kara renktir intihar. Ölüm yenilse ve ötenin inkârı dalbudak salsa, intihar, otağını, insanlığın ortasına gelip kuracaktır. İşte inkârcıların özlediği altın ve ideal gelecek!

Henüz bu "gelecekleri" gelmemiştir ama kollektif düşünce ve duygu intiharları, komünizm, faşizm vb. herhangi bir ...izm altında sürüp gitmektedir.

Ölümü gören bir gözle görmek, ölümün ötesine bakabilmek... Bizim mesleğimiz, çağırdığımız yeni var oluş da budur.

KURBAN

Her gün salhanelerde hayvanlar kesilir, ölü hale gelirler. Biz biliriz. Ama bilmiyor gibiyizdir. Daha doğrusu, sanki kasaptan alınan bir kilo et, bir canlıdan, onu ölü haline getirmek bahasına alınmış bir parça değil de, bir kilo şeker, bir kilo sabun gibi bir cansız eşyadır. Bütün yıl böyle gider de, yılda dört gün, kurban bayramı günleri durum değişir birden. Şehir baştanbaşa, her köşeden alev gibi çıkan koyunlarla donanır. Kınalı yünleriyle yollar bir yumuşaklıkla döşenir. Yalnız yün yumuşaklığıyla değil, yürek yumuşaklığıyla da. Sanki yollar yünle kabartılmıştır, yürek de kabarmıştır. Artık et ayrı şey, canlı hayvan ayrı şey değildir. İkisi birleşmiştir.

Ey, dağların nefis ve saf havasında yüze yüze gelişen mübarek yaratıklar, hoş geldiniz. İnsan ihtiraslarının ve şeytan soluklarının köşe taşlarını karartıtığı şehre hangi haberi getiriyorsunuz? Meta olarak canlarınızı koyduğunuz ulvî pazar kutlu olsun. Ayrıldığınız kuzulara, bıraktığınız dağlara, arkanızda kalan ovalara ve yollara, gökten ışık insin. Din uğruna canı feda etmenin canlı sembolleri, şehrin çeliğine kanınızla su vermeğe geldiniz.

İşte şehrin her alanında, Kurban Bayramında gördüğümüz kurbanlık hayvanlara içimizden aşağı yukarı böyle söylemeyi geçiririz. Ve işte Kurban Bayramındadır ki, Allah'ın bir yaratığının, günübirlik bir akıntı halinde öbürü yaşasın diye hayatını verdiğini ve buna sessizce katlanacak şekilde ayarlanmış olduğunu görüyor ve anlıyoruz.

O gün, Kurbanın günüdür. Kanıyla, sallanan gövdesiyle, tuzlu etinin şekersi tadıyla, derisiyle, tüyüyle... Sesiyle... O gün, çubuğuyla, bir kurban adayı hayvana sertçe vuran bir sürücü, alelade günlere göre, bizde çok daha büyük bir tepki doğurur. İçimiz: "Başımıza vursa daha iyi" der. Acıma duygumuz, keskin bir koku gibi yayılır ortalığa. Kurban, kimseden bir şey istemeden ve her şeyini vererek, şehri ve bizi zapt eder, feth eder.

Her müslüman denemiştir: Kurbanın eti farklıdır. Adeta, her günkü ete benzemez. "Bu sizin inancınızdır ki, size öyle gösteriyor" diyecekler bize. Doğru. Biz de zaten onu söylüyoruz. Her gün kesildiği halde kılımız bile kıpırdamayan, hattâ hiç kesilmiyorlarmışçasına kesilmelerinden habersiz davrandığımız, etleri onlardan değil de bir maden ocağından geliyormuşçasına kayıtsız davrandığımız bu kutlu yaratıkların, yalnız bayram günüdür ki, çektikleri çileyi gösterir bize. Bunun üzerine düşünürsek, bugündeki bu değişikliği açıklayacak unsurlar arasında belli başlı iki unsurun ağır bastığını görürüz:

1- Kurban kesmenin dinî bir tören olması.

2- Kesilmenin, göz önünde, şehrin içinde, herkesin görebileceği bir biçimde yapılması.

Yani öbür günlerdeki ölüm de ölümdür ama dışımızda, hatta idraklerimizin dışında bir ölümüdür hayvanın. Alanımıza girdiği zaman, hayvan, artık canlı varlık değil, sadece ettir. Halbuki kurban olayında, ölüm artık yalnız kurban edilenin değil, kurban edenin de bir yaşantısıdır. Yani insan da kendi ölümünü bir parça yaşar o anda. Yani, sanki o anda kendisi ölecekken, o hayvancağız, kendisinin yerine ölmekle ödevlendirilmiştir. Hz. İsmail'in yerine koç'un kurban edilmesi gibi. Bu alanda kurban, bir nevi, hayvanın şehidi gibidir. Kurban kesilirken, bir an için insanın yaşadığına hamdetmemesi elde değildir. Hamd ve şükür, yaşamak gibi zaruret oluyor. O gün havada, elle tutulur bir kurban yeli eser. Artık bu ölüm, öbür günlerdeki hayvan ölümlerine benzemez. Farklı bir ölümdür bu. Ölümün metafizik havası, canlı bir şekilde, her yanımızı ve yöremizi sarmıştır. Böylece, denebilirse, öbür ölüm, ölü bir ölüm olduğu halde, bu ölüm diri bir ölümdür. Hayvanların ölünce toprak haline geleceği ve öteki dünyaya geçmeyeceği, buna karşılık, kurban edilen hayvanların yarın Cennette otlayacağı haberinin hikmetinden biri de bu değil mi? Bir ölüm ölüme götürüyor, bir ölüm dirime götürüyor. Böylece, bir bakıma, bir kurban kesilirken, kurban edilen hayvanın hüviyetinde, bütün bir yıl kesilen hayvanlar dirilmiş oluyor.

"Bunu gör, buna tahammül et. Ve gerçeği anla. Kurban bir semboldür. Aslında her gün, senin için, nice varlık kurban olmaktadır. Ama sen de bunun dışında değilsin. Öyleyse neye adandığını araştır ve bil." demektir Kurban. Kurban, ölümden yapılmış, böylesine canlı bir konuşmadır.

GÖRÜNMEYEN

İnsan, kimi zaman, tabiatın adamıdır, görünenin adamı; kimi zaman da "görünmeyen"in. Kimi insan, öbürlerine göre, daha çok "görünmeyen"e aittir, görünmeyene yenilmiş, görünmeyenle donanmıştır. Kimi insan, doğar, yaşar, ölür de, "görünmeyen"in en ufak bir dokunuşunu bile tatmaz. Kimi insan da, her an ve her vakit görünmeyenin bad-ı sabası, gül renkli bulutu içindedir. "Her nefs, ölümü tadıcıdır" diyor Ulu Kur'an. En büyük görünmeyenlerden biri olan ölümü, her birimiz, günü gelince, balrengi, acı ya da tatlı tadıyla içimize alacağız. Daha doğrusu, o dayanılmaz tadını tadacağız ölümün. Hep sandığımız gibi, ölümün kendisi acı değildir. Acı, fizik çözülüşte, mafsalların ödevlerini terk edişinde, bir kemiğin öbür kemiği koyverişinde, etin iskeletten kopuşunda ve bedenin artık anlamsız ve absürd hale gelişindedir. Acı absürdten doğuyor. Yoksa, ölümün kendisi acı değil, dayanılmaz derecede tatlıdır. Fizik acının dayanılmazlığı ölçüsünde, hatta onu aşkın bir "tatlı"lık vardır ölümde. Fizik acı arttıkça, ölüm tatlılaşır ve insan ona doğru yaklaşmağa başlar. Bir an,

artık, "ölüm çağrısı" eşsiz ve dayanılmaz bir çekicilik kazanır. İnsan, ölümün, görünmeyenin büyüsüyle büyülenir, bu dünyayı böyle bir cezbe içinde terk eder, görünmeyenin sarhoşu olarak terk eder. Ölüm yaklaşıp fizik dünyadan kopma başlayınca insan, artık yeni bir dünyaya girer: 41 derece dünyasına. Orda, görünmeyenlerin katar katar atları, katırları, çıngırakları, kayalık yolları, yakmayan, sadece ışık saçan güneşin, bir esinti gibi gelen saydam gecesi, yalnızlığın büyük ordusu vardır. O zaman dinlediğimiz Kur'an bizi doğrudan kavrar. Bu kavrayış, net ve saf bir kavrayıştır, brüt bir kavrayış değil. Bir saniye geçmez ki, o kelimelerin özlemini duymayalım. Kelime ruha katılır ve ikisi bir parça olur. Kur'an'ın kurduğu dünya. İnsanın içine yerleşir ve onu en sade ve en arı bir yaşayışa götürür. Muhiddin-i Arabî Hz.lerinin, ağır bir hastalık anında, Ya'sin-i Şerif'i, yanına yaklaşan ve kendisine şifa bahş eden yakışıklı bir genç gibi görüşü gerçek bir duygunun aldığı esîrî bir biçimin tam idrakidir. Yüksek bağışlar kazanmış bir insan, sıhhatli anlarında da bugün görünmeyenleri görebilir. "Görünmeyen Dünya"yla en çok ilgi kuran peygamberlerdir. Peygamberler, "görünmeyen dünyalar"ın sultanlarıdır. Peygamberimiz, daha çocukken bir dağda arkadaşıyla sürü otlatırken, bu görünmeyen dünya varlıkları tarafından gönlü "yücelik bilgileri"yle doldurulmuştu. Vahiy, ancak, bu görünmeyen dünyayla bir ilgi kurularak alınıyordu. Vahiy, görünmeyen dünyadaki yemişlerin bu dünyaya Allah tarafından bağışlanmasıdır. 1400 yıla yakın bir zaman geçti. Vahiy olarak gelen Kur'an, aynı canlılıkta ve mucize halinde gözler önünde duruyor.

Ve hangi insan onunla bir temas kuruyorsa, onu, o görünmeyen dünyaya yükseltiyor. Cebrail, Mikâil, Azrail, İsrafil ve bütün melekler, görünmeyen dünyadan, görünen dünyaya tasarruf yetkisiyle bakan büyük yaratıklardır, kudret erleri, askerleridir. Biri, nimetler akınının suağzında durur, biri ölümü yönetir; biri, günü gelince, eşya ve varlık sergisini bir kâğıt tomarı gibi dürecektir: O'nun Sûr'unu şimdiden, her an duyana ne mutlu! Biri insan ruhunu "mutlak gerçeğe" açmakla, ödevlidir. Cinler ve şeytanlarsa, kâinatı dolduran, başka ruhlardır ve artık onlara yükselmek yok, onların saldırısına uğramak var. Kimi aklın etrafında döner veya akıl bir hale düşer ki, orada artık "cin yaşantıları" buyruktur. Cinlerle düşüp kalkan, hatta onlarla evlenen hasta insanlar bulunuyor. Hatta bu insanlar, o olay dışında tamamen normal de olabiliyorlar. Bu bize bir "vehim" gibi gelebilir. Ama, "vehim" kavramını kurcalarsak, vehim nereye kadar gider? Fizik, katılaşmış ve donmuş bir faniliktir. Çok defa, bir vehim kadar bile gerçekliği yoktur "gerçek dünya" dediğimiz şu tabiat dünyasının. Görünmeyen dünyanın bir sosyolojisi yapılabilseydi nice gerçekler görülebilirdi.

Mücerredin (soyutun) dünyası, görünmeyen dünyanın bir bölümüdür. Cebir, abstre sanat, bu mücerret dünyanın insana bir takım rakamlar ve semboller halinde yaklaşması demektir. Mücerredin çağı geliyor. Ey mücerret, sana selâm! Senin gelişin, bu dünya gibi görünmeyen dünyanın da gerçek sahibi İslâmın yeniden gelmekte olduğunun bir muştusudur. Nasıl ki, Onun tarihi, düşüncede, sanatta ve edebiyatta, şiir ve cebirde, mücerredin tam hakkının

verildiği bir alandır.

Sanatçılar, büyük sanatçılar da, büyüklükleri ölçüsünde, "görünmeyen"le ilgi kurmuş kişilerdir. O dünyadan getirdikleri bir tutkuyla örerler dünyalarını. Dostoyevski'nin kendisi ve kahramanları, görünmeyenin tekniğiyle, bu tekniklerden birinin ortamı olan sar'ayla böyle bir dünya getirdi insanlığa. "Görünmeyen dünya", fizik dünya kadar, hatta daha fazla gerçektir. Ve her insan o dünyadan az veya çok bir pay almakladır. Modern Çağda, dünyayı sırf görünenden ibaret bilmek savaşını yürütenlerin yenilgisi yönünde gelişmiş ve gelişmektedir.

Bir yağmur bizi alıp biraz uzağa götürür. Bir ay, bir güneş tutulması, birden bizi değiştirir. Bir hastalık, ayrı bir dünyada yüzdürür ve gezdirir. Namaz, bir miraç olur insana. Kur'an öteye açılmış bir kapıdır. Din, başlı başına bir "mucize dünyası"nı getirir bize. Mucize, Peygamberin miracı, Ayın ikiye bölünmesi, Allah sevgisi, kerametler... İşte, bu dünyayı bize çekilir kılan, görünmeyen dünyadan dünyamıza düşmüş bağışlar...

DESTAN

Bazı çağlar insan bir "destan adamı"dır, "destan insanı"dır. Bazı çağlar da, ilkin olmasa da, şartların itişi ve çekişiyle böyle olur. Destan insanı kavrar, içine alır. Destanın ayışığı vurur yüzlere. Destanın gümüş sabahı, şehrin uçlarını, baharın daluçlarını zaptetmesi gibi tutar. Toplum, Destanın göksü ve denizi rengine bulanır. Her kişi, "boyandım rengine, solmazam ayruk" dercesine Destana boyanmıştır. Destan gelmeden önceki bir kişiyle, Destanın gelip de içine almasından sonraki kişi arasında tam bir fark vardır. Destan, sosyolojik şartları mitik şartlara yükseltir. Mitik plan artık realiteyle kaynaşmış bir bütündür. Kahraman, bu şartlarda, Destanın payına düşmüş insandır.

Kahraman mı Destanı, Destan mı kahramanı getirir? Kahraman Destanı, Destan kahramanı getirir. Daha doğrusu, ikisi birden gelirler ve sonra birden çekilirler.

Destan geldi mi köle kahraman olur.

Destan, savaş, kölelikten kurtuluş ve yeni bir din

akımının getirdiği genel bir psikolojidir. Genel bir psikolojidir ama hemen sosyolojik bir tarihî, hatta denilebilirse tabiatla dolup taşan ve onu aşarak tabiat ve fizikötesine ulaşan bir muhteva, bir yön ve bir dinamiklik kazanır. Tarihle sosyolojik şartların çekişmesinde, birincinin yenmesi demektir Destan. Ahlâkla benlik duygusunun çekişmesinde ahlâkın zaferidir. Bir bakıma, erdemin ahlâk kadar yaygın olma durumudur. Bir bakıma da, faydalı bir irrasyonelin akla üstün gelmesidir ama bu, aklın, Destan döneminde en yüksek dozda kullanılmasına ve verimlendirilmesine engel değil. "Çok tedbirli Odisseus", kendini Destana kaptırmış bir aklın sembolüdür. Odisseus akıl, havasına girdiği denizse Destandır. Odisseia, akılla destanın savaşması, sonunda aklın da destanlaşması, destanını yazmasıdır.

Destan, kader çizgilerinin altının iyice çizildiği, kahramanın trajik serüvenlerinin kaderi eşya kabuğundan soyduğu bir insanlık hamlesi ve bir kuruluş çerçevesi olarak büyük değişme ve dönüşmelerde ortaya çıkar. O bir ortaya çıktı mı artık Destandan yana olmak veya Destana karşı olmak vardır. Destan yenilmez. Karşısına, daha büyük bir destan çıkmadıkça, en küçük bir destan bile yenilmez.

En küçük bir işin başarılması için bile kişinin yanını yöresini bir "destan halesi"nin sarması şarttır. Başarı ve zafer zamanları, yüzlerdeki nur veya şeytansı ifade, Destanı yere indiren fizikötesi güçlerin bir belirtisidir. Meleklerin getirdiği veya katıldığı destanlar vardır. Bedir Savaşı gibi. Tersine Şeytanın yönettiği savaşlar vardır. Kendini bir Deccal olarak ilân eden Nietzsche'nin önceden haber verdiği Dünya

savaşları gibi.

Aslında insan, bir Destan yaratığıdır. Yeryüzüne iniş, bir Dünya Destanına girişmek içindir. Zaferle dönmenin bağışı ise, bütün halinde bir Cennet, yani mutlu bir ebedî hayattır. İnsanda bulunan kutsal destan tohumu, sonsuzluğa gebedir. İnsan "yücelerin yücesi"nden "aşağıların aşağısı"na bu tohumu en çetin şartlarda bile büyütmek ve beslemek için atıldı. İnsanın kader yükü burdadır. Tam diriliş ve varoluşu da burada, tam tükenişi de buradadır. Bu şartlardadır.

İslâm, bir destan gibi doğar, bir destan olarak gelişir, sonra, tarihî bir destan çerçevesi halinde, sürekli olarak destan doğurucu bir destan kalıbı halinde, binlerce Destanın doğmasına sebep olur. Halid bin Velid'den atı denize doğru bir yay gibi gerili ufuklara bakan, Cebelitarık'a ulaşmış İslâm kahramanına, Kafkas kahramanı Şeyh Şamil'den, ayni cephede şehit düşmüş adsız Birinci Dünya Savaşı şehidine kadar sonsuz bir destan kahramanları külliyatına sahip bir Destandır İslâm Destanı. Bu Destanın yaprakları tükenmemiştir. Zengin bir repertuvarı vardır bu Destanın.

İslâmın destan özelliği geçici bir özellik de değildir. Müslümanın Destana katılış ve sonuçları bir düzene ve değerlendirmeğe bağlanmıştır. Destanın yaşayana giydirdiği gök armağanı gazilik ve bu uğurda ölene giydirdiği dünya ötesi kutlu giysi şehitliktir. Gazi ve şehit, İslâm Destanının şövalyeleridir. Onlar, Destanın kahramanlık imtihanlarını başarıyla kazanmışlardır. Gazinin yaşaması artık alelade kişinin yaşaması, şehidin ölümü, alelade kişinin ölümü

değildir. "Şehit, ölümün acısını, ayağa batmış bir dikenin acısı kadar duyar" hadisi, bu ölümün başkalığını en üstün bir peygamberlik üslubuyla anlatır bize. "Şehitler ölü değil diridirler" hadisi, şehit hayatı hakkında daha fazla bir aydınlık getirir bize. "Ya şehit, ya gazi" sözü, atalarımızın bu destana katılma şuur ve hasretlerini bize anlatan ne güzel lakonik bir deyiştir! Şehit, daha şehit olmadan, alelade kişiyi aşan şehitlik duygu ve düşünce katına ulaşmıştır. Farklı düşünür, farklı duyar, farklı yaşar. Gazilerin ve şehitlerin bulunduğu bir toplum, sürekli destan hayatı yaşayan bir toplumdur. Gaziler, savaştan dönerken, ölüm karşısındaki büyük denemelerinden devşirdikleri fizikötesi başaklarını beraberlerinde getirirler. Şehitlerin anılarını da. Çocuklar, bu "gök sofrası"nın yemişleriyle beslenir ve büyürler. Gazilik ve şehitlik, kahramanlık böyle böyle büyür, artar, çoğalır. Destan böyle böyle gelişir ve kökleşir. Toplum böyle böyle ölüm karşısında, öte aşkı önünde pişer, olgunlaşır ve tazelenir. İnsan, böylece ebediliğe bitişir. Şehit tam ölüm anında mahşerdeki "görme"nin, Allah'ın güzelliğini tadmanın bir minyatürünü yaşar. Birlikte gömüldüğü kanlı elbiseler canlı şahididir. Gazisiz ve şehitsiz bir topluluk, ruhtan mahrum bir topluluk değil midir?

İstiklâl Savaşı'nın da bir parçası olduğu Birinci Cihan Harbi'nden bize gelen bu Destan soluğudur. Ondan uzaklaştıkça, O savaşın gazileri aramızdan bir bir ayrıldıkça ve şehitleri bir bir unutuldukça daha yoz bir hayata doğru gittiğimizi fark ediyor muyuz?

Kurtulmak için yeni bir Destan Neslinin gelmesi-

ne yol açmalıyız. Her insanımızın yüreğinde gazilik ve şehitlik arzusunu yeniden uyandırmamız, bu ateşi alevlendirmemiz gerekir.

Yalnız din ve İslâm uğruna, ideal uğruna can vererek şehitliğin sembolü ve İslâm Destanının ebedî gençliğinin başı olan Hz. Hüseyin'i örnek alacak bir Destan Neslinin sökün etmesi, kurtuluşun tek şartıdır.

TUFAN

Eski düşünürler, varlığın, dört unsurdan meydana geldiğini söylemişlerdi: Su, toprak, ateş, hava. Bugün, temel elemanların sayısının bu kadarcık olmadığı ortaya çıkmıştır ama bu elemanları yine de bu dört küme etrafında toplamak mümkündür. Yani değişen, bu unsurların birer yalın eleman olmaktan çıkıp birer gurup adı olmasından başkası değil. Hele ihtiyaçları açısından alırsak, bugün, bu bölümleme daha bir önem kazanır. Yani, varlığın, su, toprak, ateş ve havadan meydana gelişi değil de, bunların dışında var olmakla birlikte, yaşamasını ancak ve sadece bunlarla sürdürdüğü düşünülürse... Yani, bölümleme, cansız kütle açısından değil de, "can" açısından yapılırsa... Bir kere daha "yani" diyelim, yani, bu bölümleme, artık pozitif ilim konusu olmaktan çıkmış, biraz metafiziğin, biraz da sosyal ilimlerin konusu olmuştur. Biz, bu dört unsurdan değil de, onları da meydana getiren elemanlardan oluşuyoruz ama şu imaj da, gerçek bir hayat imajı olmuyor mu? Bir yanda canlı varlık duruyor, bir yanda su, ateş, toprak ve hava. Su, toprak, ateş ve hava, şu veya bu

alışverişle yerinden kopuyor ve canlıya doğru gelerek onda eriyor, kayboluyor. Aralarında kurulu bir gidiş gelişle, bir med ve cezirle, hayat var oluyor. Demek ki, bizi değilse de, bizdeki hayatı, bu dört unsur, meydana çıkarıyor.

Tufan ki, bu hayatın bizden toptan çekilmesinin bir ön işaretidir, öyleyse, bu dört unsurun ayaklanması ve başkaldırmasıyla belirir. Su tufanı, toprak tufanı, ateş tufanı, hava tufanıyla.

Birinci tufan, su tufanı oldu. Hem öyle oldu ki, "tufan" sözünü bile suya bağladık. Su tufanı, su gibi gelen hayat nimetinin değerini bilemeyen insanlığa ayni cinsten bir ceza cevabı oldu. Bir kısas oldu. "Kısasta sizin için hayat vardır" âyetinin bir uygulaması.

Ama insanlık yine inkâra saplandı. Yine unuttu Yaratanını. Yine, kendine bağışlanan hayat nimetinin teşekkürünü. Öyleyse, o hayatı sağlayan güçlerin dirilip direnmesi bir ödevleridir artık.

Zulme uğrayan dört sınıf insandan kurulu bir toplumun her sınıfı, doğan şartlar altında, nasıl, zaman zaman ihtilâl bayrağını açarsa, bu unsurlar da, Yaratıcının önünde eğilme borcunu unutan "insan"a, dönem dönem başkaldırırlar. Bu da onların dirilişidir. Onların misyonu, onların mesajıdır.

Şu, bir kere, Peygamber Nuh'un buyruğunda isyan bayrağını açtı ve insanı, gerçeği hatırlasın diye boğulma şokuna kadar götürdü. Yani bugün ruh hastalıklarının tedavisinde kullanılan, "insanı ölümün önüne götürüp orada ve o durumda düzelmesini sağlamak" metodunun bir nevi bütün insanlığa uygu-

lanması oldu tufan. Ama, şimdi insanlık, o kurtuluşu değil de, o kurtuluş gemisinin enkazını arıyor. Bulsa, kimbilir nasıl, öcünü o tahta parçalarından alacak. Ama bulamaz. Nasıl o ayaklanmış ve bir gökdelen gibi yükselmiş beyaz yeleli suları bir daha yakalayamazlarsa, o suların üstünde bir arap atı gibi seken ve bir kurtuluş Moby Dick'i gibi uçan o gemiyi de tutamazlar. O sular nerelere çekildiyse o gemi de orda çünkü. Daha doğrusu, tarihin dalgaları üstünde bir sembol gemi gibi uçup gidiyor Nuh'un gemisi. Bütün peygamberler, bütün kurtulmuşlar o gemiye bindi. Güneydoğu Anadolu'da, bir yaz sıcağı öğlesinde, tertemiz bir yürekle, bir dağın tepesinden bir ovaya bakınız; ovanın birdenbire bir deniz gibi dalgalandığını ve üstünden bir geminin nazlı nazlı gittiğini görür gibi olursunuz. İşte o, Nuh'un gemisidir...

Şimdi sıra toprakta. İnsanın nankörlüğüne ilk dayanamayan su oldu. Toprağın dayanamayacağı günler de geldi... Toprak dayanamıyor ve çatlıyor. Bu çatlayış, ilk işaretini atomun parçalanmasıyla verdi. Bu, gelişerek bir toprak tufanına kadar gider. Sonra ateş ve hava da verdi işaretlerini. Bütün işaretler verildi, ama insan uyanmadı.

Ay onu rahatsız ediyor. Onu zapt, belki de yok etmektir insanın şuuraltındaki. Çünkü: insan, en can alıcı buhranlar içinde kıvranırken ay orda, bir huzur ve saadetin en masum yüzüyle, gümüşten ve altından bir yüzle aydınlatıyor bizi. Öfkeli insana kalkmış da "benim gibi ol" diyor. Bizim çiğ ışığımızı aşarak tepeleri, ağaçları bir mutluluk ışığı içine batırıyor... İnsan ayın bu kesin zaferi karşısında, huysuz atlar gibi eşiniyor ve öç yumruğunu aya doğru sallıyor. Hatta

kızgın bir çocuk gibi, yerden aldığı çakıl taşlarını aya doğru fırlatıyor. Biraz sonra, çölün sessizliğinde taş yere ürpertici bir ses çıkararak düşüyor ve ay, alay bile etmeksizin olduğu gibi duruyor, hiç değişmiyor. İnsan, elleri çaresizlikten yana düşerken, hıncını arttırmaktan başka bir şey yapmıyor veya daha fenasını yapıyor, aya aldatıcı ve oyalayıcı bir tavır takınarak, onu okşaya okşaya büyülemeye, politika ile elde etmeye çalışıyor.

Ayın fethi, göğün fethi, daha yükseklere çıkıp Yaratıcıya psikolojik olarak daha yaklaşıp da daha yürekten tapınmak için değil. Öyle olsaydı, hava bizi içine çeker gibi alıp aya götürürdü. Ama şimdi, direnmekte, en sert kayalar gibi açılamamakta, dayatmaktadır. Toprağın ve ateşin öcünden sonra havanın, göğün ve ayın öcü gelecekmiş gibi dayatmaktadır.

Toprağın ve ateşin öcüyse başlamıştır bile. Atom, hidrojen, kobalt bombalarını yaptık. Ucundan ateş fışkıran tanklar ve silâhlar yaptık. Güldüre güldüre öldüren, ağlata ağlata yok eden, boğan, pörsüten gazlar icat ettik. Ateş, toprak ve hava bizden öç alsın diye kendi elimizle ve kendi aklımızla bunları yaptık.

Bir gün bir yerde, toprak, bir kanser uru gibi büyüyüp üzerimize yürümeye başlarsa hiç şaşmayalım. Bu, toprağın tufanıdır ve ikinci tufandır. Bir örneğini çok acı bir şekilde gördüğümüz bir tufan.

Bir gün bir yerde, bir ateş başını alır, önüne geleni yakıp doğudan batıya veya batıdan doğuya doğru kahredici bir kudret halinde ilerlemeye başlarsa hiç şaşmayalım; bu, ateşin tufanıdır ve üçüncü tufandır,

örneğini cihan savaşlarında görmedik mi?

Bir gün bir yerde, bir gaz kümesi, bir radyoaktivite bulutu, üstünden geçtiği şehirleri, üstünden bir kımıl bulutu geçmiş bir buğday tarlası gibi kupkuru ederse, bir "ölüm bulutu" gibi geçtiği yerlere ölüm tohumlarını saçarsa, buna hiç şaşmayalım. Bu, havanın tufanıdır ve dördüncü tufandır ve son tufandır. Ve örneğini hiç görmemiş de sayılmayız.

İnsanoğlu, yeryüzünden alınıncaya kadar, suyun, toprağın, ateşin ve havanın niçin var olduğunu düşünüp onları bu en yüce ödev için kullanmadıkça, bu kudretlerin eliyle, küçük veya büyük ölçüde cezalanacaktır. Bir tabiat kanunu değil, onu da içine alan ilâhî bir kanundur bu.

DEPREMİN HEYKELİ

Depremle darağacı arasında bir ilgi var gibi geliyor bana. Deprem, toprağın irkilişi, sarsılışı; darağacı, toplumun, insanlığın sallanışıdır. Depremde, yerin altında bir çok cinler asılıyor gibi geliyor bana. Ve onlar için kurulan binlerce binlerce darağacının, asma olayı biter bitmez, ip ve ucundaki olgun yemişle birlikte, bir o yana, bir bu yana sallanışı depremin ilk kaynağı sanki. Belki de dar bir mağaraya kapatılmış koyunların oraya buraya koşuşmasından sarsılan ağıl gibi, bir noktada birikmiş yeraltı yaratıklarının sıkışıp patlamasından doğuyor. Sonra bu ilk hareket maddeye geçiyor. Bundan sonrası fizik teorilerine ait. Ben, ondan öncesini ve sonrasını kendime kaygı edinmiştim.

Yaratıcının, yalnız canlı varlıklara buyruğunu uzatıp cansızların başıboş bırakılmış olmadığını bilmiyor değilim. Ne de, ruhum, soyuta (mücerrede) kapalıdır. Madenlere de, suya da, toprağa da, o yaratıklara olduğu gibi, yalnız O hükmeder. İsterse onlara da bir can ve şuur verir. Belki de, onların da, bizim

algımızdan ötede böyle özellikleri de vardır. Ben bir depremin de bir anlamı olduğu inancını taşıyorum.

Darağacında, bu yeraltındaki olay gibi, toplumun bir boşalışı vardır. Toplumun ruhunu şeytan karalığı kavramışsa, toplumun nuru kararmışsa, melek ve melek iyiliği, o toplumu karıncalandıran, adeta, o topluma yabancı bir katkı olur. Ve o toplumda, iyilere, omzunda meleğin eli bulunanlara darağacının yolu gözükür. Toplumun ruhunu melek cihanının ışığı kaplamışsa, bu kez, rahatsız eden, şeytandır. Asılma sırası onda demektir, ister meleğin adamı, ister şeytanın kölesi, ipin ucunda bir adam olursa, bir bakıma bütün insanlık o ipin ucundadır. Asılan adamla birlik bütün o toplum asılıyor demektir. Ve hepsi ipte sallanıyor demektir. Bir toplum depremidir yani bir insanın asılması. İyi bir insan asılıyorsa, o sarsıntı, o toplumu yıkabilir de, sarsa sarsa uyandırabilir de. Kötü bir adam asılıyorsa, toplumda birikmiş öfke, yavaş yavaş yatışır ve çıkar gider. Bir cin çıkarma olayıdır sanki bir adamın asılması.

Darağacı, bana, depremin yeryüzündeki bir sembolü gibi gelir. En büyük heykeltraş bile, depremin heykelini yapmak isteseydi, darağacından daha anlamlısını, daha canlısını yapamazdı.

Sebebini anlayamam ve bilemem, bir deprem oldu mu, arkasından darağaçlarının gelmesinden korkarım. Deprem, darağacının bir habercisidir dersin. Tersi de olur: bu dünyayı ululandıran bir kişi asıldı mı, yeraltının kaynaşmasından, dağların boğum boğum kabarmasından, yerin çatlamasından, yerseslerinin çınlamasından korkarım.

Bir insan asıldı mı, görenler sarhoş gibi sallanıp gider. Bir yer sarsıntısı oldu mu, insanlar sarhoşlar gibi ordan oraya kaçışırlar. Depremin şarabı kadim bir şaraptır. Darağacının kadehi, kandan ve gözyaşından terör mimarlarınca yapılmıştır. Sen, eşyanın biraz ötesine bakabiliyorsun, bu kadehte, bu üzüm ötesi şarabı içensin.

İnsanoğlunu en çok çarpan levha şu olurdu:

Sıcaktan kavrulan bir şehir. Bir büyük insanın asılacağı kulaktan kulağa fısıldanıyor. Terörden, kimse ağzını açıp açıkça söyleyemiyor. Bahçelerde yaşlı kadınlar sessiz ve üzgün. Meydanlarda çığırtkan kalabalıklar. Öyle ısmarlama bir sesleri var ki, bu, sessizliği arttırmaktan ve kabartma hale getirtmekten başka bir şeye yaramıyor. Evlerde ebedî anne ve çocuk telâşı. Çocuklar ağlıyor. Havada bir bunalma var. Bir yaprak bile kımıldamıyor.

Ortalık ağarmadan darağacı kuruluyor. Meydanda insanlar toplanıyor. İnsanı asıyorlar. Daha ilk sallanışlarda bakanların başı dönmeğe başlıyor. O insan sallandıkça ordakiler de yukardan aşağıya doğru sallanmaya başlıyorlar. Sarsıntı ayaklara, oradan toprağa inince birden toprak sallanmaya başlıyor. Darağacının ucunda bir insan ve sarhoş ayaklar altında bir toprak, sallanıyor, sallanıyor, sallanıyor.

BUHRAN

Çağın en çok çağrıştırdığı ve çağımızı en çok çağrıştıracak kelime, "buhran"dır. Siyasî buhranlar, soğuk harp (savaş buhranları), rejim buhranı (iç buhran), ekonomik buhranlar. ...Tarih, felsefe, ekonomi, politika, psikoloji, estetik ve ahlâk, bütün alanlarda buhran...

Eskinin "tufan"ı yerine şimdi "buhran" var... Eskiden veba salgını olur, insanlar sokaklarda bitler gibi kırılırdı; şimdi "buhran", ruhları kıran bir modern vebadır. Eskiden, cüzzamlılar vadisinde, insanların etleri lime lime dökülür, kabar kabar kabarırdı. Şimdi, buhran bölgesinde, ruhlar, toz haline geliyor, kum ufak oluyor, bir akdarı ekmeği gibi dağılıyor.

Buhran ki, insanın kendisinin kendine problem olması demektir, git git, yaşamanın en kaçınılmaz ve zorunlu iç şartlarından oluyor. Bir çocuk mu doğacak? Onun doğup doğmaması gerektiğini düşünüyor, hatta planlıyorlar! Neden bunu planlıyor ve doğumu kontrol altına almak istiyorlar? Nüfus artışının, gelir azlığı, bir açlık ve kıtlık doğuracağını, ekonomik

bir buhrana yol açacağını düşünüyorlar da ondan! Yeni bir işletme mi kurulacak, buhran hesaba katılarak kuruluş ve maliyet hesapları yapılır. Sırf sürekli buhran düşüncesine dayanan, devamlı açık veya fazlaya bağlanan, "bütçe denkliği" prensibini yıkan bir bütçe görüşü ve teorisi bile vardır. Hatta, buhranların parada ve fiyatlarda yaptığı dalgalanmalar, klasik muhasebeyi eskitmiş ve yerine dinamik ve organik modern bir muhasebe sisteminin gelmesine yol açmıştır.

Sosyal ve tarihî buhranların en kompleksi, her türlü buhranı yapısında toplayanı, en keskini olan ihtilâl, bilhassa Ortadoğu, Asya, Afrika ve Güney Amerika ülkelerinde, günlük politikada, en realist bir düşünceyle, hesaba katılması gerekli, normal ve adeta günübirlik siyasî bir faktör haline gelmiştir. İki kişi karşılaştılar mı, selâmdan sonra, bazan da selâmdan bile önce, birbiriyle aşağı yukarı şöyle konuşuyorlar:

- Ne haberler var?

- Ne haberi?

- Canım, yeni bir ihtilâl falan...

- Yok canım sanmam.

- Öyle deme, duyduğuma göre, yine yeni hazırlıklar varmış?...

Bir de, Suriye için, şöyle bir hikâye anlatılıyor: Bir gün Şam'da yine silâhlar patlarken, halk öte yanda, sanki hiçbir şey olmamış gibi alış verişine devam ediyormuş. Bir ara bir bakkal, müşterisine sormuş:

- (Eliyle işaret ederek) Orada neler oluyor?

-Allah kahretsin, yine ihtilâl yapıyorlar. Sen iki kilo üzüm ver.

İşte günlük hayattan konuşmalar. Eskiden, olan ihtilâlin olduğunu bile söylemek suç ve ancak kulaktan kulağa fısıldamak mümkünken, şimdi olmayan ihtilâl bile açık açık konuşuluyor. Hatta, adeta insanlar, bunu konuşmaktan hoşlanıyorlar. Adeta, bir ihtilâl biraz gecikse, arpasını almamış alışkın atlar gibi huysuzlaşıyorlar. Bir ihtilâl olmadı mı sıkılıyorlar. İhtilâle karşı olanlar bile ondan gizli gizli hoşlanıyor... İhtilâl, kirli bir aşk, uygunsuz bir şehvet gibi insanları sarıyor; ihtilâlden bahs ederken yüzlerinde karanlık bir hovardalık gecesinin hazzı birikiyor ve beliriyor. Sokaklarda, "Senaryo yazma tekniği" gibi "Darbe-i hükümet tekniği" veya "geri kalmış, az gelişmiş ülkelerde ihtilâl", "çağımızdaki ihtilâller" adlı kitaplar satılıyor. Nerdeyse, insanın yakında: "en ucuz ve en kolay, en tehlikesiz yoldan ihtilâl nasıl yapılır?" gibi Dale Carnegie serisinden kitaplar çıkacak piyasaya, diyesi geliyor. Veya "ihtilâlin el kitabı", "ihtilâl rehberi" v.s.

Kuş yerine beklenmedik bir kaç jet uçar, veya jetler alışılmıştan biraz alçaktan uçarsa ihtilâl... Radyodan alışılmışın dışında bir ses çıkarsa ihtilâl... Radyoda "teknik arıza"yla "ihtilâl" eşdeğerli. Gece, gündüze göre daha çok ihtilâle hamile.

Gençliğin, sıhhat, geleceğe güvenle bakış içinde, dolayısıyla, büyüklere göre daha çok siyaset dışında olması gerekirken, daha çok çırpınışlar içinde olduğu bir gerçek. Adeta gençlik bir buhran yatağı. Hatta bir nevi buhranların üreme alanı ve manivelası.

Basın, buhran hazırlamanın kuluçkalama merkezidir. Herhangi bir gazetenin altı aylık kolleksiyonu gözden geçirilince, safha safha bir toplumun nasıl bir buhran elinde kıvrandığını ve bunu basının yatıştırmak şöyle dursun nasıl yalayıp yalayıp alevlendirdiğini görmek mümkün olur. Kimi bu anarşiyi planla hazırlama ödevinde. Kimi de, şuurlu şuursuz, kendini bu havaya kaptırmış körüklemede gizli bir ruh tatmini buluyor. Tek başına, ticaret ve satış motifi bile bir gazeteyi bu psikolojiye saplayabiliyor. Anarşi, terör, buhran ve ihtilâl, bu çağın insanı ve yazarı için sanki günlük bir azık haline gelmiştir.

Kurumlar... Bir toplum çalkantı içinde oldu mu, onu geleneksel ve tarihî kurumlar korur, kurtarır. Ama çağımızda ne görüyoruz? Üniversite, Danıştay, Temyiz, Radyo... gibi kurumlar, buhranlara karşı birer direniş yuvaları olacaklarına, adeta "buhran ocakları" olarak, çalışıyor ve çalıştırılıyor. Sönmeğe yüz tutan ihtilâl, buhran, gerginlik gibi sosyal psikolojideki bozuklukları asıl bunlar arttırıyor ve alevlendiriyorlar.

Elbet, her ülkede, bu tabloyu aynen bulmak mümkün değil. Ama, Batı ülkelerinde bile, bir darbeye, bir çöküntüye varamayacak ölçüde de olsa, iç buhranlar ve sıkıntılar biçiminde ayni şemadır işleyen.

İdeolojiler, çağdaş insanın ideoloji ihtiyacını gideriyorlar ama din ihtiyacını karşılayamıyorlar. Batıda Hıristiyanlık ve doğuda hint dinleri, belki insanın kadim din ihtiyacını gideriyor, fakat, çağın isterlerinden olan ideolojik ihtiyacı karşılayamıyorlar. Bu dinlerle bu ideolojiler birbirine karşıt olduklarından, ikisi bir arada bir insanda bulunamıyor. Böylece, iki-

sinden birini seçmek durumunda kalan insan, hangisini seçerse seçsin ötekinden mahrum kalıyor ve belli belirsiz bir boşluk duygusuna kapılıyor. Bu, bir nevi, sosyal ve tarihî bir agorafobidir. Yunanın agora, Romanın forum buhranı, insanın dışında ve toplumda olurken, şimdi insanın ve toplumun ruhunda oluyor. Basın, radyo gibi kuvvetler, agora (forum) buhranlarını insanın içine taşımışlardır. Elektrik güçleriyle sanki insanın yüreğinde ihtilâçlı dev agoralar meydana getiriyorlar. İşte ürperten boşluk bu agora boşluklarıdır. Ve bu boşluk duygusu, bulaşıcıdır. Entelektüelden, basın, ülke yönetimi, iş etkisi yoluyla, halka doğru akıyor. Yaşlıdan gence doğru akıyor. Erkekten kadına doğru akıyor. Ve bu ikincilerde harcanmamış enerjilerden ötürü, biraz da elde olmaksızın yakalanılmış bir hastalıkta olduğu gibi, buhran, daha şiddetli, daha yıkıcı ve daha yakıcı oluyor. Ne cin çarpmışlık dansları, ne "beatles"lık kurtarıyor bunları. Bütün insanlık, aslında, hem din, hem ideoloji ihtiyacını karşılayacak bir evrensel görüşe muhtaç. Bu da, hem inanışı, hem hayatı düzenleyen, hem kadim, hem çağdaş olan, hem geçmişi değerlendiren, hem geleceğe bakan İslâmdır İslâm. İslâmdır ama bunu bilmiyorlar. Hem o kadar bilmiyorlar ki, sadece bir inanış sistemi olan dinler de, yalnız bir hayat düzeni teklif eden ideolojiler de ona can havliyle düşman. Hem o kadar düşman ki, onun, kendilerine değil, müslümanlara bile yaklaşmaması için ellerinden geleni yapıyorlar. Veya müslümanlardan bile uzaklaştırmak için zorun ve hilenin en yakası açılmadıklarını deniyorlar. Belki de varlık sebepleri ve hikmetleri de bu. Yani şeytan, yani buhran.

DAĞ

Bir çocuğun eline boya kalemleri ve bir kâğıt verin. Hemen size ufku kaplayan mavi dağlar ve iki dağ arasından fışkıran bir güneş çizecektir. Demek ki, çocuğun ruhunda hazır bekleyen dağlar vardır. Bu dağlar uzak ve yüksektir. Ondan, gök rengidirler. Ve bu dağlar bir sabah güneşine gebedir. Hatta bu dağlar o güneşi doğurmuşlardır. Dağlar bir annedir ve güneş bir bebe... Bebek annenin kucağında... İşte çocuk, tabiatındaki bu ana-oğul sembolünden bir güven toplar kendine.. Evet, korkacak bir şey yok ortalıkta... Anne, dağlar gibi arı, dağlar gibi ulu, dağlar gibi sağlamdır. Ve çocuk, yani kendisi de bir güneş gibi sıhhatle dolup taşmaktadır. Evrene bir güneş kadar gereklidir. Öyleyse kim onu var olmak serüveninden alıkor, kim onun önüne engel taşları gibi sert ve donuk çıkar? Hayır, evren yumuşak bir kireç taşıdır, insan da o taştan düzgün bloklar çıkartan bir taş ve yapı ustası.

Demek ki çocuk, o mavi dağlar ve altın rengi güneş çizerken kendi tatlı ve güvenli, "happy-end"li

dramını anlatmaktan başka bir şey yapmıyor.

Çocuk büyüdükçe içindeki dağ da büyüyor, güneş dağdan ayrılarak ortaya geliyor, derken batmaya yüz tutuyor... İnsan ölürken resim yapmak gücünde olsaydı, batan bir güneşi çizerdi gibi geliyor bana...

Her insanın içinde büyüyüp gelişen, rüzgâr akıtan, sır gümüşünü seslendiren bir dağ vardır. Hayat önünde sıkışan her insan o dağa kaçmayı hayaller hep.

Dağların, yeri sarsıntısız tutmak için yaratıldığını belirten kutsal hüküm, ruhçu yoruma, insan ruhundaki dağa da işaret etmiş olmuyor mu bir bakıma?

Nuh'un gemisi bir dağa indi.

Hz. Musa'ya Sina Dağında yol gösterildi.

Hz. İsa, meşhur vaazını bir dağda verdi ve dağda yüceliklere çekildi.

Ashab-ı Kehf, bir dağ mağarasına kapandı.

Hz. Peygambere Cebrail Nur Dağında gözüktü.

Yeni insan, dağın bu anlamını ve bu macerasını bilmiyor. O, Nuh'un gemisini Ağrı Dağı'nda ararken bir müze serüven içindedir. Himalayaları aşarken Vedalar'dan habersizdir. Alplere tırmanan alpinistler, Alp Dağlarının en azından kader savaşlarına alan olan işlevinden habersiz gibidirler. Onlar için dağ yalnız bir tabiat olayıdır. Kendilerini ona koşturan gerçek eğilimi bile düşünmezler, içlerindeki dağı dışarda aradıklarının farkında bile değillerdir.

Ey her evde en güvenli sandıklarda korunan ve en yüce gecelerde çıkarılıp çocuklara gösterilen kut-

sal yüzükler! İçinizde sakladığınız ve büyüteçlerle çerçevelediğiniz siyah kutsal dağlarla neyi anlatmak istersiniz?

Eski tapınaklar dağ uçlarını tutardı. Eski şehirler sırtlarını dağa verirdi. Kuleler dağların tacı gibi ışıldardı.

Yeni şehir, dağı bir engel sayıyor ve dağdan kaçıyor. Suyunu dağ verse de, o, dağa gönlünü vermiyor. Dağların hakkı denizlere bağışlandı yeni çağlarda. O da, bir dağın düzeyini andıran deniz açıklarına değil... Denizlerin karayla birleştiği yerlerde yaptığı çamurdan randevulara, plajlara.

Dağın bir kader, bir tarih, bir sosyoloji, bir estetik olduğunu, gerçeklere erilen bir çile yeri olduğunu insanlık unuttu.

Dağ sesini işiten kulak, dağın eserini gören göz nerede?

Geçen gece, sabaha karşı, düşümde haki bir dağ hayaliyle karşılaştım. Belki de kahverengi, belki petrol rengi bir dağdı. Tepelerinden iniyordum, iniyordum. Ben indikçe gök açılıyordu. İlk yamaçlara vardığımda gün doğmuş, kınalı toprağa ışıklarını saçmıştı. Sabahın tarla işçileri sessizce bağlara doğru gidiyorlardı... Ben, kasabaya doğru iniyordum...

Uyandığım zaman, çok kısa süren bir hayal çizgisinde yılların ağırlığını o dağın aldığını anladım. Bir hacamat gibi almıştı dağ geçmiş zamanın pasını. Ama geçmiş zaman geri geldi. Dağsızlığın acısı sabah karanlığında daha bir çöktü içime.

Dağ sılası en kutsal bir sıladır. Eski yunanlılar

fani tanrılarını çıkaracaklarına, kendileri Olimposa çıksalardı daha sağlam bir insanlık kurmuş olurlar, orada Tanrının tek olduğu inancına ererlerdi. İsrailoğulları'nın bütün mahrumluğu, Hz. Musa Sina Dağı'na giderken Onun arkasından gitmemiş olmaları olmasın? Üç bin yıl sonra da Filistin'e dönüşleri belli başlı bir dağ hasretinden başka bir şey midir?

Çarpık ama literatürde ne de olsa son insan olan, Nietzsche'nin Zerdüştü bile dağda buldu kendi gerçeğini. Şehre indikten sonra da sıkıştıkça dağa kaçtı. Kartal ki, dağın en soylu yüreğidir, bin yıl yaşar derler. Dağ ömrünü ona vermiştir sanki. Devlet-i ebedmüddet ömrünü. Orman ki, dağların giysisidir. Pınarlar ki, dağların köpükleridir. Çığlar ki, dağların paniği.

Karlar ki, ölmeyen dağların sembolik ölüm ayinlerinin pelerinleri.

Sesler ki, dağların yankılarıdır. Belli başlı yalnız dağların yankısı vardır. Ve öbür yankılar, dağ yankılarından oraya buraya bulaşıp kalmış bulutçuklardır.

Dağların bulutları vardır. Bulutlar içinde dağ, harmanili bir roma senatörünün heykelidir.

Dağların tutkuları vardır. Dağların büyüleri vardır. Dağların ermişleri.

Her dağın kendine mahsus çiçeği, kendine mahsus yemişi, kendine mahsus rüzgârı vardır.

Dağları kaldırın: ilk çağ, orta çağı silmiş olursunuz. Mitoloji ve masallar yere batar. Din ki, dağsız değil, dağ onsuz olamaz, o bile, kıvrımlarını yitirmiş olmaz mı?

SAMANYOLUNDA VEBA

Tarihine söyle derinlemesine bakınca, insanlığın, çok garip bir deneyiş için var olduğu insanın aklına gelir bir an için. Tarih, bir çeşit deniz dibi gibidir. Orda parlak taşlar var. Yutan balıklar, kapanan sedefler. Tarihin diyalektiği gittikçe daha çok meydana çıkıyor ki, bu, ilk bakışta, irrasyonel, belki bir absürd, denilebilirse, mantıkî bir absürdtür. İnsanlar, hep tabiata karşı çıkarken, ilerde bir noktada, hep kendilerine karşı çıktıklarını görmüşlerdir. Gün olmuş, tabiata ve kendilerine büyüyle yaklaşmışlar. Gün olmuş, konuşarak yaklaşmışlar. Gün olmuş, olay içinde yaklaşmışlar. Fakat, insanoğlu, her denemede yorgun, her çıkıştan ürkmüş, her atılıştan yıkılmış.

Her hareketten sonra insanlık, âdeta, bir ölüler sergisi halindedir. Korkulacak, umut yitirilecek, hattâ sinirler sağlamsa gülünecek bir defile sonudur bu. Sanki artık insanlığın sonu gelmiştir. Ama, alanın en ummadığınız bir yerinden, bir el kalkar, sonra bir baş doğrulur, sonra o adam, ne olup ne bittiğini

anlar, sonra ayağa kalkar.

İşte o kişinin ayağa kalkışı önemlidir. Çünkü; sonra o, bir başkasını ayağa kaldırır. Sonra o bir başkasını. Sonra o bir başkasını.

Tarihte her hareket, hep bir kişinin ayağa kalkmasıyla başlar.

Grek Medeniyetinin hazanında bir Roma, Romanın bağbozumunda bir Hristiyanlık, Ortaçağın gün batımında bir Rönesans, Rönesansın altın noktasında bir Reform, Reformun arkasından aklın diktatörlüğü... İslâmsa, ilk insanın doğuşundan başlayarak, 6. milâdî yüzyıla kadar adsız ve arka plânda gelişerek gelmiş, o asırda, Mekke ufuklarında parlayarak bir anda dünyayı bir gökkuşağı gibi sarmış, umutsuzluk ve hayret içinde, geceleri samanyoluna bakıp teselli bulan ve yaşama güçlerini tazeleyen asil yaradılışlılar bir an için saadeti bulmuşlar, fakat sonra, bilmem hangi tarihte belki yine parlamak üzere, tarihin karanlığına, arka plânına karışmış, geçmiş. Her medeniyetin ölümü yeni bir medeniyetin doğuşu olmuş, her doğuşla bir çok ölüm vaadleri, şartları ve imkânları çıkagelmiştir. Böylece, tarihi hep ölüşler ve dirilişler olarak adlandırsak yeridir.

Gelelim çağımıza.

Büyük şehirde, 25 yaşında bir genç, önümüzde yürüyor. Koşup ona yetişin. Sezdirmeden onun yüzünü inceleyin. Bu yüz, gelip geçene, ilk bakışta, tam bir kayıtsızlıkla, gerçekte her insanda, kendini kurtaracak bir haber tarzı keşfedercesine kurnazlık, muziplikle çevrilir ve sonra içine kapanır... Bu gencin peşini bırakmayınız. Bu genç, biraz sonra, istemeye

istemeye, aslında mahkûmu olduğu, fakat kendisine "son" umut gibi gelen, bu metropol caddesinden çıkacak ve gün görmez bir sokağa kıvrılacaktır. Üzerine, kurtarıcı bir yorgan gibi, tanınmazlığı, unutulmuşluğu çeken, bu adam, güneş böyle batarken nereye gidiyor?

Sokağı kıvrılan melankolik... İşte çağımızın en büyük sorusu. Onun peşinden gitmek, onun karanlık bodrumuna bir parça gün ışığı uzatmak, onu, bir insanın gülümsemesinin de mümkün olabileceğine, en umulmadık yerde bir dost elinin uzanabileceğine inandırmak.

Açlık, korku, salgın... Bunlar eski hastalıklar. Ama bu yenisi, bu, samanyolunu içten çökerten, insanda, bir gün başını göğe kaldırdığında, samanyolunun hallaç pamuğu gibi atıldığını göreceği ürpertisini doğuran, insanın bütün bir mahşerî hareket metamorfozunda kendi haline terkedilişi, bu en korkunç hastalık. En yeni veba, samanyolunda veba. İnsanlar, dışta birbirlerinin içine girmişler, ama içte ayrılmışlar, oldukça uzaklaşmışlar. Samimilik ve itimat, ortaçağa mahsus edalar olarak yer yer bazı başarısız atılımlarda görülüyor. Plânlar, teklifler bir çok. Ama hiç biri, hastalığın sebebine köklü bir bakıştan mahrum.

Salgın, açlık, korku, bütün bunlar, insanın zamanla gelen ve giden tarihî problemleri. Ama bu sonuncusu, bu tipik bir melankolikte saf halde, fakat her insanda ise şununla veya bununla birlikte görülen, her hal ve kârda çağımıza has olan bu ruh hali, evvelkilere bir katılınca, mesele birden değişti. Artık mesele ne şu, ne bu şartın, ne şu, ne bu zamanın

meselesidir. Mesele, insanın tarihî problemlerinden biri olmaktan çıkmış, "gerçek" problemi olmuştur. Varoluş söz konusudur artık. İnsan niçin varolduğunu anlamak zorundadır. Ya bunu anlayacak, ya bu yaşamanın saçmalığına karar vererek "topyekün intihar"a gidecek. Her ikisinin de belirtisi var. İnsan, gerçek problemine şimdiye kadar içten inandığı bir çözüm getirmemiş olmasının birikmiş tarihî neticesiyle karşı karşıyadır. "Ben neyim?" sorusu, filozofların sorusu olmaktan çıkmış, alelade insanın yaşamasının ana temeli haline gelmiştir. Ortada duran her çeşit çılgınlık bu ölüm kalım sorusunu unutmak içindir. Fakat, her şeye rağmen insan unutamıyor. Ve öyle görünüyor ki, cevap için tayin edilen gün, Seçme Günü, oldukça yaklaşmış bulunuyor. Bakalım, insanlık neyi seçecek?

Geçen çağların en titretici sorusu: "Nereye gidiyoruz?" sorusuydu. Buna, filozoflar, talî bir madde halinde, "Nerden geliyoruz?" sorusunu eklerdi. Ve böylece, insanlarda, tarihin dinamizmi olurdu. Ve bir ilerleyiş vardı. Ama, bugünkü soru, "Ben neyim?", "Niçin varım?", "Nerdeyim?" sorusu, bugünkü bu gencin ve arkadaşlarının sorusu, insanı "mutlak"la yüzyüze getirecek soru, insanı durduruyor, zamandan hatta eşyadan tecrit ediyor, bir insanın öbür insanlarla ilgisini yitiriyor. Bir insan ki, günün perşembe, ayın mayıs olduğunu bilmiyor. Ve bu çağda, iman tutmuyor, inkâr tutmuyor.

Bir çağ ki, onda ne ortaçağın o huzurlu imanı, ne 18 ve 19 milâdî asırlarının o kendine güvenen inkârı var. Bu çağ, Tarihle gelen ve her şeyi nisbîleştirmiş, "çıplak halde var oluş ve mutlak problemleri"nden

başka bir şeyi göz görmez olmuştur.

Fakat uzak olsun kötümserlik! Değil mi ki, her medeniyet toz toprağa bulandıktan sonra, yeni bir "basubadelmevt" vardır. Değil mi ki, insanlık her ölüm çırpınışından sonra küllerin altından dipdiri çıkmıştı. Korkulacak bir şey yok. Belki bir noktadan bir çıkış olur...

Üstümüzdeki tozu toprağı silkiyor muyuz?

Bizden umut. Umuyoruz ki, Gelen Çağda ve büyük İnsanlık Piramidinde, bizim neslimiz, sorunun mutlak olarak "gerçek (hakikat)"le ilgili bulunması yüzünden de biraz, gerçek ve sonsuza uzanmış ve kendisinden sonraki bütün hareketleri kendi hareketinin farkları olarak belirlemiş bir Diriliş nesli olacaktır...

GRAVÜR

İnsanoğlunun başarıya bir tutkunluğu var. Ünlü şuuraltı kâşiflerinden Adler'e insanın hak veresi geliyor. İnsanları ikiye ayırıyordu, içe dönük, dışa dönük diye. Ve bütün olup biteni benliğin etrafında döndürüp duruyordu. Ona göre insan, eşyayı olsun, öbür insanları olsun, kendi açısından kendisi için değerlendirendir ve bir yerde başarı gördü mü, o onun belki de hep ulaşamadığı şey, özlemi olduğu için çarpılır. Ama, başarının, bir gerekçe bile aranmaksızın, dayandığı değerler araştırılmaksızın, tek başına, çıplak halde başarının çağımızdaki gibi çarpıcı bir etki yaptığı, hiç bir çağda, hiç bir medeniyette görülmemiştir. Biz başarı derken, geniş anlamda başarıyı demiyoruz. Dışarılaşan ve hemen öbür insanları küçük çaptaki veya büyük çaptaki sultasına alan bir hareket.

Grek medeniyetinde, Eflâtun devletinde, Hristiyanlıkta başarının yanında erdem faktörü vardı. İslâm ülküsünde, erdemden başka faktöre yer yok. İslâm Sitesi bir Erdem Sitesidir. Başarı, İslâmda

erdemi (fazileti), maruf'u gerçekleştirmek yolunda olursa mümkündür. Ve ancak Allah için. Yani, başarının damarlarında dolaşan kan erdemdir İslâmda.

Batı Medeniyetinin temelinde, Rönesansta maddecilik bir minyatür olarak başlamıştı. Madde ancak hareketle yaşar. Ya baş eğer, ya baş eğdirir. Dünya düzenini, insanlık bu çerçeveden düşünmeğe başlayınca, hüküm verme, insanüstü tabakadan insanlar arasına düşünce, önemli olan Başarı oldu, maddeye başarıdan biraz bulandı.

Madde ezdikçe başarı zevkine yakalandı, bu zevk arttıkça gözlerde erdemin değeri düştü. Başlangıçta, maddecilik bir minyatürken, erdemcilik bir minyatür oldu.

Ve böylece çağımız, "Başarı Cinneti" çağı oldu.

Şu Batı Medeniyetinin uç noktalarına bakalım; siyasette uç nokta makyavelcilik, felsefede uç nokta pragmatizm ve ekzistansiyalizm, dinde uç nokta rahiplik, iktisatta uç nokta kapitalizm, ideolojide uç nokta komünizm. Bu uç noktaların çizdiği medeniyette Başarı totemdir, tabudur. Her şey onun içindir.

Şu komünizme bakınız. İnsanlığı kurtarmayı iddia eden bir doktrin ki, kinden doğmuştur. Çağımızın bu korkunç hediyesine hangi medeniyette rastlanır? Soruyoruz, hangi medeniyet kinden doğmuştur? Yunan medeniyeti mi, Hristiyanlık mı, İslâm medeniyeti mi? Şu komünizm, fikrî düşmanını ve birkaç genci tankla ezer ve bunlardan bir karayolu yapar. İnsanı bir bitkiye indirmek ister. İnsanı bir bitki yapıp çıkar. İdeolojisi bitkiciliktir. Allah aradan kaldırılın-

ca, insan ortada kalır. Derken, insanlar arasında bir farklılaşma başlar, böylece insanlık putatapıcılığa, pagan idealine dönmüş olur.

Şu komünizm ki, onun insanları, bir bitki gibi yaşayan, çalışan, çiftleşen, çoğalıp yeniden çalışan ve devlet denen o kalpsiz makinaya bir şeyler yetiştirmeye çalışan kümes hayvanı değil de ne? Bu doktrin, insanlara, fantezi kabilinden olsun, bir şeylere inanmak hakkını bile tanımaz. Bu doktrinin lügatinde "acımak" kelimesinin yeri yoktur. Bu doktrine göre tarih kendileriyle başlar ve insan devlet önünde, topluluk önünde bir hiçtir. Bu uydurma dinde, tanrı maddî Başarıdır. Aya bir füze fırlatmak: işte bu hareketin liderlerinin geceli gündüzlü çalıştırarak yapmak istedikleri. Onlar artık insanlığın problemlerine gözlerini kapamışlardır. Bütün iş insanların, insan kafa ve vücutlarının sağlığı, rahatı değildir. Bütün iş, Aya çıkmak ve oradan öbür insanlara, komünist olmayanlara bir Firavun edasıyla, "Tanrı Benim" demek, "Ben ezerim". Bu kadar bin yıllık tecrübeden sonra, insanlığın tarihinde şerefli köşeler tutan binlerce örneğe rağmen, bu yeni insanların yapmak istediklerine bakın! Aya çıkacaklar. Dev Aya çıkacakmış. Sonra uğursuz ayağını dünyada hangi ülkeye bassaymış, tamammış o ülke!

Zavallı dünya! Bu, tarihi silmek, insan cinsini bir bitkiye indirmek isteyen, kinden doğmuş, açlık manyası doktrinin karşısına çıkan öbür ucun da yetersizliği apaçık. Onların da temelli bir insan sevgisinden, bir erdem temelinden hareket ettikleri yok. Onlar da materyalizmin bir çeşidi. Elmanın öbür yarısı. Avrupa korkunç bir melankoli içinde susmuş düşünüyor.

Bir çare arıyor. Dünyanın bu köşesindeki, materyalizmi din yapmış "tarihsizler"e dünyanın öbür köşesinde karşı duran "az tarihliler" de, bu eski insanlara hiç de kardeşçe, erdemli insanlara insanlara yakışır tarzda, erdemi bir dini yayarcasına yayar bir şekilde davranmıyorlar. Onların da devleri, kralları var. Otomobil kralının, petrol kralının edasında, Firavunun edasında bir gravür yok mu?

Çağımıza has bir olay olan trafik kazaları bile, başarı yarışmasını, at yarışını seyreder gibi heyecanla takip ediyor. En büyük heyecanı spor, birinin diğerini yenmesi, siyasette yenme, ekonomide geçme... Hep bu, hep bu...

Eskiden, görülmemiş bir usulle bir başarı elde eden, meselâ bir gönye oyunuyla bir kale alan, büyücü sayılır ve lânetli olurdu. Şimdi, bu, alkış konusudur.

Çağımıza has bir olay olan trafik kazaları bile, başarı heyulasına her gün sunulması mecburi bir kahvaltı sayılsa yeridir.

Reklâm masraflarının elde ediş masraflarına ulaşması, taylorizm, propaganda sanatı hep, bu çeşit haricî başarı esasına dayanıyor.

Batı Medeniyetinin Doğu ülkelerinde uyandırdığı aşağılık duygusunun kökü de bu, materyalist yönde gelişen, ezici, şahsiyeti yok eden başarıda değil mi?

Başarının gelişmesi, insanoğlunu, ruhunun en alt noktasında korkutmak oluyor.

Ve insanlık, başını yukarıya kaldırmış, sihirbazların oyununu seyreder gibi yerden göğe vuran başa-

rı tuluatını gözlüyor ve her görülmemiş numarada, dehşete düşüyor, heyecanla yere kapaklanıyor.

Erdemlikle, erginlikle, ilkin kendini karşısındakine feda ederek, kardeş muamelesi yaparak insanlığa, ilk insandan başlayan ve sona kadar giden erdemci fikrin alçak gönüllülüğü nerede, çağımızın başarı havarilerinin edalarındaki çekilmez gurur nerede?

LÛTUN, ARKASINA BAKIP TUZ HEYKELİ OLAN KARISI GİBİ

İnsan eşyayla gerçek ilgisini yitirmiştir; daha doğrusu o eşyayla ters ilgiler kurmuş, eşyaya kilitlenmiş. Eşyayla insan arasında bir mesafe kalmalıydı; o mesafe kaybolmuş. Bir resmiyet olmalı, bir disiplin bulunmalıydı, o resmiyet kalmamış, o disiplin bozulmuş. Eşya çizgiyi aşmış, bir lâubaliliktir başlamış, Gordiom düğümü, Truva atı, Mavi sakalın anahtarı, folklor ve edebiyat.

Eşyayla insanın bu derleniş şekli tarihî bir illiyet bağının sonucu mudur? Hayır. Belki tarihin durduğu, işlemediği, gözlerinin zehirli bir küle battığı, kanatlarının kirli bir ışıkla yandığı, unutkanlaştığı, aptallaştığı, bunadığı bir vakitte oldu bu iş. Halbuki insanın tapsa da (totem), korksa da (tabu), eşyadan kendini ayırdığı bir ilk çağ, eşyayı umursamadığı, göz alanının dışında tuttuğu, değerlerini bir başka temel üzerine oturtan orta çağ, eşyadan hür olduğu, eşya kompleksinden kurtulduğu, onu olduğu gibi gördüğü altın çağlar olmuş.

Bugün. Bugünkü insan eşyaya tapıyor mu, ondan nefret mi ediyor? Bir bakıma biri, bir bakıma öbürü. Gün oluyor, bütün kurtuluşu ondan bekliyor; gün

oluyor ondan koruyacak "sığınak"lar, "tilki oyukları" arıyor. Ona tek çare diye sarıldığı vakitler, o kör, sağır ve dilsiz bir kütledir; ondan kaçtığı zaman karşısında yine o vardır. Ayağı ona takılır, yüzü ona kapaklanır. İnsan, her seferinde benliğinin bir kısmının eşyalaştığını fark ederek aklın ötesindeki bir buzul ikliminde donuyor. Lût'un, gerisine bakıp, tuz heykeli haline gelen karısı örneği.

İnsan eşyayı ilerlete ilerlete kendisine kadar getirmiştir. Fakat, bu arada, kendisini de olduğu yerden hiç olmazsa yaradılışta insanla eşya arasında bulunan o ilk ARALIK kadar ileriye götürmeyi, huzurun şartı olan ilk karayı korumayı unutmuş. Eşya artık insanın yerini almağa, onu istihlâf etmeğe başlamıştır. İnsanın eşyadan bir parça, eşyanın insandan bir parça olacağı günler pek yakın. Bu, ölümün acı bir türlüsü değil mi?

Eşya, Allah'ın halifesi olmak fırsatını kaçırmış, insanın halifesi olmak yolunda dakika öldürmeden, sağlam adımlarla ilerliyor.

Klasik şiirde bir kaide vardır: ölçüyü farkedilmeyecek şekilde kullanmak. Saint-Exupéry'ye göre, zamanla eşya yerini mücerret kaidelere terk edecek. Bu soyut düzen eşyanın yerini alınca tabiatı yenmiş olacağız. Cevabı ben vermiyorum. P. Valery veriyor ve diyor ki: asıl tehlike tecritten doğan bu kapalı sistemler dünyasındadır. Realitenin ve bu tecritler düzeninin, konkre ile abstrenin kompleks ile basitin çatışması: işte insanı huzursuz yapan asıl sebep! Elle yapılmış eşya gün gün biraz daha tabiatla aramıza giriyor. Geometri ile tabiatın kavgası: işte bizim modern hafakanımız. Bunun yerine eşya gün gün ken-

dini bizden ve kendinden kurtarmağa çalışsaydı, bir gündoğuşunun ilk alâmetleri bugün hemen hemen belirmiş olacaktı.

Çare ne buna peki? Bir takım insanlar çıkıyor ve çare olarak bir aldatmacayı ileri sürüyor. Ufak ufak tuzaklar, aşk ilânları, çıkartmalar, gerilla, geri çekiliş... v.s. hep eşyaya karşı. Yani eşyayı aldatayım derken kendini aldatacaksın... Çünkü eşyayla insan arasında kurulmuş çılgın tabloyu yere çarpmıyorsun. Zinciri kırmıyorsun. İnsanın eşyayı tefsir tarzını değiştirmiyorsun. Eşya hakkındaki görüşünün çıkış noktasını olduğu yerde bırakıyorsun. Eşyayla insan arasındaki bu sebepsiz mistisizm arabını görmüyorsun. İnsanın eşya hakkındaki bâtıl inancını yıkmıyorsun. Bir takım insanlar da çıkıyor ve hemen insanı eşyaya irca ediveriyorlar. İnsan eşyanın tarihidir onların diyalektiklerince. İnsan eşyanın bir türüdür o kadar. Öncekiler, insanı eşyanın soyundan getirerek, onu totem ve tabu yaparak bir yanlışlık yapıyorlardı, bunlarsa, eşyayı ideal bir çizgi olarak çiziyorlar ve insanı ona doğru götürmeğe çalışıyorlar. İnsanın en asil yanını, eşyadan ayıran yanını bir kül gibi savurmak, onlara göre tek kurtuluş çaresi. Halbuki çare bu olduktan sonra çare aramağa ne lüzum vardı? Halbuki, Yaradılışta eşya ve insan belki yanyana, fakat birbirinden farklıydılar. Bunları birbirine karıştırdıktan sonra, aklın çektiği sıkıntının ne önemi vardı? Tarihimizi dolduran o fikirlerin, inançların, mucizelerin, harikaların, absürdlerin, olağanüstü ve akıl üstü çıkışların hiçbirinin realitesi yoktu da, tarih, hep boşuna çalışmış da, hep anlamsız bir akıştan başka bir şey değildi de niçin bu eşya filo-

zoflarıyla yeni bir anlam, tarihin gerçekliği, insanın realitesi geliyordu? Tanrıya, istisnaya, olağanüstüye ve "fark"a inanmayan bu insanlar, kendi çağlarına aklın açıklayamayacağı bir gerçeği bulmuşluğun ebedî monopolünü tanımakla, Tarihin ve Anlamın kendileriyle başladığı iddialarının ardında bir yalancı peygamberlik yattığının farkına varmıyorlar; daha baştan, kendi çıkış noktaları, diyalektiklerinin temeli tenakuzlarla doluyor.

İnsanı bu eşya ablukasından kurtarmak, batıl bir itikat halini almış bu eşya sevgi ve korkusundan ayırmak, onu yeni bir eşya fikriyle donatmak, eşyaüstü bir fikrin ameliyatıyla yeni doğmuş bir çocuk haline getirmek ve ona kendisi hakkında sağlam bir bilgi verdikten, eşyadan ayıran çizgisini yeniledikten sonra onu eşyanın karşısına çıkarmak: işte çok az da olsa yeni bir gençliğin rüyası budur. Onlar, yeni bir dünyanın ilk horoz seslerini işitiyorlar ve bir vahyin kulakta bıraktığı çıngırak sesine benzer bir garip, henüz tam olarak anlaşılmayan bir sesle içleri ürperiyor.

TABİATIN VAZİFESİ

Gün doğmadan, birçok doğu dağında görüldüğü gibi, bir peygamber makamı veya bir velî türbesi olan bir dağda, o ziyaret binasının önünde, ayaklarınızın altında uzayan bir ova -sonsuzluktan bir fragman, bir arya-, sizi saran ve her hücrenizi teker teker uyandıran bir gümüş meltem -hava-, ayakta dimdik duruyorsunuz. Veya ben duruyorum. Yüzünüzde, çizgileri dolduran bir loşluk var. Bu yüzle siz veya benim bu yüzüm, bin yıl yaşamış fakat yaşlanmamış, başka bir gençlikle genç bir insanın yüzü. Ölmeyi deneyen bir yüz. Bir vakit ki, tabiat olağanüstüdür ve en güçlüdür. Ben olağanüstüyüm ve en güçlüyüm. Tabiatın güçlülüğü, benim gücümü kırmıyor, arttırıyor. Kendi içimde kendimi, tabiatın gücünden ötürü, gittikçe güçlendiğimi, gittikçe dirildiğimi, gittikçe belirdiğimi farkediyor ve duyuyorum. Tabiat, daha çok ortaya çıkmama yarıyor. Sonra doğuda bir is kararısı. İçimde de değişiklik. Bir şey patlayacak biliyorum. Bir şey yarılacak ve içinden bir "neşvünema hışırtısı" gelecek. Ben de kendimde neşvünema buluyorum. Ruhumda doğum sancıları. Ölenler ve do-

ğanlar. Kaybolan karaltılar ve bir çocuk. Bir sıkıntı anı. Sonra ufukta yeniden bir aydınlanış. Derken bir kızartı. Altımdaki dağ, içimdeki nehir, ufkumdaki renk boyuna akıyor, bütün bu akışın tek değişmez yanını anlıyorum. Bu, var olmaktır.

Güneş, kırmızı, soğutulmuş bir ateş közü gibi, ilkokul çocuklarının yaramazlığıyla, zıplaya zıplaya dağın ucundan çıkarken içim hop ediyor. Bir annenin eliyle çivitlenmiş yatak çarşaflarının maviliğiyle sıhhatli ya o dağlar! Emekleyen bir çocuk gibi güneş, kâh sağını, kâh solunu dağın üstünden kaldırıp yavaş yavaş yükselirken, ortasında dönen ışık, içime tutulan bir projektördür sanki. Her şeyi öğrenmek isteyen bir çocuk gibi bu dayanılmaz ışık, bende, çılgınlar gibi, gerçeklerin yangınını ateşliyor. Ve o zaman biliyorum ki, güneşle birlik tabiat, "değişmez gerçeğe" doğru hızla akıyor. Onu arıyor, onu istiyor. Ondan yanadır. Ona dönüktür. Bu güneşin yüzünde, bir Nietzsche lekesi, bir Marx gölgesi, bir Russel çiziği, bir Kafka çukuru, bir Freud yarası bulunsa da, yüzünün her yanına yayılan, bir Hz. İbrahim bıçağının parıltısı, Hz. Musa'nın elinin nuru "yed-i beyzası" ve en büyük peygamber, Son Peygamberin alın nuru güneşe esas ruhunu ve fonksiyonunu, anlamını veriyor. Ve ondan Hz. İsa'nın horozunun sesi geliyor. Biliyorum ki, O, Hz. İbrahim'den bize kadar herkese, o büyük Yaratıcıyı hatırlatıyor. Ona şahitlik yapıyor. Onunla birlikte ben de ona şahadet ediyorum.

Kuşluk, öğle, ikindi, vakit vakit tabiatın yeni biçimler ve tesirlerle bize gelişi ve bir abdest gibi, bir teyemmüm gibi bizi tazeleyişleri ve bizim içimizde oksitleşerek paslaşmaya yüz tutan "mutlakı duyma

küremiz"in yüzünü silip parlatmasıdır. Bu ateşin eşelenmemekten kül bağlaması gibi, fâniliğe şartlanacağımız, alışkanlıkla izafilik kabuğuyla örtüleceğimiz her an, Büyük Güç'ün sihirli değneğiyle bir vuruşta değişen kadifeden tabiat çıkagelir ve bizi tekrar ebedîliğin tüylü derisine dokundurur. Onun vazifesi de bu.

Sonra akşam, görünmeyen şeffaflıkta çöker, çöker, çöker. İnsan, İskender-i Zülkarneyn gibi yüzyıllar kalınlığındaki karanlıklar içindeki "abı hayat"ı arayan bir ışık olur. Yalnızlık, bir çocuğun kundağı gibi onu sarar sarar. Bütün dünya şartları bir sis haline gelir. O en yalnız anında birden yalnız olmadığını bilir. Birdenbire bir şeyi bulur. Bir anda bulur onu. "Kalınlaşan bir duvar" gibi olan gecenin içindeki, metafiziğin bu ateş böceği, tâyin edemediği bir süre, belki bir ân, belki bir yüzyıl belki "zaman" boyu bir vakit geçtikten sonra, açık ve keskin bir ses duyar:

"Ey örtülere bürünmüş adam, kalk!"

USÛL

Aydınları, bütün doğu ülkelerindeki aydınları birkaç bölüme ayırmak mümkün. Topluluğun gidişini unutmuş olura uyan aydın. Olura karşı aydın. Oluru az bulan aydın.

Doğu ülkeleri, hele müslüman ülkeler, iki yüz yıldır bir "batılılaşma" oluşu içindedir. Bu oluş henüz bitmemiştir. Yani, başta Ortadoğu, hiç bir doğu ülkesi, tam batılı olmamıştır. Ne Türkiye, ne İran, ne Hint, ne Arap ülkeleri.

Osmanlı imparatorluğu Batının yüzlerce yıl süren saldırışlarına iyi dayanıyordu. Ta Batı, büyük endüstriyi kurup o yolla Osmanlı Devletinin çevresindeki bütün ülkeleri sömürge yapıncaya, Osmanlılara fikrî ve maddî gücünü bütün yenilikleriyle toplu olarak yöneltinceye kadar. Osmanlılar bu hareketin karşısına içten dayanışmalı yeni bir güçle çıkamadılar. Çıkamadıkları için gün geçtikçe batının diyeceklerini dinlemeğe başladılar. Batı diyeceğini açıkça söylemiyordu. Her zaman olduğu gibi, dolambaçlı yoldan gidiyordu batı. Kurtulma çarelerini gösteriyordu! Bu

çareler "batılılaşma" dediğimiz olayı getirmiş oldu. Ve iki yüz yıllık maceradan sonra bilinen tarihî olaylar oldu, imparatorluk çöktü, bugüne geldik.

Bu batılılaşma olayı sonucunda, bir "aydınlar sergisi" oldu. Bu aydınlar, doğu ülkelerinin batıya doğru kayışını artık oldukça olağan karşılıyorlar. Bunun dışında çözüm tanımıyorlar. Kendi ülkelerinden, kendi tarihlerinden, kendi şartlarından bir tez çıkarmayı, geriye dönüş, "irtica-gericilik" diye adlandırıyorlar. Onların kendi aralarında ayrıldığı başlıca nokta, batıdaki gibi fikirlerin iki uca gittiği gibi bir ayrılıktır.

Memleketimizde olay çok daha belirgindir. Çok aydın için, artık problem, batılı olup olmamak değil, nasıl bir batılı olmaktır. Yani tarz tartışılıyor, esas değil. Hatta o kadar ki, "batıyı seçme" problemini konuşmak, aydınları üzmekte, onlara soğukkanlılıklarını kaybettirmekte, tartışmayı hemen gazete ithamlarına havale edip bir polis işi haline getirmeye sürüklemektedir.

Ben bu davranışa "batı hayranlığı" demeyeceğim. Bu bir "batı mağdurluğu"dur. Bir bakıma, Batı, iki yüz yıllık çalışması sonucunda, alnının teriyle bunu almıştır. Aydın, doğuşundan başlayarak her geçen gününde, karşılaştığı ve kendini şartlandıran bütün kültür değişmelerinde, elinde olmadan, bir etki alıyor ve bu etkiler yavaş yavaş bir kişiyi ve bu kişiler bir olayı meydana getiriyorlar. İşte bunun adı "Batılılaşma"dır. Bu aydın için, artık her şey batıya doğrudur. Müzik, şiir, hayat tarzı ve bütün şahsiyet.

Artık bu aydın, bir mesele karşısında kaldı mı veya kendine bir iş verildi mi aklına ve sağduyusuna

başvurmaz, "Avrupa'da şöyledir" diye başlayan bir çözüme gider. Hele o konuda batıda akla gelen birbirine aykırı iki çözüm varsa işin içinden artık çıkılamaz. Her aydın işine gelen çözümden yana çıkar ve arada bir "Avrupa'da böyledir" sözü duyulur.

Geriye dönen değil, ileriyi gören, milletinin, insanlığın büyük ve asil bir tarihi olan topluluklarından biri olduğunu anlamış bir aydın gurubu daha var. Onlar artık doğu, hele İslâm milletlerinin kendilerine dönmelerini, önce var olmak gerektiğini (böylesine batılılaştıkça da var olmaya hiç bir vakit imkân bulamayacaklarını), bir kere var olduktan sonra belki alçakgönüllü ama şahsiyetli, dirilten yeni bir dünya görüşüyle, kendilerine has bir yaşayış tarzı kurmaları gerektiğini söylüyorlar. Yeni bir yorumla medeniyetlerinin doğuş noktasına bakıyorlar, dünyaya "üçüncü bir görüş"ü hatırlatıyorlar. Bu aydınlar, kendi milletlerini millet yapan unsuru arttırmak, ondan yeni bir yaşayış çıkartmak istiyorlar. Batılılaşma olayının hazırladığı öbür aydınlarsa bu çıkışa sinirleniyor, bunu, bir "geriye dönüş" olarak adlandırıyorlar. Ve ellerindeki bütün teknik propaganda vasıtalarıyla bu aydınları susturmaya çalışıyorlar.

Fakat hiç kimse, olaya kuş bakışı bakılırsa, hatta bir avrupalı gibi bakılırsa, aydınların bir kısmının, yabancı hatta uzun vâdede istilâcı bir kültürle kendi kültürü arasındaki fikrî çatışmada, kendi milletinin kültür temellerine karşı olarak öbür kültürün safında yer aldığını, kendi medeniyet ve kültürünü son ana kadar korumaya ve kurtarmaya çalışan o bir avuç aydına bütün güçleriyle yüklendiğini, onlara ikide bir ve yakışıksız şekilde sıfatlar taktığını, onları hor gördüğünü, onlara konuşma hakkını bile

tanımak istemediğini tesbitte gecikmez.

Batı görüşüyle, İslâm dünya görüşünün çatışmasında (batının bile bugün kendini yerden yere vuran otokritiği düşünülürse) İslâm aydınlarının henüz kişiliğini kaybetmemiş gurubuna, inanmazsa da yardım etmesi gerekirken, bir kısım aydınların, batıdan çok ve batıdan önce, kıyasıya vurmaları, bugün seçkin batılı aydınlarca hayretle gözlendiği gibi, insanlık tarihinin en ibret verici olaylarından biri olacağına şüphe yoktur.

Batıyı seçtiğine ve kendinin artık tam bir batılı olduğuna inanan ve buna tam ve hür seçimle vardığını sanan bu "batılılaşmış" aydınlardan birdenbire ve hemen tam bir inançla kendi milletinin kültüründen yana çıkmasını bekleyemeyiz. Çünkü onlar, ikiyüz yıllık savaş bilançosunda savaş alanına serilen kayıplardır, savaş kayıplarıdır. Kendileri bu fikir savaşında kendi safına katılarak çarpışma imkânından mahrum olmuşlarsa bunun suçu kime ait ve bunun kefareti karşıya katılıp kendi safını bozmaya çalışmak mı olmalıdır? Bir takım aydınların, kendi milletinin ideali uğruna, kendi kültürünü kurtarmak için direnmelerinde, kendisinin, yetişme tarzı gereği (bir batı mağduru olduğunu itiraf ederek) yürekten inanmasa da, onlara yardım etmesi, sırf tarihin teklif edeceği bir usul bakımından olsun gerekli değil midir? Çatışma sonucunda, millî tez kazanırsa, karşıda yer almalarında özürleri ne olacaktır, millî teze katılmamalarını açıklayabilseler bile. Yok, millî tez ebedî bir yenilgiye uğrarsa, eh o zaman bu aydınlarımız rahat rahat istedikleri yaşayışa kavuşabilirler.

Doğu ülkelerinde, hele İslâm ülkelerinde aydınlar

TEHLİKE MEDENİYETİ

Günümüzde, medeniyet ve kültürlerin tarihinde rastlanmayan yeni bir oluş var. Tarih boyunca gelip geçmiş her medeniyet bir başka medeniyet tarafından ortadan kaldırılmış, kuvvetten düşürülmüşken, bugünkü batı medeniyeti kendi kendini ortadan kaldırmaya çalışıyor. Tarihte ilk defa olarak bir medeniyet kendi kendine karşıdır. Kendini yok edecek şartları yine kendisi hazırlıyor.

Yunan medeniyetini Pers ve Roma akınları yıkmıştır. İslâm medeniyetini Batı Medeniyeti her nasılsa elde ettiği maddî bir üstünlükle, bir vakit doluncaya kadar, zincire vurdu. Ama bugünkü Batı Medeniyeti hiç bir dış faktör olmadan, kendi içinden kavruluyor, çökme belirtilerini veriyor.

Tarihte ilk defa olarak bir medeniyet intihar ediyor.

Bu, ne şundan ne bundan, yine Batı Medeniyetinin karakterindendir. Batı Medeniyeti, Bir Tehlike Medeniyetidir çünkü. Öbür medeniyetlerde tehlike hep dışta olduğu halde, Batı Medeniyetinde tehlike

içtedir. Tehlike, her medeniyet için bir korku iken, Batı Medeniyeti için bir yaşayış sebebi, bir nev'i ruhî yiyecektir. Adeta o olmazsa yaşayamaz. Onunla yaşıyor ama gün geçtikçe zehirleniyor. Kokain alışkanlığı gibi. Her an, dozu yüksek bir tehlike onun hayatına son verebilir. Hatta, daha ileri gidilerek denilebilir ki, Batı medeniyeti bir nevi, tehlikenin gerçekleşmesi (realizasyon)dir: Tehlike, realitenin kayalarına çarpa çarpa bir petek oluyor; Bu, Batı Medeniyetidir.

Bu medeniyetin tarihî çıkış noktasına bakalım. Coğrafî keşifler, tehlikeli sergüzeştler, barutun icadı hep bu çıkışa denk geliyor. Bu çıkış, bir ibre gibi "Tehlike"yi gösteriyor. Bu tarihî gelişme gittikçe artıyor ve belirli bir hal alıyor. Bir örnek olarak söyleyelim, bugün, en büyük sanat, ilim ve siyaset adamlarına verilen en büyük armağan Nobel armağanı bile, bir "tehlike" icat eden, dinamiti icat eden kişinin ortaya koyduğu bir paradan ibarettir. Yani sanat eserini bile tehlike ödüyor, sulh mükâfatını tehlike veriyor, bu medeniyette.

Bu medeniyetin insanlığa getirdiği her yeni şey, bir riski (rizikoyu) da beraberinde getirmektedir. Bir otomobil bir huzur getiriyorsa, bir tehlikeyi, bir huzursuzluğu da getiriyor. Elektrik, bir şehir için (onu bir anda havaya da uçurabilecek) bir nimettir. Havagazı, en uysal bir kadının eli altında en uysal hizmetçi! Ama onunla ne de kolaylıkla, ne de güzel intihar edilir!.. Bu medeniyetin her eserinin hemen bitişiğinde ölüm, intihar ve tehlike var.

Bir saniyede iki yüz elli bin kişinin canına kıyan atom bombasını mı, gaz harbini mi, yoksa her gün ölümün kapısını çalan jet uçuşlarını mı hatırlata-

lım?

Cihan harpleri bu medeniyetin eseri. "Topyekûn harp", "Topyekûn savunma" kelimeleri, bu medeniyetin günlük sözleri arasına girmiştir.

Tehlike onlarla da yetinmiyor, yalnız görünen yanımızı sarmakla kalmıyor. Kafamızın içini, ruhumuzu da bir reklâm, bir propaganda bombardımanına tutuyor. Fikirlerimizin çoğunun peşin hükümler olduğunun, rotatiflerin altından çıktığının farkında bile değiliz. Durumumuz, duvarları hep aynı kelimeleri tekrarlayan bir hücredeki adamın durumundan farksızdır. İster istemez duvarların kelimelerini tekrarlıyoruz. Orta çağın "üstad" fikrine çatmak hakkını kendinde bulan çağımız, üstatlığı hükmî şahıslar, hatta müessese haline getirmiş, eşyayı da bu yolda vazifelendirmiştir. Orta çağda, kendine güvenen, üstatla veya üstatların talebeleriyle münakaşa eder, fikir bağsızlığını koruyabilirdi. Ama bugün ne münakaşa edilecek kimse vardır ortada, ne de ona vakit bırakılmıştır. Düşünmeye bile vakit bırakılmadan kafalar dolduruluyor, ruhlar ütüleniyor. Gazete, televizyon, radyoyla kim münakaşa edebilir?..

Bu medeniyeti kötülemek için sıralamıyoruz bunları. Bu medeniyetin ana özelliğini ortaya koymak için bunları söylüyoruz. Bu medeniyetin ana vasfı budur: Tehlike. Ahlâk telâkkisine, kadının cemiyet ortasında duruşuna kadar, bunun da sebebi yok değil... Madde, çeşitli şekilde ortaya çıkan varlıkların en görünenidir; en basiti, en ucu. Yokluk, ölüm onun hemen çevrilebildiği, ona en yakın, ona bitişik olsa gerek. Yani belki madde, en çok karagözdeki kartonlara benzeyeni varlıkların. Dimdik duruyor. Bir de

düştü mü tepe taklak gidiyor. Batı medeniyeti, daha çok bir madde medeniyeti olduğu için maddenin getirdiği her tehlike, ruhu istilâsından ve insana hükmetmek isteyişinden doğan her abes, ona da yüklü.

Bu medeniyetin fikir temeli pozitivizm oldu. Pozitivizm yokluğu, ölümü koğmak, inkâr etmek ister. Bunun için onu sıkıştırır ve gerer. O, bir yay gibi çekilir. Ama ilk fırsatta fırlar ve "ispatı vücut" eder. Öbür medeniyetlerse (hele İslâm medeniyeti) madde dışındaki ve üstündeki âlemin hakkını verdiği, ona insan hayatı içinde bir yer ve vakit, bir seremoni ayırdığı için bu türlü patlak vermeleri önler. Madde at gibidir; böylesine kamçılanırsa parlar. Bu medeniyete karşılık, örnek olarak diyelim, İslâm medeniyeti, insanüstü âlemin de katıldığı, mukaddesler ülkesinin baş sığadığı bir sulh, iyilik ve huzur medeniyetidir. Onda ülke bir iyilik ülkesi (beldetün tayyibe), bir sulh ve emniyet ülkesi (beledün emin)dir. Orda herkes, birbirini gördüler mi, "selâm", "selâm", der. Batı medeniyetinin getirdiği ise cehennemi bir hayat şartı ve iklimi olmamış mıdır?

Manevî alanda da durum değişmiyor. Bugün, doğuda görülen siyasî buhranla, ahlâkî ve içtimaî buhranla bu medeniyetin alâkası gün gibi açıktır. Bu medeniyette "hürriyet" üzerine bu kadar düşülmesi bile, onun hürriyet aşıkı bir medeniyet olduğunu gösterdiği kadar ve daha çok, hürriyeti tehdit eden bir medeniyet olduğunu göstermiyor mu? Bu medeniyetin son meyvesi komünizm, insanları devletin ve planların kölesi haline getirmiş değil mi?

Bu medeniyetin, tarihteki çıkış noktasına bir daha bakalım. Rönesans, birkaç unsurla geliyordu. Bu un-

surlardan, "gerçeği araştırma", tecrübe unsurunun emrine girdi. Tecrübe daha çok maddenin üzerine toplandı. Ruhçu unsur, maddeciliğe sırf bir tenazur güzelliği verdiği için, sırf bir fon olarak onun daha iyi belirmesine, göze çarpmasına yarasın diye alıkondu! Ve bir çocuk doğdu: Tehlike.

Maddecilik, iki uç olup üstünde çatışırken, resmî ruhçu unsur, tam bir opurtunist tavizci politika gütmekte, resmî olmayan ruhçuluk ise, derin bir melankoli içinde susmuş oturmaktadır.

Gerek ruh ve kafasını, gerek varlığını böylesine hükmü altına alan, ezen büken, istediği gibi değiştiren, istediği oluşa şartlandıran bu tehlike medeniyetinden insanlık ne kadar korksa yeridir. Bu medeniyetin, insanlık için "ihdas" ettiği tehlike hali, bugün bizi var veya yok olmak meselesiyle karşı karşıya bırakmıştır. İnsanlık, bir çılgının bir düğmeye basmasıyla mahvolursa, bunun sebebi ve sorumlusu bu medeniyetten başka kim olacaktır?..

MADDE ÖRÜMCEĞİ

Çok gün, gün doğmadan uyanamazsınız. Hep gün üzerinize doğar. Çok kere kuş sesini, ağaç hışırtısını duymazsınız. Akşamların kederlerle çöküşü eski şiirlerde kalmıştır. Siz ya büyük bir şehirdesiniz; hep insanların adım başında kurdukları barikatlarla boğuşmaktasınız. Gören namuslu bir göz, kollarınızdan ve başınızdan bir kan sızdığını inkâr edemez. Eğlence bile bir işkencedir. Kafa dinlendirmek sözünün artık bir kullanılacak yeri kalmamıştır. Ellerimizle kurduğumuz, birbirine bağlı küçük çapta totem halini almış maddî incik boncukların esiri olmuşuz. Onları hesaba katmadan şöyle bir dosdoğru yürüyüş yapmak mümkün değildir. Adım başında kapaklanır insan.

Belki, küçük bir şehirdesiniz. Büyük şehrin geçirdiği ve ondan ötürü hâlâ içinde bulunduğu bazı değişimlerin minik şehirde yeni yeni başladığını görecek bir kültürde olmak, sizin belli-başlı talihsizliğiniz olacaktır. Küçük şehir düşünmüyor, kendi şartlarına uygun davranışları olmuyor, yağmurda baş açık yürüyor, gün ortasında şemsiyesiz.

Biz maddî şartlarla haşır neşir, gençlik gelip geçiyor; güneşler doğup batıyor; kuşlar bir sinema perdesinde bizi dinlendiriyor, asil veya çirkin aşklar, ruhumuzun iki kutbunu da, yapıcı sanatkâr hayalinden kandırmaya ve işlemeye, iyi etmeye belki de yaralamaya çalışıyor.

İnsan ruhu yavaş yavaş alanı maddî şebekeye terk ediyor. Bir demiryolu şebekesi veya bir yapı kooperatifi evlerinin arsalarına birer birer yerleştirilip birbirlerine elektrik, su ve havagazı güçleriyle ilgi uzatmaları örneği, insan ruhu geriliyor, madde örümceği ilerliyor. Ömer Hayyam'ın şair coşkunluğu bir buzdolabı, bir otomobil kadar kolaylıkla bir kadına, bir insana tesir edemez hâle geldi. Aşk, bu maddî alâkalara ilişkin ve putatapıcılığın kadına yönelmişi şeklinde olursa makbuldür. Bunun dışında reddedilmiş, koğulmuş, çingeneler arasına sürülmüştür. İnsanın olduğu için sevmesi yüzyılımızda tarihî efsanelere mahsus bir yalan olarak kabul edilmiştir.

Dünyanın bir de siyasî baziçesine fikrî bir bakış atarsak, görülecek olan, iki maddeciliğin çarpıştığı ve insanın ikisinin ortasında inlediği olacak. Rusya maddeciliği bir başka dünya fikrini, insanların insanlar hesap sorsa da, ilerde ve sonsuzun bırakıldığı yerde hesap vereceği fikrini toptan inkâr eden bir felsefe, Komünizm bir açlık manyasıdır. Açlık başına vurmuş bir insanın o anındaki dünya görüşü. Komünizm manyakın kendini tatmin etmek ve krizlerini susturmak için icat ettiği bir KOLAYLIKLAR AĞI'dır. Komünist ideologu, baştan kendini sıkan maddî güçlükleri ortadan kaldırmak için öbür meseleleri bir an için unuttuğunu hesaba katmıyor,

elindekini çok büyüttüğünü görmüyor. Komünizm, insanlığın bir nevrozudur. Nevroz patlamaları da dünya harpleri. Komünist idarecilerindeki ruhî rahatlık, bir akıl hastasındaki ruhî rahatlığa denktir.

Amerikan maddeciliği, hastalığın bir başka türlüsü. Komünizm bir açlık manyasıysa. Amerikan liberalizminden doğmuş kapitalizm bir gurur psikozudur. "Küçük tepeleri ben yarattım" psikozu. Komünizm, kendisini darı ambarında gören aç tavuğun rüyasıysa, bir ehram rüzgârıdır kapitalizm, bir nemrut edası.

Bu iki materyalizm arasında aziz fert kaybolmuştur. Tarih, değişmez gerçeği yenmişe benziyor. Halbuki: ben isterdim ki veya siz isterdiniz ki her şeyden önce ben var olmalıyım, biz var olmalıyız. Tarih, benleri mahveden bir dev değil, benlerin ucuca eklenmesinden meydana gelme bir kompozisyon olmalı. Yoksa benim varlığım tarihin keyfine kalırsa vay benim halime! Hiç olmazsa, varlığımın büyük bir kısmı tarihe ait, tarihin emrinde olsa da, bir kısmı bana ait kalmalı. Tarih ve cemiyet ne olursa olsun, benim o yanım değişmemeli.

Ama şimdi öyle mi? Tanrısız maddecilerle kendini tanrılaştırmış ve tanrıyı çarmıha gerip yeryüzünden kaldırdıklarına güvenen muvazaacı maddeciler arasında ferdin bir değeri kalmış mıdır? Hayır! Fert tarihe, bu uydurulmuş deve karşı son savaşlarını yapıyor

Bütün bu iri vücutlu maddecilere karşı, incecik soluk renkli, zayıf sesli, minik bir insan çizgisi karşı duruyor: Peygamberlerin patikası. Bu nazik ve zarif

çizgiye, insanların bir memeli hayvandan başka bir şey olmadığını iddia edip onları sürü haline getirmek isteyen ve bir kişi, on kişi, bin kişi eksilmiş umursamayan, zulme karşı dimdik duran bu Asil Çizgiye selâm! O yolda güneş gibi parlayan çehrelere selâm!

K Ü L...

Aydınlarımız sun'i bir hayatı yaşıyorlar. Üzüntüleri, sevinmeleri çalışmaları hep kâğıt üstünde, kitabî ve taklitli. Boyuna tartışıyorlar, kül tablaları doluyor, bir şeyin önünde eğiliyorlar, başka bir şeyin üzerine yürüyorlar ve vücudun gerçek teriyle terlemiyorlar. Ya ruhî sıkıntılarla, ya odanın ayar edilmemiş sıcaklığıyla terliyorlar. Odanın bir ucundan çözümler alıp öbür ucundan salıveriyorlar. Neon lâmbaları gece gündüz yanar. Güneş doğmuş, ay batmış kimin umurunda! Günün pazartesi mi, salı mı olduğunu, ayın, ocak mı şubat mı olduğunu, l'i mi, 5'i mi olduğunu gazete haber verir. Gazetenin başlık kenarlarından ilân numaralarına kadar okunuşu aydınlarımızın günlük ve en önemli borcudur. Pencere yoktur, çocuk yoktur.

Bu sigara dumanı, iftira ve itiraf dolu odaların kapılarını açmak ve bu aydınlara şöyle haykırmak lâzım:

"Beyler, lütfen biraz dışarı çıkınız. Şehirden de dışarı. İnsanların kirliliğiyle kirlenmemiş şu temiz havayı koklayınız. Bize turuncu bir güneyi getiren şu kuşları dinleyiniz. Elinizi toprağa değdiriniz. Ya-

nınızdan geçen, dört kişinin sırtında, arkasından ağlayan çocuklar, şu zavallı kadının tabutu. Vücudun gerçek yorgunluğuyla yorulun. Güneş sırtınızı yaksın ve vücudun hakikî teriyle terleyiniz. O suni ve yanlış ısmarlanmış şehri gerilerde bırakarak yitirdiğimiz bir şeyi hatırlamaya ve değişmez gerçeği ve peşin hükümsüz aramaya başlayınız."

İNSAN'LAR

Şu çağa bakıyorum da ortalıkta çeşit çeşit insan görüyorum: Marks insanı, Froyt insanı, Adler insanı, homoekonomikus v.s.

Marks insanı, ruhu bir muz gibi koparılıp atılmış, dininin yerini cimnastik almış, tanrısına madde, kilisesine parti ikame edilmiş, dünya hakkındaki bütün fikrî laboratuvarlarda imâl ve kendisine klişeler halinde telkin edilmiş, öte dünya ve hesap vermek inancından habersiz, görünmeyen bir el tarafından günü gelince fabrikaya veya savaşa sürülen, öldüğü gün yarım kilo fosfor veya 2 kilo suni gübre değeri olan bir insan. İdeali, övüncü ve gece rüyalarını parça parça eden tek esrar: Aya çıkmak, korkunç bir silâh yapmak ve hayvan kadar bile değer vermediği öbür insanları gerektiği gün bir anda ve bir çırpıda yok etmek. Bu tipin turşusunu Rusya kurmuştur.

Froyt insanı: bu tipe daha çok İtalya'da, Fransa'da, ispanya'da raslanır. Yani, sanki bu teori latin ırkı için kurulmuştur. Akıllarından geçen, hâtıra defterlerini ve takvimlerini dolduran, işlerini ayarlayan,

günü programlayan hep Froyttur. Dillerinin altıdan hep bir bakla vardır; sözleri hep kinayedir. Sözlerini hep değişik olarak anlarlar. Çünkü: Onlar için dünyada tek önemli, en önemli şey cinsiyettir. Dünyanın mihveri kadındır. Her şey hep onun çevresinde döner. Tipimiz de ayni saçaklarda cambazlık yapan bir uyurgezerdir. Eseri kadındır. Sanatı kadından tüter. Her şey bir kadına doğrudur. Ve kadın, o, ufukta erişilmeyen Venüs, serap ve ideal hayaldir. Bu tip, papazdan çok falcıya inanır. Kilise, anne-babanın baskısıyla günah çıkartmağa, bir de gizli evlenmelere yarar.

Bir de homoekonomikus vardır: Meşhur İktisadî Adam, klasik, abstre iktisadın ölçüsü. Bu tip, parayı tanrılaştırmış, her yere paranın tapınaklarını dağıtmıştır; bankalar, borsalar. Her şeyin ölçüsü paradır. Aşkın ve dinin ölçüsü bile. Bu adama göre, merhamet bir hastalıktır, insan da eşya gibi sömürülür. Zekâ, istilâ etmektir. Bu tipin bol bol bulunduğu yer Anglosakson ülkeleridir. Petrol krallarının ülkesi. Haftanın altı günü para kazanılır. Yedinci günü günâh çıkarılır. Pazar günü, öndeki haftada sınırsız, dizginsiz, kayıtsız şartsız para kazanmak için ruhu hazırlamağa yarar. Onda hâlâ günah duygusu diye atalardan kalma bir vicdan kalıntısı ve acı çekme ihtimali varsa, o da, kiliseye birkaç kuruş bağışlanarak bertaraf edilir.

Ve Adler insanı: Adler İnsanı için en önemli şey, başarıdır. Eğer tipimiz dışa dönükse, hayatının iki safhası var demektir. Birinci safhada iyi bir vatandaş, iyi bir cemiyet üyesidir. Çalışkandır, iş adamıdır. Fakat bir kere bir işte başarı kazandı mı, orda

durmaz ve hemen çevresine tahakküm etmeğe kalkar. Gücünün yettiğine zulüm saçar, o zaman anlaşılır ki, iş yapmak kazanmak onun gayesi değildir. Onun gayesi, diğer insanları hükmü altına almak ve ezmektir. Yok, bu kişi, içe dönükse, bir başarısızlıkta ayağı birden sürçer ve artık kendi fildişi kulesine kapanır. Bu, içinden olgunlaşılan ve ilerde eser meydana koymak için kapanılan bir fildişi kule değildir, insanın içinde gittikçe azaldığı, öldüğü, tükendiği bir kule. Bir homoekonomikus için gaye paradır, başarıdır. Bir Adler tipinin ise, para ve başarı, egosunun tatmini için vasıtalarıdır. Bu tipin anayurdu Almanya'dır. Almanların zengin ve kuvvetli bir ülke olduktan sonra neden rahat durmadığını, faşizme ve dünya hâkimiyetine yöneldiğini ancak bu tiple açıklayabiliriz. Şimdi bu donelerle, bir Brigitte Bardot'un başarısını Froyt faktörüyle, bir James Dean'i Adler faktörüyle yorumlayabiliriz.

Bir de ekzistansiyalist tip var: Bütün bu modern tiplerin ve klâsik tiplerin inkârı ve büyük şehrin içinde tabiatı yaşama tipidir ki, alaydan çıkar, korkulu bir alaydan. Kendi felsefesiyle bile bağı zayıftır. Acayip kıyafetlerinin ve yarım sakallarının altında çağın buhranını en keskin bir çizgi halinde gözler önüne sererler.

İşte Batı dünyasının mücerretten müşahhasa giden tipleri. Batı dünyasının tipleri bazan bu tiplerden biridir, bazan da birkaçının veya hepsinin karması. Bir batılı insanda Marksın, Froydun, Adlerin yer yer kımıldadığını görmek mümkündür.

Ya bizim tiplerimiz? Bizim aydın tiplerimizin hepsinin çıplak hali, Ogüst Kont tipidir. Kimisine

Marks, kimisine Adler, kimisine de Froyd cilâsı vurulmuştur.

Kendi insanımızı kurarken, bu tiplerin doğuş sebeplerini bilmemiz, onların felâketlerinden korunmamız ve gerçek ve üstün insanın, ancak, "İslâm insanı"nda, müslümanda bulunduğunu artık idrak etmemiz gerekir.

"MUTLAK"IN AVCISI

Rönesansa kadar dünyayı her bakımdan yöneten dindir, yani mutlak olana inanmak ve mutlakı yaşamak. Bu dönemde, insan, tabiatı ve tabiatüstünü, "ben"i ve dışarısını, eşyayı dinle görmüş, dinle yürütmüştür.

Sonra bu mutlaklık yalnız çıkış noktasını değiştirmiş, vahyin yerine akıl konulmak istenmiş. Dinin gerçekleri yerine aklı temel alan "iyi", "doğru" ve "güzel" fikirleri geçirilmiş. Değerler yine mutlak olmasına mutlak, sadece kök değişik. 18. ve hele 19. yüzyıldan bu yana ise, positivism, scientisme, ilmî felsefe ve relativisme gibi, farklı alanlarda (mutlak)ı yerinden kaydırarak (nisbî)yi esas almak isteyen birçok görüşler ortaya atıldı. Fakat çağımızda, hele İkinci Dünya Savaşından sonra, mutlak görüşleri yeniden boy verdi, tazelendi.

Din mutlakçılığının amansız düşmanı olan materyalizm, farkında olmadan başka bir mutlakçılığı, maddeyi ve maddenin gücünü mutlak gerçek yapan bir görüşü sürdürmeğe başladı.

Ayni mutlak, Sartre'da (varlık), Camus'de (saçma) oldu. Sartre'a göre, insan, kendini yaparken, tek ve mutlak yapıcıdır. Çevreyi, böylece, insan varlığının mutlaklığı şartına bağlar oldu Sartre, Camus'ye göreyse, dışımızda ve içimizde gelişen, saçmalıktır saçmalık. Adıyla sanıyla ve kendi başına buyruk saçma. Tarih bir saçmalık vebasının tarihidir; savaşlar bu tarihi saçmalık gergedanından kesilen bir parça; ölümse, insanla saçmalığın çarpışmasından çıkan bir çeşit enstantanedir. Görülüyor ki, Camus'de saçma, dışımızda bir varlık, hem de kayıtsız ve şartsız bir varlık kazanmış olarak mutlaklığın bütün tesirlerini gösteriyor. Konkre ve saldırgan bir saçma. İnsansa, bu Dev Saçmanın elinden hürriyetini kurtarmak için tarih boyunca, ölüm kalım savaşma girmiş bir Prometedir. Öyleyse, insanın en şerefli işi başkaldırmadır. Mutlak saçmalığa karşı başkaldırma.

Kısaca, dinde mutlaklık Allah'a bağlanıyor. Ekzistansiyalizm, Allah'ın yerine insanı, materyalizm maddeyi, Camus ise saçmayı, abesi koymak istiyor. Böylece, mutlakçılık, düşünce ve inancın şartı olarak, her vakit yürürlükte kalıyor. Mutlak'a savaş açanlar bile, bir açıdan mutlakçı oluyorlar: nisbîliğin mutlak olarak geçerliği bakımdan. Şüpheciler bile şüphelerinden şüphe etmemekle bir yerde mutlakçı oluyorlar. Demek oluyor ki, insan mutlak'a karşı iken bile mutlakçıdır. Bu yüzden değil midir ki, mutlakı yıkmak isteyen okullar, hiç bir zaman insanoğlunun genel zihin macerası olamamışlardır.

Sanatta da artık, mutlakın geri döndüğüne şahit oluyoruz. T. S. Eliot, S. J. Perse gibi çağımızın ünlü şairleri, S. Beckett, Ionesco gibi ünlü tiyatro yazar-

ları, S. Exupéry gibi yazar ve romancılar insanlığın kaderindeki mutlakın destanını yazıyorlar.

Ünlü sosyolog Sorokin ise, insanlığın duygucu ve fikirci kültürlerinden sonra, yeni bir mutlak kültürünün geleceğini, insanlığın genel gidişinden çıkarıyor gibidir.

Tarih boyunca, (mutlak)ın geçirdiği serüveni gözlersek, iki türlü mutlak ile karşılaşırız: yapıcı mutlak, yıkıcı mutlak. Biri aydınlık, insanı sonsuzluğa ve insanüstüler âlemine dokunduran mutlak. Öbürü, karanlık, bunaltıcı, kurnaz, negatif bir mutlak. Gerçek mutlakın karası. Hz. İbrahim'in ve bütün peygamberlerin haber verdiği mutlakla, Kafka'nın korkusunu çektiği, İbsen'in (Büyük Münhani) dediği, Sartre'ın sıkıntıya, Camus'nün saçmaya benzettiği mutlak.

Aslında ve elbette, tarih gereği Mutlak tektir ve tek olmak gerekir. Bu ikinci mutlak olarak, yazılarca ortaya konan şeyler, aslında birinci Mutlakın (ve biricik Mutlak)ın bulunamaması, fakat ihtiyaç duyulmasından doğan bir görüş aldanması motifleridir.

Ey inanmış genç arkadaşım!

Çevrendeki korkunç makyavelizm ağından kurtularak bir an için yanına yörene bak. Bütün dünya, yanlış da olsa, bir görüş kayma ve sapmasından da doğsa kendi mutlakının peşinde. Dünya ölü mutlak nazariyelerinden kan akıtmak heyecanıyla döndürülüp duruyor. Sen de (mutlak) avına çık. Borular ötüyor ve cins atlar kulaklarını kabartmış. Kendi (Mutlak Şema)mıza saldıran aydınlarımızı bulandıkları siyahlıktan çekip çıkaracak ava çık.

GELİŞME, DEVRİM VE DİRİLİŞ

Nankörlük edilen ekmeğin, ihanet edilen Kutsal Kitabın insanı çarptığı gibi, tarihin, üzerine atıldığı, âdeta üstüne çullandığı çarpılmış milletler vardır. Kimi defa bu bir suçun ürünüdür, kimi defa o milletin gücünü de aşan bir kader şartının...

Ya bir fizik darbeyle, belki bir psikolojik şokla bir insanın omuzu, çenesi çarpılabilir. Ama bir toplumun çarpılışı, yalnız, fizik görünüşünü deforme etmez, zihnini de yıkar, ruhunu da bozar. Artık o toplumun ülkesinde güneşlik yaz göğü bile kapkaradır. Sular, en soylu toprakların atardamarlarından, şahdamarlarından çekilen sular bile acı gelir. Baharda bile yaprak sarı gibi gelir o halka. Yeşil, hayat rengi yeşil, damarlarına su ve canlılık yürütmez o ülke insanlarının. Ateş, güneşin bakir ateşinden mangalların alçakgönüllü, kedi dostu ateşlerine kadar hiç bir ateşin alevi sevinçle oynamaz o yüzlerde. O yüzlerde şafak aydınlığı bile ulvîliğini yitirir.

Bir insanın böyle bir problemi, yerine ve sebebine göre, ruhî ya fizik tedaviyle halledilir, acısı giderilir.

Yere uzanmış bir toplumun ayağa kaldırılmasınınsa çaresi, o toplumun ruhunu yeni baştan yenilemekten başkası değildir.

Nasıl insan vücudundaki böyle bir yamuklaşmayı sırf fizyolojik ya biyolojik bir sebeple açıklamak mümkün değilse, büyüyle açıklamak da mümkün olmamalı. Bu ikisi, gerçek bir açıklamanın sağda ve soldaki iki ucu, marjıdır. Ruhî sebebe öncelik ve önem bakımından üstünlük tanıyan bir manevî ve maddî sebepler şebekesi gerçek bir teşhisin muhtevası olabilir. Bir toplum, bir ülke için de ayni şey söylenebilir. Millî bir çöküntüyü mutlaka maddede arayan marksizm, eski çağlarda felâketi bir totemde, bir tabuda arayan büyücülerin, cadıların soldaki simetriğinden başka bir şey olmuyor.

Gelişme mi (evolüsyon), devrim mi (revolüsyon)? Sızlanan bir ülkenin geleceğini düşünenler hep bu ikili düşünce tipine saplanmışlardır. Halbuki bu ikisi, birbirine göre seçimlik olamazlar. Birbiriyle eşdeğerli değillerdir. Biri, normal bir toplumun gidişini dile getirir. İlerleme ve gelişmesini, öbürüyse, bozuk şartlarda, bir ülkedeki patlamadır. Bu yüzden, bu ikisi birbiriyle karşılaştırılamaz, birbiriyle ölçülüp biçilemez, tartılamaz ve değerlendirilemez ve derdine çare arayan bir topluma medar olamaz. Gelişme, bazı ölçüsüz büyüyen müesseselerle, ölçüsüz küçülen kuruluşlar arasında bir gerginlik doğurur böyle bir toplulukta, onun da sonu zaten devrimdir. Devrimse, en ufak organların bile hassaslaştığı bu nazik şartlarda, çok defa, yapıcı olmaktan çok yıkıcı olur. Çok defa devrim nihilist, anarşisttir. Ve en çok da terör saçar. Nihilizm, anarşizm ve terör, yapıcılığın

değil, yıkıcılığın kurallarıdır. Bir Fransız düşünürü: "Mutlak hürriyet, şeytanın metafiziğidir" diyor. İşte, nihilizm ve terör, bu devrim folklorları, devrimlerin bu psikolojik kaynakları, böyle bir metafizikten beslenirler ve böyle bir mutlak hürriyete doğru atılırlar. Yapıcı olamazlar. Yapıcılık için gerekli inanç, tarih motifi, kültür hasadı, sabır ve tecrübeden mahrumdurlar. Çok nadir anlarda doğan elverişli havalar da çok kısa bir sürede ansızın kaybolurlar.

Öyleyse, böyle bir ülkenin kurtuluşu nerededir? Odisseus'un intikamında mı, Orest'in fırtına gibi gelişinde mi? Ki, biri şarkıcı bir dilenci gibi girmişti anayurduna, yalnız domuz ve sığır çobanları (o zamanın proleteryasını) haberdar etmişti, öbürüyse bir çocuk gibi, haklı bir miras gibi. Bunlar antik devrim türleridir. Yoksa Hz. Nuh gibi mi, Hz. İbrahim gibi mi, Hz. Lût gibi mi, Hz. Yusuf gibi mi, Hz. Yahya gibi mi çalışılır? Ki, bu peygamberlerin çalışmaları, bir yönüyle gelişmeye, bir yönüyle devrime benzer. Gerçekteyse, peygamberlerin zaferini gelişme (evolüsyon) açıklamaya yetmez. Devrimse, inanmamakla işe başlar. Onların mesleğine zıt bir geleneği vardır devrimin.

İlk insan ve ilk peygamber Âdem'den, son peygamber ve en üstün insan olan Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler, içinden çıktıkları toplum ve ülkelerin en ölü, en umutsuz, en cansız zamanlarında gelmişler, onlara aşk ve umut, canlılık ve aksiyon, fikir ve medeniyet getirmişler, onların dirilmelerini hazırlamışlardır. Yıkıntı ve çöküntü halindeki topluluklardan fevkalâde topluluklar kurmuşlar, çıkarmışlardır. Nuh Peygamberin her canlıdan

bir çifti kurtarıp, bir nevi ikinci yaratılışa yol açışı, Hz. Yahya'nın bizzat isminde "diriliş"in bulunuşu, Hz. İsa'nın ölüyü diriltmesi, Hızır'ın, "Ab-ı Hayat"ın, ebedî yaşamanın, diriliğin sırrına erişi... Bütün bunlar, ilâhî vazifeleri olan, halkların gerçek dirilişe ermelerine çalışmak şuur ve mükellefiyetlerinin birer belirtisidir.

Öyleyse, ne gelişim (evolüsyon), ne devrim (revolüsyon). Sadece diriliş (rezüreksiyon)... Bir topluluğun kurtulmasında, insanların kurtuluşa ermesinde, mutlak gerçeğin habercileri olan peygamberlerin bize bıraktıkları yol, miras, metot budur.

Diriliş, bir toplumu, normal gelişmenin tam önüne götürür. Normal gelişmeyi çalıştıracak bir noktaya götürür. Devrimin yıkıcılığım, olanca ekonomisiyle, sadece yıkılacak şeyler, yıkılması gerekli semboller ve yanlış kaynamış eklemler, kireç bağlamış kökler üzerinde kullanır. Ve bunlardan ayrı olarak, kendine mahsus dinamiğinde, toplumun ruhunu tazeler. Ölü yerleri canlandırır. Çürümeye yüz tutmuş lifleri ayıklar ve ayıklanan yerden yeni, canlı dokular çıkar ve yapıyı yeniden örmeğe başlar. Bir nevi, "ikinci hilkat" olayı akar gider sosyal oluşlarda. Yeni bir "insan", yeni bir nesil gelir. Bu nesil, idealist bir nesildir. Boyuna, yılmadan, yorulmadan iskeleler kurar, köprüler atar. Her yer, yeni bir mimarinin toz dumanı içinde olur. Gök bir aydınlık kazanır, ufuk cilalanır. Her yerde bir ışık, kılavuzluk eder. Her insan, uçacakmış gibi hafiftir. Derinlikler kurcalanır. Yeraltı hazineleri ortalığa saçılır. Yurdun her damarı verimlendirilir. Her esere, ebedîliğin aşısı vurulur. Her işte, yüce bir savaşın, kutsal bir savaşın havası

vardır. Adeta, eski toplumun içinden yepyeni bir millet çıkar; eski gömlek üstünden düşer ve o, gün ışığında yeni ve canlı pırıldar. Her alanda kahramanlar çıkar. Tarihî tabutun çivilerini söker bu kahramanlar.

Bir insanın ölümden sonra dirilmesi, ne bir gelişmenin, ne bir devrimin sonucudur. Sadece, bir başka ve ulvî bir hayatta ayağa kalkmadır. Kış geçip bahar gelince, tabiatın yeniden dirilişi gibidir bu.

Fransız ihtilâli, Rus ihtilâli ve küçük ülke ihtilâllerinin temelinde asıl eksik olan, bu diriliş esprisidir. Diriliş esprisi, öteye ait telâkkiler, bu deprenişlerde yer tutmadığı içindir ki, bu devrim ve ihtilâller, "model ve ideal insan" getirememişlerdir.

Rönesans, bu devrim ve ihtilâllerden daha fazla bir diriliş yüzdesi taşır. Fakat o da, dirilişin doğurgan esintisini getiren, bir kökü metafiziğin en derin noktasında, bir kolu tarihin en geniş çevresini kucaklamış büyük din gerçeğine gereği kadar önem ve değer vermediği için, bir medeniyet kıvılcımlanmasından öteye gitmez.

Ortadoğu, Afrika, Asya ülkeleri, bugünkü durumda, Batı emperyalizminden ve komünizm tehlikesinden, felâketinden korunabilmek için, kendi dirilişlerinin şuuruna, metoduna ve aşkına ermek zorundadırlar. Yoksa, onlar da, batılılar ve komünistler gibi, kendilerini, "geri kalmış ülke", "az gelişmiş ülke" olarak görür ve bu aşağılık duygusu telkin eden, taklitten doğma bir diyalektiğe kaptırırlarsa (ki, bugün bu ülkelerin aydın kadrosunu meydana getiren batıcılar ve solcular bu taklitçi düşünce ve

aksiyon bataklığına saplanmışlardır), batı devrim ve ihtilâllerini taklit etmekte kurtuluşu ararlarsa, etrafı ateşle çevrili akrebin intiharı gibi bir psikoloji içinde, kendi kendilerini, ruhça, kültürce, medeniyetçe sömürgeleştirmekten (otokolonizasyondan) başka bir şey yapmış olmazlar. Kısa zamanda tarihî varlıkları sona erer. Batış başlar. Batılı ve komünist emperyalistlerin bir uzantıları, marjları olurlar.

Bu ülkeler kendilerine dönmelidirler. Kendi oluşlarının lojiğini yakalamalılar. Hele kendi ülkelerinde, ekonomik durumun, bir sebep değil, bir sonuç olduğunu görmeliler. Kendi düşüncelerini, kendi duygularını, kendi havalarını bulmalılar. Kendi sistemlerini kurmalılar. Kendi medeniyet köklerinden hız alarak, yeniden dirilişe girişmeli ve dirilişlerini tamamlamalılar.

Kendilerini tam hasta, Batıyı veya komünist bloku tam doktor sayıp kayıtsız şartsız teslim olmak psikolojisinden sıyrılmalılar. Sar'a benzeri geçici bir kasılmayı şifasız bir sara'ya tutulmakla karıştırmamalılar. Kendi doktorlarının yine kendileri olduğunu bilmeliler.

Muhteşem bir ağaç gibi kendi topraklarına kök, kendi göklerine dal, gövde, yaprak ve çiçek salmalılar. Yabancı düşünce ve doktrinleri bit ayıklar gibi ayıklamalılar. Batılılaşma, çağdaş uygarlık seviyesine çıkma, sosyalizm gibi kelimelerin gerisinde, kendi medeniyetlerinin gömülme törenine adım adım yaklaştıran bir tuzağın, bir pusunun, bir oyalanış edebiyatının bulunduğunu görebilmelidir. Batının, kendi içinde bir takım sistemlerle bu ülkeleri uzun süre uyuşturduktan sonra, tam uyanacağı sıra, yeni

bir afyonla (ilk anda batıya karşı gibi göründüğü için çekici gelen, aslındaysa batının kendini kurtarmak için giriştiği son oyun ve doğuyu oyalama düzeni olan), marksizmle uyuşturmaya veya çileden çıkarmaya çalıştığını görmeli, anlamalı ve sezmeliler.

Bir sabah rüzgârıyla gelen diriliş çiğleriyle uyanıp canlanıp batıya da, doğuya da gerçek kurtuluşun ışıklarını saçmalılar.

Bu ülkeler, batıya başkaldırıyorsa, batıdaki başkaldırmaların düştükleri çıkmazlara düşmemek için, kendi tarzlarında başkaldırmalılar. Bir sûr üflenmiş de hepsi doğrulmuşlar gibi ayakta olmalılar. "Batı usulü başkaldırma" Doğuyu kölelikten başka bir yola götürmez. Yani ölüme...

ORTADOĞU İNSANI

Ortadoğu yeni bir deneyiş ve arayış dönemine girmiş bulunuyor: Ortadoğu kendi insanını arıyor. Tarihin en eski oturma yeri olan Ortadoğu, yeni keşf edilmiş bir kara parçası gibi, insanını bekliyor. Sanki loş ve boş bir ülkedir; sanki, içinde oturanlar bir misafirdirler de bir konak süresi geçtikten sonra çekip gideceklerdir. Belki bu yığın, bir insan yığını değil de, tasarı, proje halindeki bir insan hamuru, insan malzemeleridir de, onlardan, zorla, belli bir siparişe göre insan biçilecektir. Tarih alanında çok kere iflâs etmiş bir tecrübede...

Ortadoğu, bir medeniyet ocağıdır. Daha geçenlerde, Türkiye Mezopotamyası'nda, on bin yıl öncesine ait evler bulundu. İnsan bunu duyunca ister istemez ürperiyor. Gerisinde, on bin senelik bir medeniyet arşivi bulunmak, insana bir gurur -ki, gurur kötü bir şeydir-, gururdan fazla bir şey, öte bir şey, toprağa daha güvenerek basma duygusunu veriyor. Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin, Mısır medeniyetinin, Yunan medeniyetinin, Roma medeniyetinin,

Hıristiyanlığın, nihayet, kendi öz medeniyeti olan İslâm medeniyetinin, çoğunun da doğum yeri olmak şartıyla, yaşadığı, eserler bıraktığı, insan örneklerini sunduğu ve her prototopinin mizacında çizgiler çektiği, işte bu Ortadoğu'da, şimdi, dıştan insan modeli ithal etme düşüncesi, akıllara durgunluk veren bir vakıa olarak taraftar buluyor, tutunuyor.

Eski Mısır, Mezopotamya ve Anadolu medeniyetleri, sonradan ortadan kalkmış da olsalar, Ortadoğu'da bir "insan" yoğurabilmişlerdir. Bunda, belli bir ölçüde başarıya ulaştıkları, medeniyet dönemlerinin uzun zaman sürmesinden ve silinmelerinin üstünden binlerce yıl geçtiği halde, ülkeye vurdukları damganın, tamamen kaybolmamasından bellidir. Bugün bile, bu ülkelerin belli başlı sitelerinden biri olan Diyarbakır'a bir giriniz; büyük bir medeniyetin ağır ve köklü eseri olan surlar, sur üstündeki güneş taçlı aslan kabartmaları, ağzından su içilen aslanlı çeşme, Ulu Cami ve Cami-ün Nebi, Güneş Saatiyle, içinde yatan büyük şehitlerin kurduğu öyle bir hava vardır ki, kemerlerin ve avluların kurduğu öyle bir güneşlik oyun vardır ki, onu ne yaz gecelerinin karanlık yarasaları, ne de asfaltı bile eriten gündüz sıcağı bozabilir. İnsan da aşağı yukarı öyle. Bursa'da, Konya'da, Şam'da, Mekke'de hep ayni şey... Diyarbakır Müzesinde bir taş vardır. Bir bakışta bildiğimiz basbayağı bir kayadır; bir bakışta da, sönük bir insan hayalini verir. Bir bakışta, tesadüfen, çok hafif bir şekilde insanı andıran bir kayadır dersiniz. Fakat, hemen onun arkasından, "hayır hayır, bu, mutlaka bir insan eliyle insan biçimi verilmek istenmiş bir taştır." dersiniz. Fakat, işin gerçeğini asla anlayamazsınız.

İşte o kadar eski bir medeniyete ait bir eserdir bu. La Jokond'un gülümsemesi gibi insanı sürekli olarak iki hüküm arasında götürür ve getirir bir eser. İşte o taştan bu yana arka arkaya bir düzine medeniyeti getirmiş bir ülkenin, Ortadoğu'nun, bugün, dışardan "medeniyet" ithal etmesi gerektiğine inanmak, düşünüş ve görüş olarak, nasıl bir düşüş çizer?

Ortadoğu... Peygamber türbeleri ve makamları, velilerin türbeleri ve makamları, yatırlar, şehitlikler, savaş kalıntıları, surlar, hisarlar, kaleler, ehramlar, mancınıklar, saray ve şehir harabeleri, şatolar, manastır kalıntıları, cami siluetleri ile öyle bir kendine has yapıda kemikleşmiş, bütünleşmiştir ki, onu, çağ içi bir ideoloji kıpırdanışıyla bir anda traş etmek, sıfıra indirmek, yok etmek olur. Ama bu pek mümkün olamaz. Kökler derinlerdedir. Yeni ideolojileri alırken kendi kategorilerinin idrak kalıplarıyla alır ve ilk bakışta tam anlamıyla tarihi ve geleneği atmış görünse de gerçekte öyle olmaz, kısa zamanda yeni terkibi alır, özümler, yamuklaştırır ve kendi özünde eritir. Ortadoğu'da yapılmış bütün devrimler, Mısır'da, Suriye'de, Irak'ta, Türkiye'deki bütün batılaştırma oluşları, en ufak bir imkânda, bambaşka bir anlamda kullanmanın alanına sürülüyor. Devrimci kadro homurdanıyor, ayaklanıyor, karamsarlaşıyor, öfkeyle depreşiyor, fakat halk sakin ve masum, bulduğu serbestlikten, belki çok basit bir çerçevede, ama mutlaka kendine has bir biçimde, yeni bir terkibe ulaşıyor.

20. yüzyılın başından, hele Birinci Dünya Savaşı'ndan, yani son Ortadoğu büyük devleti olan Osmanlı Türk Devletinin yıkılışından bu yana, bu

bölgede, durmaksızın, esaret, küçük savaşlar, çatışmalar, ihtilâller, devrimler, yeni denemeler, kısaca değişme, değişme, çok hızlı değişmeler olup duruyor. Ortadoğu bir türlü durulmuyor; bir terkip üzerinde, hiç olmazsa, üç nesillik bir deneme vakti geçmesine imkân verilmiyor; yapılan daha tam yapılıp bitmeden, kökleşmeden, çok kere daha sıvaları bile kurumadan birden yeni bir hareketle yıkılıyor; hiç bir zaman köklü ve sürekli olarak bir "insan" üzerinde çalışılmıyor; insan tür ve tipleri bir salgın halinde birbirini kovalıyor; biri daha bitmeden bir yenisine başlanıyor; böylece köklü bir nesil yetiştirmek mümkün olmuyor. İlk olarak denenen Batı romantizmi tipi, laik, daha aşırısı dinden uzak, tarihe yabancı bir gençlik karalaması, bir kararda durmayan bulutlar gibi arka arkaya biçimleniyor, sonra eriyip gidiyor, gerisinde bir ırmak dolusu kan, dram ve zulüm köpüğü bırakarak tarihe mal oluyor. Birçok evler yıkılmış, baba ile oğul birbirine yabancı bir hale getirilmiş, dil bağı kopmuş, nesiller arasına uçurum girmiş, bütün bunların tek özrü maddî kalkınma ise, bir türlü önlenemeyen sefalet ve yoksulluğun büsbütün körükleyicisi ve millî kaynak ve enerjilerin boşuna akıtılışı olmuştur. Başarılan birkaç fizikî hareket, yıkıntının yanında bir bardak soğuk sudur. Şimdi de, bu tecrübelerden hiç uslanmadığı anlaşılan Ortadoğu aydınlar kadrosu, yeni bir denemenin peşine takılmışlardır: Sosyalistleşmek. Arap ülkeleri bu yeni salgından tam bir yangın içindedirler. Olay, Türkiye'ye de sıçramıştır. Radyo, üniversite, basın, siyasî partiler, millî eğitim gibi birçok müesseselerimizde sürekli olarak sosyalizm programının propagandası alıp yürümüştür. Bu aydınlar kadrosu, her

devrin öncesinde olduğu gibi, bu hayal ettikleri ve gerçekleşmesi için her çareye başvurdukları devrim öncesi dönemlerinde, kelimenin popüler anlamında romantiktirler. Ve daha kötüsü, gerçeği görmezlikten gelmeleridir. Ve daha kötüsü, gerçeği görmek niyetini taşımıyorlar, araştırma zahmetine katlanmıyorlar. Ağabeyleri ve babaları, devrimci eskileri gibi her şeyin bir tek kelimeyle bittiğine inanıyorlar; radyodan verilecek bir anonsla, memleketin sosyalist olduğunun bir "ilân"ıyla her şeyin olup biteceğine ve düzeleceğine inanıyorlar. Düşündükleri ilk çare de bir çok kişiyi "temizlemek" veya bir kampa almak!

Avrupa'nın şartlarını hazırladığı, elemanlarını serpiştirdiği bu sürekli devrim ve "değişme"de uzun sabrın yemişi üstün insan tipinin gelip bu ülkeleri donatmasına imkân yoktur; gelen "insan"lar hep balmumundanmışçasına doğup batacaklar, kendi inkârlarını kendi elleriyle hazırlayacaklardır. Ülkeyi, insan örmeyecek, "insan"ı, bir laboratuar gibi önceden tertiplenen şartlar devşirecektir. Oğul, babanın eserini yıkacak, o yaprak açmışa kendisi çiçek vereceğine, o yaprağı kemiren bir ağaç kurdu gibi çalışacaktır. Ve koca Ortadoğu, içi oyula oyula boşaltılan kof bir ağaç gibi, en ufak bir kımıldanışta, devrilir gider.

Fakat, bu işin bir cephesidir. İnsan tabakalarının derinliklerinden yeni bir filiz, Ortadoğu'nun kendi insanı boy verebilir. İyi ve kötünün ölçüsünü kendi tarihinden, kendi kutsal metinlerinden, kendi tecrübesinden, kendi seherinden, kendi akşamından çıkaracak bir nesil sökün edebilir. Ortadoğu, bu fecir coşkunluğuna kabiliyetlidir. Ve buna gebedir.

SAĞ VE SOL

Basit bir iş ve oluşta, peşin bir tasarı, bir proje vardır. Bir eserin oluşundaysa, bir ibda işindeyse, önce bulanık bir şey, loş çizgili bir seziş bulunur. Ondaki tasarı, gövdesini geleceğe salmış, bütünün içindedir. Zanaatla sanatın farkı da budur. Sağ ve sol da böyle. Yani sağ, bir bakıma bir sanat gibidir, solsa bir zanaattır. Sanat, zanaatın da erdemlerini taşır; ama zanaat, sanatın bir değişiği olamaz.

Âdemin Cennette oluşu sağ bir yaşayışı anlatır. Yani ebedî diriliği. Fakat, solu temsil eden şeytan, araya yasak yemiş buğdayı karıştırınca iş değişir ve sonsuz bir düşüş başlar. Yücelerden aşağılara düşüş. Diyalektik materyalizmin, insanı, metafizik plândan maddeye indirişi, irca edişi gibi. Bugünkü sağ ve solun durumuna bakarsak, fazla bir değişiklik olmadığını, şemanın aynı kaldığını görürüz. Âdemin yerini insan almıştır. Şeytanın yerini sol. Buğday, bütün ekonomik sistemdir. Araya mutlaka kadınlar da karışır. Bir de Âdemin aldatılması vardır ki, o da, bugün adıyla sanıyla propaganda dediğimiz şeydir.

Tavuskuşu, güdümlü sanat, yılan, milletlerarası kiralık ajanlardır. Cennet kapısından çıkış, hile, taktik, ihtilâl stratejisi, darbe-i hükümet tekniği sanatı onu vermiştir. Sonra düşüş geliyor ki, bu da, sol devrimdir. Sonuçsa: Cennetle dünya arasında ne fark varsa, adeta, sol bir devrimden sonra kurulan düzenle gerçek bir düzen arasında da o kadar fark vardır.

İlk günah olayına bakarsak, aksiyon şeytandaymış gibi görünür ilk anda. Halbuki, Âdemin hayatı mükemmellikler hayatıdır orda. Her şey altın oranda, sürekli bir mutluluktur. Kelimelerüstü ve anlatılmaz bir yaşayış içindedir o. "Zuhurunun şiddetinden gaiptir" tasavvuf kuralınca, o eksiksiz mutluluk, güneşe bakılınca kararan göz gibi bir etki yapmış ve bu, Cennetten çıkış gerekçesi olmuştur. Daha doğrusu, o mutluluğun anlaşılabilmesi, bir karşılaştırma duygusunun doğması için küçük bir çıkma, bir dipnotu olayıdır bu. İnsanlar hep o mutluluğu aradıklarında karşılarına iki yol çıkacaktır; bir seçme karşısında olacaktır insan; ya, güçlüğü kabul ederek yücelmeye çalışacak, ya şeytanın yönünü bir veri olarak kabul edecektir. İşte bu yollar ayırımı ve yollar ağzında, sağ sol beliriyor. Çıkış ve düşüş. İşte bu noktada, filozof Kirkegaard'ın deyiminden de faydalanarak diyebiliriz, günah bir negation olmaktan çıkıp bir pozisyon oluyor, daha doğrusu, negatif bir pozisyon oluyor. Ki, bu, inkârın, reddin, nihilizmin, anarşinin pozisyonu ve aksiyonudur. Böylece, tarih, bir bakıma da, sağ ve solun savaşlarının tarihi oluyor.

Sağ aksiyonu, bir "neşvünema", bir diriliş şeklinde olduğundan, organizmanın bütün içinde geliştiğinden, zihnin onu ayniyle yakalaması zordur. Onu

çizmek, bütün nüanslarıyla zaptetmek ikinci bir yaratış ister ve gibidir. Bunun içindir ki, insanlık, yolunu Vahiyden öğrenmek zorundadır. Yaratışı Yaratıcı anlatır çünkü. Bir ismi de Fürkan olan Kur'ân, bütün nüanslarıyla hakikati yanlıştan ayırıcıdır. Sol, ölü bir şema halinde, mekanik bir hareket halinde uygulanacağı organizmaya dıştan geçer. Sonra onu bir çember gibi sıkar. Bir iç yaşantı halini almaz. Çağımızda sol ideolojilerinin uygulanışının, modern diktatörlükler doğurmasının kaynağı buradadır. Sağsa, dilimiz için bir mutluluktur, tam bir "sağ"lık, canlılık ve dirilik halidir. İç ve görünmez bir gelişme ile canlıyı ayakta tutar ve iletir. Ölümsüzlüğün sınırına ermiş olan Hızır Peygamberin görünmezliği gibi. Fakat tarihin gelişimi daha muğdildir. Bazı çağlarda, sola ait ölü çerçeve, sağ gidişe geçebilir. Bu böyle olunca, sağa ait heyecan, mistik duygu, geçici bir süre için sol aksiyonu yüklenir. Çin ve Rus ihtilâlleri böyle, yolunu şaşırmış ve konusunu yitirmiş mistik bir enerjinin batıdan doğuya kayışıyla gerçekleşmiştir. Ama devrim gerçekleşip, sol, kendi düşünce ve düzenini getirmek isteyince, heyecanla realite arasında bir kopuş başlamıştır. Rusya'da bugün sanatla otorite arasındaki çatışmanın tarihî-sosyolojik kaynağı budur. Çin'de henüz, devrim romantizmi, heyecanları ve düşünceleri asıl kaynaklarına bağlayacak sağlam görüşü engellemektedir. Ama ilerde, Rusya'da olan Çin'de daha fazla olacaktır. Çünkü: bu heyecan, daha büyük bir sapmayla, asıl kaynağına aykırı bir felsefenin aksiyonunda kullanılmıştır.

Sağ yaşayış, çevremizi saran hava gibi, vücudumuzu diri tutan su gibi, kendinden faydalandıkça

farkına varılmayan, mahrum olununca değeri bilinen bir nimettir. Mevlâna'nın:

Gerçi der huşkî hezâran renghâst
Mâhiyanrâ bâ yebûset cenghâst

(Karanın bin türlü etkisi, rengi var
Balığınsa yalnız kuruyuşla cengi var)

beytinde olduğu gibi, sağ düşünce, karanın bin türlü yaşayışı örneğindeki bir zenginlik içindir. Solsa, yalnız kurumayla savaşan balık gibi hayati bir tek çizgiden, şarttan ibaret görür. Sağın ilk bakışta görünmeyen bir dünyası, daha doğrusu bin rengin meydana getirdiği bir rengi vardır. Konkre bir oluştur; bir hayat tarzıdır. Hatta hayatın kendisidir. Solsa, ondan yapılan bir soyutlamayla, öbür şartları ezen bir şartın kabartılmasından meydana gelen bir yamuklaşmadan ibarettir. Sol, şeytanın yönüdür, bir deformasyon olayıdır. Sağdaki büyüyüş, bir ahenk halinde gelişme olduğu halde, sol ilerleyiş kırık ve kesik çizgilerle olur. Bunun için sol devrim ve patlayışlardan sonunda kalan, sadece çürümüş noktaları ayıklamak oluyor. Arkasından, sağ düşünce ve aksiyon, daha gür, daha canlı ve daha sağlam bir şekilde boy veriyor. Sonuç değişmese de, sol devrimler insanlığa pahalıya mal oluyor.

Tarihe bir bakış, Kur'ân-ı Kerim'de olduğu gibi, bir sağ ve sol akımı görür. Sağ İslâmdır. Sol akım da, O'na aykırı ve karşı olan. Çağdan çağa ayrı biçim ve adlar altında çıksa da bu akım aynı akımdır. Sağla solun savaşı, böylece hayatla ölümün savaşı, gündüzle gecenin savaşı gibidir. Yalnız, tarihin akışında bu savaşın sonucuna insanların etkisi olmaktadır.

Şeytanın aslı nasıl ateşse, solun da ateş oluyor. Aksiyonu da yakmak. Rengi ateş kızılıdır. Sağın rengiyse baharın, hayatın sulh ve selâmetin, sessiz ve canlı bir gelişmenin rengi olan yeşildir.

Sağ, içten gelişme esasına dayandığı için birinci plânda ruhu seçti. Solsa, maddeyi. Bundan, solun bir ucunda çılgınlık, öbür ucunda robot duruyor. Çünkü madde hareketi, sonuçta, mekanik bir plâna iner. Bu noktada, kapitalizm ve komünizm birbirine yaklaşır ve gerçek sağın karşısında olurlar. Bunlar, birçok filozofun da işaret ettiği gibi, teknokrasinin iki görünüşünden başka bir şey değildirler. Teknik, bu sistemlerde insandaki dirlik değil, tabiata ve insanın dış akışına geçen bir zorlama biçimi, çerçevesi oluyor. Bir neşvünema akışı olmuyor. Neşvünema akışı, insan ruhunun dizgini ele aldığı yerdedir.

Biyolojik "neşvünema", dirilik, bir takım tabiat şartlarının canlıdaki yaşama özelliğini çevrelemesiyle mümkün oluyor. Yani fizik hayat bile, tek başına, dış şartlarla başarılamaz, "Canlı bir fide"nin bulunması gerek her şeyden önce. Bu "fide"deki canlılık, dış şartların bir birikimi değildir. Böyle olsaydı, şimdiye kadar, suni canlıyı bilginler tertiplemiş olurlardı. Tabiata, bu canlılığın, bir yeşil renkle, yani öteye ait bir renkle gelişi de gösteriyor ki, tabiattaki canlılığın aslı yine tabiatın dışından geliyor, dışından bir yerden geliyor. Doğumda, ölümde, kıştan sonraki genel canlanışta fiziği aşan çok belirtiler vardır. Biyolojik varoluşun kaynağı fiziğe ait değilse de, fizik içinde oluyor görünüşü ve sürüşü. Bir nevi, fizik şartlar, "varoluşun bekçisi", bakıcısı, kimi yerde ve çok defa da enkarnasyon durumu oluyor. Yoksa

hayatın yaratıcısı değil. Bunu, ölüme bakarak daha iyi kavrayabiliriz. Bir insanı öldüren kişi, yani katil, ölümün yaratıcısı değil, o insanı, hayattan koparıp ölüme teslim eden, iliştiren, ölüm şartlarına iten, götüren biridir.

Fizik hayatta bu böyle olunca, psikolojik neşvünemada daha çok böyledir. İnsanda, fizikötesi faktör, artık yalnız kaynak olmakla, yaratılışın başlangıcındaki fonksiyonundan ibaret kalmıyor, dış fizik şartlarla ortaklaşa ruhun devamını da sağlıyor. Ruhu içine alan bu fizikötesi âlemdir ki, insanı yalnızlıktan kurtarıyor. Ona, maddeden ve tabiattan üstün olduğunu telkin eden kudret bu kudrettir. Bu kudrettir ki, ona, içinden geleni eşyaya nakşetmek, işlemek duygu ve gücünü veriyor, zaruretine çekiyor onu. İnsan, tabiata sadece aynalık yapan bir tabiat parçası değildir. Herhangi bir tabiat parçasına verdiğimiz biçim, mermere kazandırılan hüviyet ve hürriyet, tabiattan çıkan, insana çarpıp kendi üzerinde sabitleşen bir ışık değildir. Sanat, tabiattan kazandığımız değil, tabiata bağışladığımızdır. Daha doğrusu, bize bağışlananı tabiata bağışlamamızdır. Teknik ilerleme ve sanat yeteneği insana tabiat gibi yapı unsurları olarak verilmiştir. Biz bu unsurları terkip ede ede "Büyük Sentez"e doğru gidiyoruz. İnsan ruhundaki ilerleme de, temelini tabiattan almıyor, içimizdeki yenilik ve öteye uzanma sezgisinden doğuyor.

Toplum planındaysa, psikolojik diriliklerin enine ve boyuna kaynaşması ve yoğunlaşmasından meydana gelen tarihî ve sosyolojik neşvünema faktörüyse büsbütün kendine mahsus bir dinamik kazanıyor. Fizik şartlardan bütün bütüne kurtulmuş bir diya-

lektik özelliği taşımasa da, tarihin baskısı, şartların baskısı, maddî ekonomik baskı kadar ve daha çok insan ve halk ruhuna bir biçim verici bir güce sahiptir. Hatta, bazı çağ ve dönemlerde, apaçık olarak, ekonomik bir renge bürünse de, bu örtünün altında yatan, yine tarihtir. Aslında, ekonomik bir baskıyı muhteva olarak alan tarih değil, ekonomik baskıyı da bir baskı biçimi olarak kullanandır tarih.

Fizik şartların dışında varolmuş ve fiziğe bulanarak da olsa, kendi bağımsız mantığına göre gelişen muhtevanın temeli Dindir. İnsanlığın ilk tarih dönemlerinin kültürü dindir. Kültür eşit dindir başlangıçta, kültür net olarak dinden ibarettir. Sanat ve ilim dinden çıkmıştır. Denilebilir ki, 20. yüzyıla kadar, kültür, hatta dolaylı veya dolaysız olarak bugün bile din muhtevalıdır. Bugün, kültür, brüt dinden ibarettir. Böylece, tarihî ve sosyal yaşama, din temelini ve normatif yapısını taşımıştır hep. Pozitivizm, sosyolojiyi öbür ilimlere göre bağımsızlaştırırken, bir yandan da, toplum kanunlarındaki dinin, etkisini küçümsetmeğe çalışıyordu. Aynı şeyi, Freudizm, psikolojide yapmak istemişti. Fakat, hemen Freud'un arkasından gelen Adler ve bilhassa Jung'un çalışma ve buluşları, toplum ve insan ruhunun sanıldığından çok dine bağlı olduğunu ortaya çıkarmıştır. İnsan kültürünün ve maşeri laşuuru arketipleri tamamen dinîdir. İnsan ruhu, din kategorileri içinde öylesine kalıplaşmış ve biçim kazanmıştır ki, bunu, felsefî veya ekonomik bir doktrin silip atamaz. Olsa olsa isimler değişir ve muhtevanın sonuçları... Nitekim, bazı din düşmanı rejimlere halk yine de bir din gibi sarılmıştır. Ve bunlara sarılmalarının, bir din buh-

ranı dönemine rastlaması da tesadüfî değildir. Ve üzerinde dikkatle durulacak bir noktadır.

Sosyolojide de, Fraser'in ve Lévy Brühl'ün buluşları ve bilhassa modern sosyoloji, liderlik sosyolojisi, sosyal yapıda dinin temel rolünü yavaş yavaş meydana çıkarmış oluyor. Batılı bir çok neomarksist yazar da Marks'ın ilk yorumcularına göre çok daha geniş bir yorumlamayı denemeye başlamıştır. Aslında, ilmin bağımsızlık savaşı yaptığı bu çağlar, yani bilginlerin ilme fazla güvenlerinin bu romantik dönemi geçince, sosyolojide, psikolojide ve ekonomide dinin vazgeçilmez etkisi kabul edilecektir.

Kültürde ve tarihte temel din olunca, onun gerçeğinden her uzaklaşma, insanı uçuruma, başka bir deyişle sağdan sola her sapma insanlığı felâkete götürür. Daha açık bir deyişle sağdan her uzaklaşma sola gebedir. Nitekim gerçeğinden uzaklaşan Hristiyanlık, solun, komünizmin doğmasına yol vermiştir. Çok daha fakir ülkeler oldukları halde, komünizmin, İslâm Ülkelerinden değil de Batıdan çıkmasının sebebi budur. Bize, Doğuda ağır sanayi olmadığını söyleyecekler. Buna karşı, iptidaî bir komünizmin, bir köylü komünizminin, ziraî komünizmin buralarda neden gözükmediğini sorabiliriz. Onlar da, bunu, farkında olmadan, kendi temel görüşlerinin dışındaki tarihî ve sosyolojik gerçeklere dayanan ve bir ucu ruhçuluğa varan (Proletaryanın "bilinç" kazanması gerektiği tezi gibi) argümanlar ileri sürerek açıklamaya çalışacaklardır. Ama, böylece de Marksist teori kendiliğinden çok dar bir çerçeveye inecektir ki, bunu da açıkça itirafa yanaşmazlar.

KOMÜNİZMİN SONU

Sol yayın aldı yürüdü. Gün geçmiyor ki sosyalizmi öven bir kitap piyasaya çıkmasın. Hele ortada kapitalizmin ve ondan ülkemize sızan tesirlerin kötü belirtileri varken.

Tarafsız okuyucu, komünizmin ne felâket olduğunu bilir. Bunu bildiğini artık iyice anladıkları için, komünistler ve komünizm sempatizanları, şimdi yavaş yavaş sosyalizm paravanının arkasında mevzileniyor. Tek avantajları da kapitalizmin bazı müdafaa edilmez sonuçları...

Şimdi görünüşte demek istiyorlar ki, "komünizmi istemiyorsanız. Görüyorsunuz ki kapitalizm de, sınıflar arasında bir uçurum açıyor. Öyleyse en iyisi sosyalizm". Sonra sosyalizmin ne olduğunu sorduğumuzda, "Rus tipi sosyalizm"den, "Çin sosyalizmi"nden, "Tito sosyalizmi"nden söz açıyorlar ki, artık niyetlerinin ne olduğu açıkça anlaşılıyor.

Esasen onlar biliyor ki, Türkiye gibi bir Ortadoğu memleketinde, hiçbir şeyin ortası olmaz, mutlaka aşırısı olur. Bu yüzden, taktik gereği, komünizmi

açıkça propaganda etmelerine lüzum yoktur. Çünkü: bilirler ki gelecek sosyalizm komünizmdir. Hele kadroda kendileri olduğuna göre.

Rusya'nın bile resmî adı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri iken, bizim gibi tehlikenin komşusu bir ülkede, hâlâ sosyalizm iddialarının gerisinde neler yattığı anlaşılmazsa, içinde bulunulan uyku çok derin ve uzun bir kâbus olur.

Nasıl kapitalizmi liberalizmden koparamazsak, sosyalizmi de komünizmden ayıramayız. Liberalizm kapitalizmin, sosyalizm de komünizmin fonudur.

Nazariyede ne olursa olsun, bugünkü Rusya - Amerika kutuplaşmasından dolayı sosyalizm komünizmin bir marjıdır ve bir marjı olmaya mahkûmdur.

Komünizm tipi bir ekonomi kötü, kapitalizm tipi bir ekonomi eksikse peki ne yapılacaktır?

Mükemmel olan İslâm tipi ekonomiyi ortaya koymaktır tek çıkar yol.

GERÇEK İSTİKLÂL

İstiklâl mefhumu, tarih boyunca, milletleri ortaya çıkaran şart ve sebeplerin değişmesine uygun olarak yeni mânalar kazanmış, bazı hususiyetlerini atmış, bazı unsurlar katmıştır yapısına... Devlet mefhumunun özü olan bu mefhum, milletleri birbirinden ayıran, bir milletin diğer milletlerden farkını meydana getiren, milleti doğuran ana sebeplerin ve düşünce, inanış ve davranışların değişmesiyle değişmiş, yeni özler ve biçimler almıştır. Her büyük inkılâp ve cihan harbi, yeni doktrinler hep yeni bir devlet, millet anlayışı ve yeni bir istiklâl telâkkisiyle beraber gelmiştir.

Antik dünyada site-devletlerin bağımsız olup olmadığı kolaylıkla anlaşılabiliyordu. Şehir-devletin istiklâli ancak askerî bir hareketle yani istilâyla sona eriyordu. İçten fetih, hemen hemen istisnaî bir hareketti. Bu da, zaman zaman şehri idare eden grubun yabancılara satılması şeklinde tezahür ediyordu. O da kısa bir dönem sürüyordu. İç ihtilâller patlak veriyor ve bu gruplar tasfiye ediliyordu. Bu-

nun dışında, istiklâller ya açıkça vardı veya açıkça yoktu. İstiklâlin bu özelliğini değiştirme hareketinin belki ilki İskender hareketidir. İskender, bir devlete tâbi küçük devletler doğurma siyasetinin ilk önderi olmuşsa da, kurduğu imparatorluk kendisinden sonra dağılmıştır. Böylece istiklâlin bu yeni anlamı, daha doğrusu istiklâli önemsizleştirme, dünyayı tek devlet etrafında toplama fikri iflâs etmiştir.

Halkların istiklâline kasteden ikinci büyük teşebbüs Roma'dan gelmiştir. Roma imparatorluğunu kuran Roma asilleri, her yere zulümle, kuvvetle girmişler, kanla ve kırbaçla ayakta durmuşlardır. Doktrinleri de, romalının hür ve romalıların dışındaki herkesin ve her milletin köle olduğu fikriydi. Tek, ebedî ve mutlak bir devlet vardı: Roma Devleti. Bunun içindir ki, o zamanki, istiklâl fikri, "kölelikten kurtuluş", "esirlerin isyanı", "esirin hürriyetini elde edişi" gibi, esir ve hür, köle ve efendi ikilisi içinde dönüyordu. Hz. İsa'nın ortaya attığı Hak Dinin, Roma Devletini yıkmak için tahrif edilip âlet olarak kullanılışının sebeplerini biraz da bu noktada aramalıdır. Romalılar o zamanlar, bir tek devletin olabileceğini, yani Roma Devletinden başka bir devletin bulunamayacağını öyle bir kesinlikle halkların zihnine hâkketmişlerdi ki, milletini boyunduruktan kurtarmak isteyenler için tek çare kalıyordu: O da, anarşi taraftarlığıydı. Devlet, esasında kötüdür. Onu kendi haline bırakmalı. Yani onu tecrit etmeli, boykot etmeli. Esas olan ferttir. Köle - efendi eşittir. Böylece, Hıristiyanlıkla, milletlerin ve toplulukların istiklâli yerine, fertlerin istiklâli geçiyordu. Bu da, milletleri Roma'dan kurtarma ümidini yitirmiş olmalarından

ileri geliyordu. Muarızları bile, Roma'nın yıkılacağına pek inanmıyorlardı. Bunun için bir nevi ferdî istiklâl teorisi olan Hıristiyanlığa dört elle sarılıyorlardı. Aslında bu kendilerini bir aldatıştı. Çünkü: objektif olarak kölelik devam ediyordu.

Ortaçağda, İslâmın doğuşuna kadarki dönemde istiklâl düşüncesi, halkı etrafında toplayan derebeylerinin bağımsızlığını hareket noktası olarak alıyordu.

İslâm, gelişiyle, yeni bir istiklâl düşüncesini de birlikte getirmişti. İslâm Devleti teknik ve onun istiklâli, müslüman olmayan kişi ve devletlere boyun eğmemesi demektir. İslâm Devletinde yalnız Allah'ın ve Peygamber'in buyruklarının hâkim olması demektir. Müslüman olmayan topluluklar ve halklar, putlara ve putlaştırılmış şahıslara tapmakla, istiklâllerini temelden, esastan, işin daha felsefî ve ruhî kaynağından itibaren kaybetmiş bulunuyorlardı. Onlar görünüşte, müstakil devletler şeklinde de olsalar, ruhları köleleşmiş olduğu için, derinliklerinde köle ve esir idiler. Onların istiklâlini zalim hükümdarları kendi nefsini heykelleştirme yolunda harcıyordu. Bu yüzdendir ki, Avrupa'dan aldığımız ve dil alışkanlığı ve zihin tembelliği sebebiyle kullandığımız "İslâm imparatorluğu", "Osmanlı imparatorluğu" deyimleri yanlıştır. "İslâm Devleti", "Emevî İslâm Devleti", "Abbasî İslâm Devleti", "Osmanlı İslâm Devleti", demek gerekir. Çünkü imparatorluklarda, devlet, iki parçadan ibarettir: Hürler ve köleler. Halbuki: İslâm Devletinde her yer birdir ve müslüman olan, aslında, put ve zalimin esaretinden kurtulmuş olur. Yani hür ve bağımsız olur. Müslüman olan halklar İslâm Mil-

letinin bölünmez ve ayrılmaz parçaları olmuşlardır. Halbuki Roma imparatorluğunda ve İngiliz imparatorluğunda durum öyle midir? Romalı ve esir, anavatan ve sömürge ayırımını, hiç bir İslâm Devletinde görmek mümkün değildir. Hattâ, İslâm Devletine bağlanan gayri müslim ülkeler bile, sömürge veya köle ülkeler değil, "korunan" ülkelerdir, İslâma saldırışları ve zulüm idareleri bertaraf edilmiş, "cemaat" halindeki topluluklardır.

Krallıkların ortaya çıkmasıyla, milletin istiklâli kralın istiklâli olmuştur.

Avrupa'da Büyük Endüstrinin ortaya çıkışına kadar istiklâl daha çok psikolojik bir kategoridir, Roma hariç. Büyük Endüstrinin, ağır sanayinin ortaya çıkmasıyla, Avrupa bir nevi yeni Roma imparatorluğunu diriltmiş oluyordu. Yalnız âlet değişmişti: Silâhın yerini ekonomi almıştı. Ebedî devlet anlayışı da yerini "medeniyet"le değiştirmişti. Romalının doğululara aşılamak istediği aşağılık duygusu şimdi modern bir kılıkla tekrarlanmak isteniyordu.

Fakat İkinci Dünya Savaşında, batılılar birbirine düştüğü için, bir anda, şeklî ve coğrafî istiklâllerini kazanan doğulular, fikri yetersizlikleri sebebiyle, gerçeğiyle ve şümulüyle tesbit edemedikleri halde, bir sezgiyle, "Gerçek bir istiklâl"in bulunduğunu anlamışlardır. Tam onu arayacakları ve kendilerine yerleştirilen şeklî "istiklâl" mefhumu yerine yeni, gerçek ve ebedî istiklâl düşüncesine erişecekleri sırada, komünizm gibi yaldızlı yeni kölelik doktrini ve eski "medeniyet", "modernlik", "hürriyet" gibi propaganda haplarıyla, canlanmış bir Batı karşılarına çıkmıştır.

Yeni Batı, Doğunun kaptığı şeklî bir istiklâli bile çok görmektedir.

Dünyadaki bütün bu kaynaşma, eski ve yeni emperyalistlerin, şeklî bir istiklâlden gerçek bir istiklâle geçmenin şuuraltı istekleriyle kaynayan milletlerin o şeklî istiklâllerini bile almak gayretlerinden ve onlara karşı tarihî bir mukavemetten doğmaktadır. Kısa, fakat elverişli bir mevsimde fışkıran yeni ve gerçek istiklâl tohumlarının güçlü direnişidir bu...

SAVAŞ

Her medeniyetin gözleri savaşa alışmak zorundadır. Savaşın alacakaranlığındadır ki, insan, öteyi beriyi, yanını yöresini seçer oluyor. Savaş, yalnız beni değil, çevremi, benden öncesini ve sonrasını da ölümün önüne kadar götürüyor ve bir süre orada bırakıyor. Güneşte kızaran bir nar, ateşte pişen bir çömlek gibi ben ve dünyam, savaş sürüsüne katılıyoruz, bütün dünyanın ayaklarının altından çıkan tozları içimize alıyoruz ve "varlık çobanı" olan biz, bu kere de "varlık sürüsü" oluyoruz. Kurt, köpek, kuzu düşüncesi yüreğimizi burkuyor. Geride kalan ipek kâğıt hayatıyla, önümüzdeki ölümle seçimlik yaşamanın karanlığı arasında gerilmiş bir branda beziyizdir artık. Hayal gücüne güvenen gözlerinin kapaklarını gersin artık, göz kaslarının yağını boyuna tazelesin dursun!

Her medeniyet işinin uçları savaşa doğru döner, ya savaşta bütün bağlar kopar, ya bir kaynak yapılmışçasına kaynaşır. Bu dünyadaki varlık yoğunluğunun en koyusu ve kesini savaştır. Savaştan ölümsüz çıkan medeniyet, artık vardır, işe savaşa karşı

olmakla başlayan din, medeniyet, doktrin ve ideolojilerin, bir tarih ironisi içinde, en umulmadık, teorik bakımından en dayanıksız savaşların açıcısı oldukları bir gerçektir. Kafasını kaçıran rahibin pelerininin etekleri savaşa bulaşır.

Savaşta zaman hızlı, mekân şiddetli ve aşırı duygulu, düşünce arı, sanat derindir. Daha doğrusu, savaş düşünce için bir maya, sanat için önceden hazırlanmış, duygu, imaj, biçim ve ölümde yıkanmış kelimeler, olaylar ve insan görünüşleri dosyasıdır. Savaş insanı, sanat eserindeki insana çok yakın bir şartlar ağında can verir, onun çevresinde uçuşur, onu yakalayıp sanat alanına çekmektedir bütün iş. Günlük şartların insanından sanat kişisini çıkarmak, o insanı bir savaşa sokup geri getirmek kadar çetin, kaygılı ve bunun benzeri bir iştir. Kalemi kılıca benzetmeyi, bu bakımdan, yalnız ülkü adamında sınırlandırmak doğru değildir, onu, sanatçıyı da içine alacak kadar geniş anlamak gerekir.

Savaş, geçmişi pasaklarından ayıklar. Kendi kendine ölen hayvan kirli öldüğü için yenmez, kesilen hayvansa savaşın temizliğini taşır, eti pırıl pırıldır.

Savaşta yüreğiniz, ayağınızdaki postaldan çok, başınızın üstünden geçen kanlı bulutlardadır.

Savaş kutsaldır.

Savaş her zaman yenidir.

Savaş samimidir.

Birinci Dünya Savaşı, eski dünyayı yıkmak için yapıldı, ama yıkamadı. Çünkü savaşın gözleri olan zekâ, yüreği olan yiğitlik, karnı olan açlık, aynası olan ölüm de eskidir.

İkinci Dünya Savaşı da yeni bir dünya kurmak için yapıldı, ama kuramadı. Çünkü savaş, bir çocuk gibi hiç bir zaman geleceğe tam hazır değildir. Sabırsızdır.

İslâm, Yeni Çağın getiricisi olarak, savaşın da hakkını verdi. Bu dünyayı ve öte dünyayı olduğu gibi, savaşı da, barışı da anlamlandırdı. Kolay atlatılan savaşın kötüye kullanılmasının yolunu tıkadı. Savaş, daha çok metafizik bir kadro oldu. Başkasının elinde ne var ne yok onu alıp kendisini de ölüme yuvarlamanın aleti olmaktan kurtarılıp insanlara hayat ve gerçek diriliği götürmenin bir kanalı yapıldı. Eşya için, toprak için, dünya için savaş kavramı yerine, insanları zulümden kurtarmanın kavramına kavuşturuldu savaş. Savaş barışın çobanı oldu. Öldürücü savaş yerine kurtarıcı savaş geldi. Savaş, ermişlerin hayat yapraklarından sayfalar oldu. Savaş, yarış gününü bekleyen bir arap atı gibi, zabturapt altına alındı. Savaşla barış, arı duru bir pınar önünde barıştırıldı.

Yeni ideolojiler, açıkça savaştan yana çıkarak, İslâmın savaşçı olmasını dilleriyle değilse de durumları ve davranışlarıyla onayladılar. Ama onlar barış savaşçısı olamadılar, İslâm gibi. Terör savaşçısı oldular. Terörse, bir parça karanlık, bir parça ölümden başka bir şey değil. Onların savaşlarına ötenin eli değmediğinden pusatları paslanır, zaferleri çıkmaz kin lekesiyle kirlenir. Çocuk öldürür onlar, kadın öldürürler. Onların savaşının yemişi iskelettir. Bizim savaşımızınkiyse, barış.

Ulu barış, savaştan da biraz ötede duruyor. Savaştan geçmeyen ona nasıl varabilir?

İSLÂM VE TARİH

Din ve tarih. Bu bakımdan dinlere bir bakış atarsanız, İslâm kadar tarihle, vakayla(fait) mahrem bir rabıta kurmuş başka bir din bulamazsınız. Budizm, dinlerin felsefî bir perspektifi şeklindedir. Mefhum ve tarih halinde dindir. Tek Allah'a inanan dinlerin felsefî tecritlerinin meydana getirdiği, "yok", "var" gibi mücerret kelimelere dayanan bir teorik dindir. Hz. İbrahim'in ilân ettiği Allah fikri her zaman içindi, yani muayyen mânada ve hususî olarak "vakit"le alâkalı değildi. Hz. Musa'nın hareketi, ırkı için ve mahallî oldu. Belki, tarihle alâkalı hareketin ilki, Hz. Musa hareketidir. Fakat bu alâka, belli bir kadroda, iki ayrı vak'anın yanyana gelmesi, bir sebebin daha kuvvetli bir sebebe bağlanmasından başka ve fazla bir şey değildir. Yahudilerin mısırlılardan kurtulmayı dinden beklemeleri, siyasî tarihle dinin ilk alâkasını sağlamış, ama bu iş olur olmaz din, ırkî-itikadî bir hüviyet alarak tarihle, vakayla fiilî bir bağıntı kurmuşsa da, itikadî bir illiyet kurmamış, tarih, dini yatağından çıkarmış, ama ona kült katmamıştır. Yani, Musevilikte, itikada tarih dahilen katılmamış,

onu haricen çevrelemiştir. Hristiyanlık içinse tarih, bir yıldan ibarettir. Tek hadise, Hz. İsa'nın doğuşu hariç, bir yılın tekrarlanması, on olması, bin olması, milyon olmasıdır. Yılbaşının önemi, noel baba, ilkbaharın önemi, perhizler, mevsimlerin önemi, hep bundan. Bütün bunlarda, zamanı sosyal ve tarihî bir kategori, insanî bir kategori olarak idrak etmemiştir Hıristiyanlık. Hristiyanlık için, zaman tarihî değil, tabiîdir (naturel). Yani, bu din, zamanın eşya yönünü görmüş, çerçevesini, en genel vasfını tesbit etmiş, en hususî vasfı, siyasî - tarihî vasfı katına çıkamamıştır. Yalnız bir vak'a, Hz. İsa'nın doğuşu müstesna, bu tarihî vakayı, Hristiyanlık, amentüsüne dahil etmiştir (incarnation). Allah, tarihin bir noktasında, Hz. İsa şeklinde görünmüştür inancıyla, tarih, Hristiyanlığa, bir nokta olarak girmiştir, Yahudilikte, içtimaî şuuraltından ve hariçten, hristiyanlıkta, bir "an" da, bir zaman hücresinde itikadı şartlayarak tarih, din için bir "faktör" olmuş, yani, tarihî neticelerini bir yana ayırırsak, bu dinlerin, teklifiyle, itikat ve pratikleriyle tarihe hususî ve şuurlu müdahaleleri olmamıştır. Budizm, Yahudilik, Hristiyanlık prensip olarak ve dinin cevherinde, tarihi hesaba katan, tarihin aktifliğini unutmayan bir niyetten haberli değildir.

Yalnız İslâmdadır ki, tarih, dînî bir "ödev" sahibi olmuştur. İslâm, zamanı güdümlü bir hale getirmiştir. Bu bakımdan, İslâmiyete, "vakit dini" dense yeridir. Öbür dinler, tarihi sürüklemişlerdir, tarihi yürütmemişlerdir. Tarihi yürüten tek din, İslâmdır. İslâm kendini nasıl insana teklif etmişse, onun şahsında bir kere de tarihe teklif etmiştir. Namazın vakitlenmesi

gün şuurunu, cuma hafta şuurunu, oruç ay şuurunu, bayram yıl şuurunu, hac ömür şuurunu getirmiştir. Daha ileri bir adım atılarak, pratiğin içinde tarihe bir yer bırakılmıştır. Zaman oldukça, vakit geldikçe gelip dolduracaktır. Din, tarihe bir pencere açmıştır. Cuma namazında "hutbe", siyasî ve tarihî oluşları dinin içine katar; yani, din bir bakıma da tarih boyunca uzayan bir şerittir. Öbür dinler, tarihî birer enstantaneler oldukları halde, İslâm bir peryot, bir vetiredir. Hac keza, müslümanların toplu ve tarihî - içtimaî davranışlarını dine katan harekettir; yani İslâm, ilk defa olarak tarihe kült eklemiş, tarihin kafasını şartlandırmış (zamanı müslümanlaştırmış) bir evrensel harekettir. Öbür dinlere göre tarih bir eşyadır, bir objedir. İslâma göre, tarih mükellef, tarih muhataptır. Velisi insan olan bir çocuktur tarih. İslama göre, tarih tıpkı insandır. İslâm, islâmî bir tarih ister. Ahlâkî, hukukî, siyasî, içtimaî kaideleriyle, onu geldikçe müslüman (islamisé) ederek dibe çökertir; tarihin bakiyeleri, vaka halinde de, islâmî olsun ister. İslâmda, dinle tarih arasındaki geçişlerin şekli çok kompleks olmakla beraber, aşağı yukarı, ana kaide, dinin, aktif olarak, tarihe, emredici karakterini tatbiktir. Din, tarihe karşı kayıt ve şartı kendi tayin ederek faal, tarih dine doğru, onun izniyle faaldir. Tarihî olaylar, dinî ve dinle ilgisiz diye ayrılamaz. Hristiyanlıkta, insanın hayatı, bir şizofrenin (erken bunayanın) ruhu ve kafası gibi ikiye bölünmüştür: dinî kısım, dinî olmayan kısım. Her bölüm, öbüründen ayrı yaşar ve birbirlerine karışmazlar. Allah'ın hakkı Allah'a, Sezar'ın hakkı Sezar'a aittir. Hristiyan, bu yüzden, bir şizofren kadar rahattır. Di-

nin diyalektiği ayrı, hayatın diyalektiği ayrıdır. Bu yüzden, Hristiyan batı dünyasında, insanlığı imha edecek silâhlar yapılır ve bunu dini bütün hristiyanlar ve papalık makamı, aforoz edercesine, tam bir içtenlikle, protesto ve reddetmez. Çünkü o silâhı tarih getirmiştir. Hristiyanlığınsa, insana yanlış doğru bir mesajı var, fakat tarihe bir mesajı yoktur. Hristiyanlığa göre, âdeta, Hz. İsayla tarih bitmiştir. Hristiyan, "insan"ın hayatını Hz. İsa'nın hayatında özetlemiştir. İnsanın yaratılması, geçmişten çekilerek, Hz. İsa'nın doğuşuna, ahir saat, çarmıha geriliş olayına çekilerek, Hz. İsa'nın hayatı, insanlık tarihinin bir minyatürü yapılmıştır. Ve böylece, hristiyan tarih tezinde, tarih çarmıh vakasıyla son bulmuştur. Çarmıh, mahşerin, Hz. İsa'nın "ölülerden dirilmesi", basubadelmevtin sembolü olmuştur. Hristiyan aklı, çarmıha takılıp kalmış, bu, zamanı unutturan, ruhî bir depresyon sebebi olmuştur. Bundan sonra, çarmıh vakasına inandığı için, bu vakadan sonra, artık, tarih hristiyanı alâkadar etmemektedir. İnsanın hayatında olmuş veya olduğuna inandığı mühim bir hadiseye marazi bir şekilde takılıp kalması ve artık ölmüş gibi hep geçmişte, hâtırada ve hep o hadisede yaşaması gibi. Hz. İsa'dan önce, tarihin var, fakat kendisinin yok olduğunu bilen Hristiyanlık, kendisinin tarih boyunca var olduğunu iddia ve izah edemediği için, kendisi gibi gerçeği söylemek durumunda olan veya olması gereken bir teorinin tarihin büyük bir parçasında bulunmaması da tuhaf kaçacağından, tarihi, Hz. İsa'nın hayatı dışında, görmezlikten gelmiş, bir nevi inkâr etmiştir. İslâmsa, kendisini, Hz. Ademle başlatır, yani İslâm inkılâbı makable şâmildir. İslâm, başlar başlamaz baştanberi varolur.

İslama göre Hz. İbrahim Hareketi bir durak (varyasyon), Hz. Musa Hareketi bir durak, Hz. İsa Hareketi bir başka durak... Yani, İslâmlık, Hz. Ademle başlayıp, Hz. Peygamberle tekâmülünü son ucuna getiren evrensel hareketin adıdır. Hıristiyanlığın tarihi inkâr ve lağvına karşılık, İslâm ona bir varoluş sebebi imla etmiştir. Sonra bu tarih tezi, nazari planda kalmamış, tarihte bir tasfiyeye girilmiştir. Kâbe artık, sapmanın tarihî yuvası olmaktan çıkarılıyor, Safa ve Merve tarihî putatapıcılık işareti olmaktan çıkarılıyor, Hz. İsa'nın doğuşu hakkındaki inançlar düzeltiliyor. Yani, Kur'ân bir yandan tarih anlayışında, öbür yandan tarihin getirdiği insanlıküstü müesseselerde, putatapma ve ortak koşmada ne varsa ayıklıyor, tecrit ediyor ve bunu yaparken "hakikatına iade" etmiş oluyor vakayı. Böylece tarih, gerek düşüncede, gerek eşyada "tashih" edilmiş oluyor. İslâm, geriye doğru, böylece tertemiz hale getirilmiş olan tarihin gelecekte de kaymaması ve sapmaması için, sırf dinî, ahlâkî, içtimaî, hukukî, siyasî, iktisadî kaideleriyle onu kontrol eder, teftiş eder, verimlendirir, damgasını vurur ona, onu var eder. Her cuma hutbesinde, tarihten hesap ve biat ister. Geçmişini temizlediği ve her anını murakabesine aldığı ve bir misyonla vazifelendirdiği ve o misyona lâyık bir kafa ve ahlâka sahip kıldığı tarihi artık serbestçe olmaya, müesseselerini kurmaya, işini yapmaya bırakır. Onun geleceğine inanır, iyimserdir.

Netice olarak, Yahudilik ve Hristiyanlığı, tarih ve vaka değiştirmiş, ona istediği şekli vermiş, onu bir daha çıkamamacasına hükmü altına almıştır. Bu dinler, tarihle anlaşmışlar, onun kendilerine çizdi-

ği sınıra razı, sahayı ona terk etmişlerdir. İslâmsa, prensip olarak tarihe yön çizmiş ve onu layüsel bir hareket olmaktan çıkarmıştır. Kuvvetli olduğu zamanlar bihakkın sözünü dinlettirmiştir de. Ama sonraları bir oyuna gelmiş, hükümranlığını kaybetmiştir. Tarihin eline esir düşmüştür. Onun durumu, tarihe şu anda hâkim olmaması Hristiyanlığınki gibi değil. Hristiyanlığın tarihle olan bugünkü durumu, pazarlığa dayanır, anlaşmalı, mukavelevîdir. Tarihin, müesseselerine yaşamak ve geçinmek hakkını tanıması şartı ile Hıristiyanlık, tarihin yaptığını, kelime oyunlarıyla hep tasvip edecek, tarihi idare eden güçlerin erişemeyecekleri bir üstatlıkla olup biteni hep meşrulaştıracak, tevil edecektir. İslâmın durumu ise, bir tutsağın durumu gibidir. Hristiyanlık, tarihi yürüten despot güçlerin kanun ve emirlerine oy veren ve oy verdiği için kendisine bir takım haklar tanınan bir vatandaş durumundadır. İslâm ise, bu güçlerin yaptığını, tarihin gidişini beğenmeyen bir harp tutsağı durumundadır, bir (hors la loi)dır. Bundan böyle, Hristiyanlığın çırpınacağı, hep statükoyu koruma olacak, yeni bir hareket olmayacaktır. Hristiyanlıktan, insanlığın kurtuluşu için cesur, yiğit ve şahane bir davranış beklemek kum tepesine bir şehir oturmak olur (hayal ve serap). İslâmsa ilkin kurtulmayı, hürlüğe kavuşmayı, sonra kurtarmayı, hür etmeyi düşünecektir. İslâm, insanlık için nihai inkılâba gebedir. Tarih bitmemiştir ve mümkündür ki, İslâm (belki ilkin Afrika'da), tarihten biat isteyecektir. Her Hac hareketinde, her Cuma hutbesinde, insanlığı kurtaracak tarihî hitabe beklenebilir. Ve bu Ahir saate kadar beklenebilir. Ahir saatse henüz gelmemiştir.

İSLÂMIN MİLLET GÖRÜŞÜ

Dünya tarihinde ilk defa Millet kavramını ve görüşünü getiren ve tam anlamıyla bir milletin doğuşunu sağlayan, Kur'ân ve İslâm olmuştur. Eldeki İncillerde, Sen Pol'un arkadaşlarıyla tartışmasında geçen ve bugün türkçe tercümelerinde "milletler" diye çevrilmiş bulunan kavram, "millet" kavramıyla ilgisiz ve sırf israil ırkının dışındaki toplulukları anlatan bir kelimedir. Bu topluluklar da İncil'de, dinin yayılmasına konu edilip edilmeme bakımından ele alınmışlardır; yoksa bir bütünlük göstermeleri bakımından değil. Nitekim, bütün bu topluluklar, kirli olarak kabul edilmiş ve kendilerine hristiyanlığın teklif edilmesi bile, Sen Pol'un gördüğü bir rüya ve arkadaşlarıyla yaptığı şiddetli çatışmalar sonunda yarı yarıya kabul edilmiştir. Bugün bile, bir çok millet ve milliyet görüşlerinin ve araştırmalarının büyük bir yer tuttuğu Batı literatüründe, millet kelimesi yerine kullanılan (nation) sözü, daha çok, kan, dil, coğrafya gerçeği gibi milletin maddî yapısını meydana getiren tabiî özelliklerden birinin veya birkaçının meydana getirdiği bir örgüyü temel alır.

Bu demektir ki, gerek teorik planda, gerek realitede, Batı Medeniyeti, İslâmın getirdiği millet kavramını ve gerçeğini henüz anlamış bile değildir. Batının, bugünkü millet anlayışı bile, İslâmın anlayışına göre, tam bir primitiftik içinde bocalamaktadır. Diyebiliriz ki, Avrupa'nın ve Batı Dünyasının bugün bir medeniyet buhranı geçirmesinin belki de asıl sebebi budur. Bu anlayıştandır ki, Batı, bütün teknik üstünlüğüne rağmen, bir asyalı veya bir afrikalıyı içinde eritememekte, bu yoldaki bütün teşebbüsleri ve misyonerlik çalışmaları, bu toplulukların direnişleriyle karşılaşmaktadır. Hiç tereddüt etmeden söylenebilir ki, ayni kuvvet, İslâm şuurunu taşıyan bir topluluğun elinde olsaydı, bütün dünyanın müslüman yapılması pek güç olmazdı.

İslâm, insanları içice dairelerden ibaret görür. Birinci ve en büyük daire, insanlık dairesidir. İnsanlar, bir tek asıldan gelmişlerdir ve aralarındaki dil ve gelenek farkları, sırf, bir varlık çeşitliliğinden ileri gelmektedir. Renk, dil, vücut yapısı, erkeklik kadınlık hep birbirinden seçilebilmeleri, birbirlerine daha çok yardımcı ve yararlı olabilmeleri için kendilerine verilmiş özelliklerdir. Giyim ve hayat tarzı, zevk farkları da bundandır. Yoksa, ayni matbaada basılmış kâğıt paralar gibi birbirinin tıpkısı olmaları, ayni insanın milyarlarca sayıda bulunması demek olacaktı ki, bunu düşünmek bile, insanı rahatsız edebilir.

İnsanların birbirlerine göre bu farklılıkta bulunmaları, insan olmaları bakımından eşit olmalarına engel değildir. Nitekim, İslâm teklifine muhatap olmak bakımından, hiç bir ırk, hiç bir renk, hiç bir insan öbüründen ayrı tutulmamıştır. Kur'ân "Ey

insanlar" diyerek, gerçekleri bütün insanlığa tebliğ eder. Bugün eldeki İncil'den anladığımız gibi, dinin bütün insanlığa teklif edilmesinde, Hristiyanlığın başta geçirdiği tereddüdü, İslâmlık bir an için bile geçirmemiştir. İnsanların, Hz. Adem'in soyundan gelmelerinin Kur'ân'da anlatılması, sadece bir mit olsun diye değildir. Bütün insanların din karşısında ayni sorumluluk ve ayni katılma ödevinde bulunmalarını pekiştirmek içindir.

İkinci daire millet daireleridir ki, bu da, İslâm milleti ve küfür milleti diye ikiye ayrılan iki milletten meydana gelir. Bu anlayış, ırk, kan, renk, dil ve gelenek farklılıklarını inkâr etmek demek değil, belki, milletin meydana gelişinde esas faktörün, inanma ve inanışı, şuur, irade ve eşyaya işleme özelliklerini taşıma olduğunu belirtmektedir.

İslâm milleti, ilk insandan başlayarak, bugüne kadar, Allah'ın varlık ve birliğine inanan, peygamberleri ve kutsal kitapları tanıyan, kendi dönemlerindeki peygamberlerin getirdikleri vahiy gerçeklerini benimseyerek onların istediği bir düzeni gerçekleştiren bütün insanların meydana getirdiği büyük inanmışlar topluluğudur. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi, millet, İslâm topluluğunun objektif adıdır. Onu meydana getiren insanlara ve birim mümine bakılarak, bu müminlerdeki ortak muhtevadan ötürü, bir topluluk halinde görülmüşler ve bir bütün, bir birlik olarak düşünülmüşlerdir. Gerçekten, bu bütünlük, bu birlik, sadece farazi ve mevhum bir bütünlük ve birlik de değildir. Tarihe gerçek bir bakış, bütün peygamberlerin, ayni medeniyeti, gittikçe açılan ve gelişen ayni kültürü, ayni insan ve toplum gerçeğini

getirdiklerini görecektir. "İmran oğlu Musa ve Harun benim kardeşimdir", "Meryem oğlu İsa benim kardeşimdir" hadisleri de bu gerçeğin kutlu ifadeleri değil midir?

Millet, İslâm topluluğunun objektif adı olduğu halde, "ümmet" sübjektif adıdır. Yanlış anlaşılmamak için, buradaki sübjektif kelimesini gerçek ve terim anlamında kullandığımızı belirtelim, yoksa keyfî anlamına gelen sübjektiflik söz konusu değildir. Millet, İslâm topluluğunu meydana getiren kişilerin genel özelliğinden hareket edilerek varılmış bir kavramdır. Ümmetse, bu büyük tarihî topluluğun, kronolojik bir sıra takip eden bölümlerine de denk düşen, topluluk başlarına, peygamberlere izafe edilmesinden doğan bir kavramdır. Hz. Musa'nın Ümmeti, Hz. İsa Ümmeti, Hz. Peygamberin Ümmeti gibi. Demek ki, ümmet ve millet kelimeleri, bazı düşünürlerin sandığı ve ısrar ettikleri gibi ayrı toplulukların adı değil, ayni topluluğun, İslâm topluluğunun, inanmışlar topluluğunun birbirinden ayrılmaz, biri öbürünü bütünleyen, biri mümin ve inanç, öbürü peygamber ve tarih açısından bakan iki adıdır. Millet kelimesiyle yetinilmeyip buna ümmet kelimesinin de katılmasının sebebi, milletin oluşumunda inancın tek başına yetmemesi, peygamberlerin örneklik etmelerinin de gerekmiş olmasıdır. İlmihali daha yeni öğrenen bir müslüman çocuğunun ilk bileceği şeylerden biri de, soru meleklerine, öldükten sonra vereceği şu cevaplardır:

Soru: Hangi millettensin?

Cevap: İslâm milletindenim.

Soru: Hangi ümmettensin?

Cevap: Hz. Muhammed'in Ümmetindenim.

Peygamberler, ilk örnekler olduğu için, sosyolojinin de tesbit ettiği gibi bir topluluk olayının meydana gelmesinde zihnî gerçeklerin yetmediği ve modeller de gerektiği düşünülürse, ümmet teriminin, millet teriminin niçin hemen yanında yer aldığı derhal anlaşılır. Millet kelimesi, inanmışlar topluluğunu muhitten merkeze doğru, ümmet kelimesiyse, merkezden muhite doğru ifade eder.

Peygamberler, milletin ilk üyeleridir. Sonra, kendisine inananların katılmasıyla, millet, bir kişide rüşeym halinde bir tohum olmaktan çıkar ve bir gerçek haline gelir. Gittikçe büyüyerek iklimleri, ırk ve kan, hatta renk sınırlarını aşar, evrensel bir güç ve geçerlik kazanır. Milletin ilk hücresi olan peygamberin çevresinde, büyüye büyüye, arta arta insanlığın büyük bir bölümünü kendi yapısında eriten millet realitesinin özünde, demek ki ayrıca ümmet dinamiği bulunmaktadır. Bir insanı mühim yaparak İslâm kütlesine katan çekici güç yalnız millet toparlağının bütünündeki güç değil, bu toparlağın merkezinde duran ve vahyin ışıklarıyla insanın içindeki karanlığı eriten Peygamber Şahsiyetinin ümmetleştirme gücüdür de.

Millet ve ümmet kavramlarının bu yakınlık ve dayanışmalarını tesbit ettikten sonra, İslâm Milletinin özelliklerini kavrayabiliriz. Bir insan, müslüman olunca, İslâmlığı bütünüyle benimserse, yani müslümanların inandıklarına inanır, onların davranışını kazanırsa, İslâm milletinden olmuş olur. Müslüman olmayan birinin müslüman olması olayındaki değişim ve dönüşümlere bakılırsa, gerçekten bir kişinin

müslüman olmasıyla bir milletin içine girmiş olduğu kabul edilir. Allah inancını, vahyi, kitapları, peygamberleri, öteyi, Allah'ın kudret erleri olan melekleri kabul eden kişi, zihnini, ruhunu, inanç yapısını, hatta asgarî bir ölçüde muhayyile, zekâ ve hafıza, idrak gibi psikolojik varlığının kaynaklarını öbür müslümanlar ve millet bütününün ruhuyla temasa getirmiş, birleştirmiş ve kaynaştırmış olacaktır. Böylece, bir kütleye katılmanın bir bölümü gerçekleşmiş olacaktır. Sonra davranışlarıyla müslüman olunca, yani, namaz, oruç, zekât ve hac ödevlerini yerine getirince, milletle kaynaşmanın ve benzeşmenin ikinci bölümü tamamlanmış olacaktır. Böylece, ruh, davranış ve zihin durumuyla İslâma tam dönüşmüş olacaktır. Şimdi ortaya çıkan bu millet biriminin İslâm topluluğu dışındaki topluluğun hiç bir üyesine benzemediği, namaz kıla kıla içini temizleyen, oruç tuta tuta sabır ve irade gücünü tazeleyen, zekât vere vere, öbür müminleri kardeş bilme duygusunu keskinleştiren, cuma ve bayram namazlarında, onlarla birlikte, dirsek dirseğe duran, Hacda, dünyanın dört bucağından gelen müslümanlarla kaynaşan bir kişinin bu millet dışındaki insanlardan kesin olarak farklı olduğu, kendi milletine ise tam bir şekilde kaynaşmış olduğu hemen anlaşılır. Kıble beraberliği, Kâbe'ye dönük olma, cihat şuuru, şehitlik ve gaziliğin yüce değeri, bu milletin üyelerini birbirine sıkı sıkıya kaynaştırır. Bir tek ruh haline getirir. Ve bu ruh, İslâm ruhu, en merhametli, en disiplinli, en çekici, en arıtıcı ve ayıklayıcı bir toplum ruhu olarak kişiyi harmanisine sarar. İslâmın sadece bir inanç sistemi olmayıp bir hukuk ve devlet düzeni de getirmiş olması, İslâm

topluluğunu tam bir millet haline getirmektedir. Hristiyanlıkta devletle dinin ayrı oluşu, bir hristiyan milletinin teşekkülüne engel olmuştur. Bir Hristiyanlık milletinden değil cemaatinden bahsedilebilir. Mezhepler o cemaati de parçalar. Halbuki İslâmda devlet yapısı da dinle kaynaştığından, mezhep toplumu parçalayacak bir bağımsızlık sebebi değil, sadece, ferdî pratik ölçüsüdür. Alevîlik, din temelli olmaktan çok siyaset temellidir; din muhtevası, sırf bu siyasî temeli güçlendirmek için sonradan tarihî-sosyolojik bazı şartların bir araya gelmesiyle katılmıştır. Daha doğrusu, İslâm öncesi din kalıntılarının siyasî bir bölünmeden faydalanarak başka adlar ve başka semboller altında hayatını sürdürmesinden başka bir şey değildir. Yoksa, İslâmda mezhepler, gövdeyi ayakta tutan dal ve yapraklar ödevindedir.

İslâmın millet görüşü, açık millet görüşüdür. Yahudilikte olduğu gibi kapalı millet telâkkisi bu görüşle bağdaşmaz. Bu millete katılmak her insan için mümkündür; yeter ki, o milletin üyelerini öbür insanlardan ayıran karakteristiği taşıyacak bir ruh değişim ve oluşumuna uğrayarak gelsin. Nasıl ki, İslâmın başlangıç yıllarında katılanlar, müslüman olmayan anne, baba, kardeşleriyle savaşmaktan çekinmemişlerdi. Çünkü: Onlar ayrı bir milletten oluyorlardı; kendileri ayrı bir milletten. İslâm, pozitif millet oluyordu, küfür negatif millet. Böylece, aslında, İslâm, insanlığı bir tek millet yapmak istiyor ve milletlik vasfını kaybettirmeyecek bir ölçüde kapıyı açık tutuyor. Kadın konusunda çok daha az kayıt tanıyor. Bu da, zaten, sosyolojik bir gerçektir ki, kadın, bir topluluğa bir kere katıldı mı, kısa zamanda adapte olur. Bir müslüman erkeğin, müslüman olmayan

(putatapıcı olmaması da şart koşulmuştur; putatapıcılığın gölgesinin bile müslümanlara yaklaşmasına izin verilemez; putatapıcılığın kökten reddi, bir din temeli olduğu gibi, İslâm milletini içten çürütecek insana taparlıktan da uzakta tutmuş oluyor.) bir kadınla evlenebilmesine imkân verilmesi, İslâm milletini zayıflatmadan büyüten bir yol olduğu halde, müslüman kadının müslüman olmayanlarla evlenmesine izin verilmemesi, yine bu milletin zayıflamaması için yerinde bir tedbirdir. Her unsurun şirazesinden çıktığı bugün bile, bazı ailelerin yabancılara kız verme zaaflarını bu şart önlemekte, bazı yabancı erkeklerin İslâmlaşmasına sebep olmaktadır.

Bütün bu karakteristiğiyle İslâm Milleti, tarih içinde yerini almıştır. Birbirine bitişik coğrafya parçalarında oturduklarından bir yurt beraberliği vardır. Ülkü birliği ise bu milletin temel taşıdır. Şarap ve öbür alkollü içkilerin içilmemesi, domuz etinin yenilmemesi gibi yasaklarla Batı halklarının ruh ve fizik yapılarından, et yeme yasağının bulunmamasıyla da hint vücut yapısından ayrılan bir müslüman halk doğmuştur. Bu halk birbirleriyle kaynaşmış, ırklar birbirine katışmış, dış çizgileriyle de bir millet meydana gelmiştir. Giyinme ve örtünme ölçüleri de İslâm milletini öbür halklardan ayırmaktadır. Kurulan İslâm devletleri hep bu birliği hedef almış ve bir çoğu da, ufak tefek istisnalarla bir devlet bir millet olma hedefini gerçekleştirmişlerdir. Asrı Saadet, Hulefa-yı Raşidin, Emevî, Abbasî, Büyük Selçuk ve Osmanlı Devletleri, İslâm Milletlerinin bir bütün halindeki devlet ifadeleri olmuştur. Devletler zayıfladığı veya parçalandığı zaman da millet bü-

tünlüğü bozulmamıştır. Şu yirminci yüzyılda, bütün düşman propagandasına ve aydınların avrupaî marksist, batıcı veya ırkçı teorilerine kapılmalarına ve saplanmalarına rağmen islâm halkları birbirine düşman edilememiştir. Ve bir millet olma vasfı bozulmamıştır. Siyasî parçalanma yapmadır; geçicidir ve yabancı devletlerin empoze ettiği ve bütün güçleriyle yürütmeğe çalıştıkları bir zorlamadır. Gerçek millet liderleri geldiği gün, artık her bakımdan birleşmeyi kimse önleyemez ve önleyemeyecektir. Bu millet kutlu bir Millettir. Bu Milletin prensipler yasası Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu Milletin sembolü hilâldir. Bu Millet, Arap, Türk, Kürt, Zenci, Hintli diye ayrılmaksızın, Birinci Cihan Savaşı da dahil, İslâmı yıkmağa çalışanlara karşı, bütün savaşlarda, kardeşçe ve yanyana çarpışmışlardır. Birbirlerine karşı, bir kaç istisna dışında savaş açmamışlardır. Birinci Cihan Savaşı'nda, İngiliz ve Fransızların aldatarak ve zorla getirdikleri müslümanlar, gerçeği öğrenir öğrenmez ve ilk fırsatta islâm saflarına katılmışlardır. Hindistan'da, daha bağımsızlığa bile kavuşmamış bulunan müslümanların, İstiklâl Savaşında, Türkiye'nin durumuyla nasıl yakından ve candan ilgilendikleri, İngilizleri nasıl sıkıştırdıkları ve bize nice yardımlarda bulundukları unutulmayacak bir destan değerini taşır. Ama bu Millet, alçakgönüllü ve gururdan uzak olduğu için bu gerçeği hep haykırıp yaygara koparmaz. Bir gün bunun görülmesini ve anlaşılmasını bekler. Bu özelliğinden faydalanan düşmansa onu hep bölünmüş, parçalanmış bir durumda göstermeğe çalışır. Oysa, şu anda ve gerçekte, İslâm Milleti bir realitedir. Aralarına zorla ve dış baskıyla suni sınırlar çekilmiş bir bütündür.

ŞEHİDİN MİRASI ZAFERDİR

Seyyid Kutub'un Mısır'da asılması göstermiştir ki, İslâm, tam anlamıyla, çağın içindedir, çağın aksiyonunun ortasındadır. Çağın trajiğini de, muştusunu da, nurunu da o yüklenmiştir. Çağ dışı olmuş hiçbir inanç ve dünya görüşünün adamı asılmaz. Asılan bir adamın ülküsü, asıldığı ülke için bir fantazya değil, tersine, statükocuların, yöneticilerin, bir anda toplumu zapt edeceği korkusuyla geceleri kâbus üstüne kâbus geçirdikleri, gündüzleri çılgınlık nöbetleri içinde ne yapacaklarını bilemedikleri, düşünce plânından taşarak hayat haline gelmeğe başlamış, ülkenin geleceği için kaçınılmaz bir ölçüde söz sahibi olmuş bir ülküdür. Bu ülkünün düşünürlerinin bile asılmaya başlaması, yürürlükteki rejimin, son günlerinde, kıran kırana bir ölüm kalım savaşına girişmesi anında olabilir.

İslâm düşüncesi ve ülküsü artık ayağa kalkmış ve büyük bağımsızlık savaşını açmıştır. Elbet şehit verilecektir. Ama her şehide karşılık İslâm saflarına bir melek ordusu katılacaktır. Her şehidin yere düşmesi ortalığı bir şimşek gibi aydınlatacak ve o şimşe-

ğin şiddetinden düşmanın bir ordusu kahrolacaktır. Bir Seyyid Kutub asılırsa, doğacak bin çocuğa Seyyid Kutub ismi verilecektir, "Seyyid Kutubu astık ve kurtulduk" sananlar bilsinler ve bilmeliler ki, en kısa zamanda bin Seyyid Kutubla karşılaşacaklardır. Bin Seyyid ve bin Kutubla karşılaşacaklardır. Çünkü: "Şehitler, diridirler." Şehit, toprağa düşmüş öyle bir tohumdur ki, verdiği başakta bin mümin kalbi çarpar. Ve o başak, saf kuvvet, saf inançtır. O başağın dikeni ve samanı yoktur. Bir şehit kanı karatoprağa düşmesin, en kısa zamanda, o kandan bin müslüman dirilmedikçe o toprak rahat etmeyecektir.

İslâm, düşüncede, inançta, aksiyonda sesini yükseltmeye başlamıştır. Bütün akımlar, doktrinler, rejimler, kendilerine ait en küçük olayı şişirip dünyaya duyururlar... Sadece Küba için komünistlerin ve komünizmin suyunda gidenlerin yazdıklarını bir düşünün. Çağımızın en büyük hareketi olduğu halde İslâmın uyanışını sürekli ve plânlı bir şekilde gizlemek, saklamak, unutturmak, duyurmamak, küçük göstermekten bir an geri durmuyorlar. Bugüne kadar hep böyle yapıldı. Ama artık, İslâmın Sesi, hiç bir insan ve eşya gücüyle kısılamayacak, boğulamayacak bir çapta yükselmeye başlamıştır. Verilen her şehit, girişilen her savaş bu sesi biraz daha yükseltecek ve bu ses, bu çağın en yüksek sesi olacaktır.

Saatler İslâmın lehine çalışmağa başlamıştır artık. Endonezya'da İslâm liderlerini asıp İslâma savaş açan Sokarno'nun bugün durumu, ölümünden de ötede, komiktir. Kendini putlaştırması tutmamış, sadece gülünçleştirmiştir. Pakistan'daki durum, İslâmın lehine sonuçlanma yolunu tutmuştur.

Mevdudî'ye yapılan suikast, partilerini kapatmak için başvurulan zorbalık, hapis üstüne hapislerden sonra, Pakistan Devleti, daha yumuşak bir politika gütmek yolunu tutmuştur. İslâm düşmanı doktrinlere bağlanan ihtilâlciler Irak ve Suriye'yi mahvetmişlerdi. Halk, hiç bir devlet yıkma olayına karışmaksızın bu siyaset (beatles)larından kurtulacağı günü sabırsızlıkla beklemektedir. Büyük ve kutsal Şam şehrinin dünyada etkisi, âsi gençliğin elinde, küçük bir kasaba etkisine indirilmiştir. Bu ülkelerin aydınları, İslâmdan kaçmakla, kendilerini de, yurtlarını da onmaz bir güvensizliğin içine atmışlardır. Ama, sevinilecek nokta, gün gün kurtuluşun İslâmda olduğu gerçeğinin her yerde olduğu gibi buralarda da anlaşılmaya başlanmasıdır. Nijerya'da, müslümanlar, idareyi, bir an için ellerinden kaptırmışlar, fakat, çok kısa bir süre sonra, tekrar almışlardır. Cezayir'de, bütün diktatörlük ve sosyalistliğine rağmen, Bumedyen İslâma saygılıdır. Ve Bin Bella, Bin Hedda, Ben Barkalara göre, İslâma çok yakınlık göstermekte ve kendi anlayış çerçevesi içinde, İslâm düşmanlığına bir son vermektedir. Suudi Arabistansa, daha iktidarının başlangıcında büyük bir devlet adamı olduğunu ispat eden Faysal'ın liderliğinde, doğrudan doğruya İslâm Birliği idealini devlet siyasetinin temeli yapmış ve ilk elde, bir çok İslâm devletini bu ülkü etrafında kümelendirmenin ilk adımlarını atmıştır. Türkiye'de de İslâma karşı devletin çehresi yumuşamıştır. Aykırı sesler, devletin yeni aldığı yönden çok, eskimiş ve gidişe ayak uyduramamış kuruluş ve köşebaşı kişilerinden gelmektedir. Hiç olmazsa, konuşabilmekteyiz. 163. madde başımızın ucuna asılmış

bir kılıçtır ama dokunulmayan öbür hürriyetler, komünistler ve daha bilmem neler neler kadar olmasa bile, düşüncemizi eskiye göre çok daha fazla bir ölçüde söylememiz imkânını bize bağışlamaktadır. Dış politikamızda da olumlu yönde çok büyük değişiklikler olmuş, İslâm dünyasıyla bağlarımızı gün geçtikçe sıklaştırmanın gereğini kavramaya başlamışızdır. Kendi kendimizi tecrit etme politikasının, realizmden ırak batı romantizmi politikasının iflâsını artık görmezlikten gelemiyoruz. Devletin bu dış politikasındaki müsbet gelişmeden ürken dış kuvvetler, içimizdeki zembereklerini, inkâr çarklarını faaliyete geçiriyorlar. Bunlara verilecek ve en iyi cevap, daha çok, daha köklü ve daha dinamik bir şekilde İslâma doğru gitmekledir. Tarihî, sosyal, ekonomik problem ve durumlarımızı, İslâmla olan ilgimizde analiz ve idrak edebiliriz.

İslâm dünyası, böyle, iyi bir yolda gelişirken, yalnız Mısır'da Nasır'dır ki, çıkmazlardan çıkmazlara saplanmakta, gün geçtikçe, ekonomik ve sosyal başarısızlığı arttıkça çığrından çıkmakta, İslâma karşı düşman tutumunu gittikçe kabartmaktadır. Nasır'ın asıl dramı, İslâm dünyasında doğan kendine dönüş akımının gereği kadar değerlendirememesindendir. Yeni gelişmeler, İslâm ve arap dünyasını hızla İslâm görüşüne doğru çekmektedir. Bu görüş, hemen, Nasır'ın sarıldığı ırk temeline dayalı Arap birliği tezini eskitmiş ve aşmıştır. Nasır'a düşen, yeni duruma göre görüşlerinde bir revizyon yapıp ayarlamakken, depase olmuş her devlet adamı gibi, geçmişteki başarılarının tatlı hatırası ve gündüz rüyasından kendini bir türlü sıyıramamasından olacak,

ülkesindeki müslüman liderleri asmakta ve İslâm Birliği Tezine Moskova ağzı ve üslubuyla saldırmaktadır. Hatta Seyyid Kutub'u, Faysal Türkiye'yi ziyaret ederken asmakla, İslâm Birliği yolundaki bu çok önemli yakınlaşmaya, diplomatik tepkinin en sert ve en uygunsuzunu göstermiş oluyordu. Nasır, artık dönülmez yanlışlıklarını yapmaya başlamıştır. Son fırsat olan Müslüman Kardeşler'e karşı tutumunu değiştirerek, onlara dayanarak İslâm dünyasının liderliğini son ve kesin olarak almak şansını, Seyyid Kutub'u asmak, kadın idealistleri bile küreğe mahkûm etmekle, binlerce idealist entellektüeli hapis ve sürgünlerde çürütmekle ebedî olarak kaybetmiştir. Durum 1953'ten çok farklıdır. Artık, Nasır anlaşılmış, İslâm dünyasındaki tek adam vasfını yeni liderlerin ve görüşlerin ortaya çıkmasıyla yitirmiştir. Bu yeni tutumu yüzünden belki Batı kendisini tutacaktır. Komünist dünya zaten tutmaktadır. Ama, içte ve İslâm dünyasında artık tutunamayacak ve iç destekten de mahrum olunca ayakta kalması mümkün olamayacaktır. Evet, Batıya ve komünistlere, en aziz müslüman başlarını rüşvet vermesi bile Nasır'ı ayakta tutamayacaktır. Çünkü: ayağının altından bir kere toprak kaymağa başlamıştır. Son çare olarak teröre güvendiği, halkın son umudu olan müslüman liderleri mahvederek, Mısır'ın içine düşeceği karamsarlıktan halkı kayıtsız şartsız ve çaresizlik içinde kendine teslim olmaya zorlamak istediği, gün gibi açık ama artık bu hesapların demode hesaplar olduğu da besbelli. Halkın, içteki güvendiği kaleler bir bir düşse bile, dışta, İslâm dünyasında güvenini ve umudunu bağlayacağı büyük bir idealist aydınlar

kadrosu vardır. Artık, Nasır macerasının sonu belli olmuştur. Nasır'ın politikası, tam anlamıyla, bir intihar politikası yönünü almıştır.

Artık, İslâm dünyasında, devrim ve devrimciler, terör ve totalitaryanizm, dikta dönemleri geçmiş, bir kültürün ve medeniyetin kendini yeniden kurma dönemi başlamıştır. Her müslümanın, insanın hayatını kendi hayatına tercih edecek olan üstün ve erdem dolu liderler geliyor.

Bu yolda az şehit verilmedi. Zenci müslüman lider Malcolm X, Ebubekir Tavafa, Ahmedu Bello, Seyyid Kutub ve daha niceleri. Malcolm X'i şehit edenler, öbür lider Hristiyan Martin Lüter King'i nobel armağanıyla taçlandırıyorlardı. İşte, Batının İslâma takındığı tavrın en keskin örneği, işte Nasır ve benzerleri de bu paralele girmişlerdi. Bu terör yüzünden az şehit vermiyoruz. Ama, her şehit verildikçe ülkümüz, bir adım daha ilerliyor. Şehit verildikçe ilerliyor. Şehit kanı, dul anaların ve öksüz çocukların gözyaşları toprağın derinliklerine işliyor. Toprak kabarıyor.

Şehit Seyyid Kutub'un bize bıraktığı miras, zaferdir.

KONUK

Her yıl bir ay için oruç mimarı bize konuk gelir. Gelir gelmez de kollarını sıvar ve işe koyulur. Bir kahve içimlik bile beklemez, dinlenmez. Kutsallığın işçisidir o. İlkin vücut evini şöyle bir yoklar. Bir sarsar insanı. Öyle sarsar ki, bacalarda ne kadar birikmiş kurum varsa dökülür. Tabiat etkisiyle gevşemiş ve kopmaya yüz tutmuş sıvalar düşer. Yerinden oynamış kiremitler kayar. Organlar arasında, kasların eklem yerlerinde, hareketsizliğin ve ölümün sembolü olarak gerilmiş kaç örümcek ağı varsa yırtılır. Vücut konağı, böylece konuğun, büyük konuğun gelmiş olduğunu bilmiş olur.

Sonra Oruç onarmaya başlar. Her hücreye iner ve hücre içinde bir kaynaşma, yumurta sarısının oluşumuna benzer bir tazeleniş başlar. Ölüm sularında gezen, dolaylarında, çevrelerinde dolaşan her hücre, bu kaynar su yeniliğinde, hayata döner. Her hücre, ölümün bir yumurta kabuğu gibi ördüğü kireç zarını kırar. Bir diriliştir başlar. Her hücre, yeni doğmuşçasına dirilir. Hızırın tadından bir tad alır. Bir gün

içinde, bir kalp gibi gündüzün büzülüp geceleyin açılır. Böyle çoktan atış yapmamış bir tüfeğin tutukluğunu andıran yılın alışkanlığı gider ve atışa hazır bir silâh gibi tertemiz ve pırıl pırıl hayat akışına yeniden katılır hücre. O, bu oluşu geçirirken, mimarların en mimarı oruç, başucunda bir anne gülümsemesiyle durmaktadır. Orucun ışığı, radyum ışığı gibi arıtır hücrenin içini. Artık hücre, kendi içine, kendi ölümüne kapanma tehlikesinden kurtulmuştur. Öbür hücrelere doğru koşacaktır. Aynı dirilikte buluşan, ayni mutlulukta iftar eden, ayni ölümün kıyısında, oruç mucizesiyle kurtulan vücudun hücre ordusu, bir savaş öncesindeymişçesine tabiat önünde sıraya girer ve büyük hayat şarkısını, neşeyle, aşkla ve inançla söyler.

Konuğumuz oruç mimarı, vücudu bir yandan yenilerken, öte yandan elini ruha atar. Her mümin, kendi gücü çerçevesinde Cebrail'in bir kanadının ruhuna çarptığını duyar. Vücudun ördüğü kuleler içinde sıkışmış ruh, ilkin bir yandan içeriye bir sabah ışığının sızdığını görür. Cezbedilmiş gibi oraya döner. Sonra ışık artar ve kurtarıcı bir güneş ışığı halini alır. Ruh yaralarını o ışığa tutar ve yaraları, bir cüzzamlının iyileşmesi gibi kurumaya ve sönmeğe başlar. Sonra ışık kuleyi yıkmağa başlar. Ruh, dışarıya, petekten sızan bir bal gibi sızar, sızar...

Zekâ aydınlanır, hafıza arınır, içgüdü bilenir, paslarından sıyrılır. Şuuraltı düğümleri çözülür, akrepleri ölür. Şuur, elastikiliğini yeniden kazanır. Kalbi kiralayan geçici duygular koğulur. Ruh, çevresinde melek dünyasının halesini görür. Yeni doğmuş bir ay gibi övünçle yükselir ve eşyaya güler. Çevreyle barı-

şıktır artık. Ölüme karşı yeniden bağış kazanmıştır artık.

Konuğumuz Oruç, pencerelerimizi açar, perdeleri havalandırır. Evin badanasını ve boyalarını tazeler. Mutfak ve kilerimizi doldurur. Sularımızı tadlandırır. Lâmbamızı kutlar. Soframızı kutsallaştırır. Gök sofrasını açar. Gecemize, ebedî düşler ekler. Çatımızdaki vahşi sesleri durdurur. Mezarlara yerleşmiş yabancı görüntüleri ürkütür. Ülkeyi güvenli bir ülke yapar. İnsanı kendi özüne, değişmez gerçeğine döndürür. Nimetlerin akıntısındaki düz akımı dalgalı akıma çevirerek açlıkla ve susatarak insanı metafizik plana çeker. Artık insan, düşünceleri ve sözleri bir saman yığını gibi savurmaz. Belki, bir yıl, uğrunda alınteri döktüğü bir buğday harmanı gibi devşirir ve her tanesini değerlendirir. Göklerin hakkı ayrılır bu harmandan, sonra insanın hakkı ayrılır.

Oruç konuğumuz, çocukların takma sakallı, maymun yüzlü noel babası değil, nur belirtili öğretmenidir. İlk oruç tuttuğu gün çocuk, ilk dersini başarıyla vermiş minik bir öğrencidir. Göklerin ve yerlerin, gönüllerin ve ruhların ilk dersini vermiş, ilk ölüm provasını zaferle donatmış bir diriliş eridir o.

Konuğumuz, her gece yemekten sonraki çay saatinde, ceplerinden, ceylân derilerine yazılmış şiirler çıkarır ve en gençlerimiz o şiirleri, içlerinde o güne kadar gizli kalmış da o gün birdenbire kendilerinin bile farkına varmadıkları bir olağanlıkla açığa çıkmış doğu bilgileri ve bilgelikleriyle okur. Ve o çay saatindeki aile tablosu lâmba ışığında sonsuzlaşır. Komşu evler, komşu kentler, komşu ülkeler, komşu gezegenler ve komşu güneşler, o yeni bulunmuş ilâhileri din-

lemek için bizim o çay saatini beklerler.

O çay saatinde Hira dağını görürüz ki, mağaradaki eşsiz gök sözcüsüne, Cebrail, azığını yeni götürmektedir. Bir çocuk gibi heyecanlı, omzunda gök sofrasından bir heybe, Cebrail tırmanıyor, Nur Dağı'na.

O çay saatinde biz, Nuh'un gemisindeki kuşların, fillerin ve aslanların, aylardan sonra, ilk karayı gördüklerinde yükselttikleri kurtuluş seslerini duyarız. İşitiriz orucun keskinleştirdiği kulaklarımızla.

O çay saatinde birden yüreğimiz yumşar. Çünkü: putları dize getiren İbrahim, çocuk sevgisinin engelliğinden de ürpererek, elinde bıçak, çocuk İsmail'in başucunda durmaktadır. Hepimiz korkuyla, ürkütüyle, öfkeyle ve susuşla doluyuz. İşte, tam o sırada, uzaktan, adeta denizaşırı bir ülkeden gelen ses duyulur: "Ya İbrahim, İsmail'e acı. Mümin bir çocuktur. Müminin mümine sevgisi, büyük sevgiyi azaltmaz, arttırır."

Dışarda yağmur yağıyorsa, biz, yeşilin zaferi baharı düşünürüz. Kar beyazlığı pencerelerimizden sızıyorsa, biz, tabiatın kefenlediğini, evrensel tabuta yerleştirildiğini biliriz. Kar helvası yaparız, ölümün öteki yüzüne değen beyaz azıklarla. Sıcak yaz geceleriyse, içeri giren ve kısrakları gebe bırakan sıcak rüzgârda uçuşan kelebekleri seyrederiz. Bu kelebeklerin her biri bir sırla, hayat ve ölüm sırrıyla yüklüdür. Konuk elini uzatınca bir kelebek eline konar, sonra dökülür, toz haline gelir. Biz içimizden: "İşte bir alçakgönüllüce bitiş" deriz.

O çay saatinde birden Ashab-ı Kehf'in gizlendiği dağdayız. Mağaranın ağzındaki kaya, bir yayla bir-

den düşer ve biz içeriye gireriz. İçerde uyuyan yedi kişi ve bir de köpek... Uyuyorlar ama, göğüslerinin hafif kalkış inişlerinden yeryüzünü kubbeler kemerler kaplıyor. Uyuyorlar ama uykularından, yoksullar için görünmez bir kumaş örülüyor. Uyuyorlar ama düşlerimizde en canlı onlardır. Geleceğin uyuması gibi uyuyorlar. Bahar bekleyen ağaç gibi uyuyorlar. Kışın sonuymuş gibi bir uyku bitimindedirler. İlk horoz sesini bekleyen evrensel işçiler gibi uyuyorlar.

Konuğun uğurlanacağı günler de gelir. O kadar alışmışızdır ki, bu gidişe inanmak istemeyiz. Ama saatin vuruşu kesindir. Bir yarış kronometresi gibi son vuruşunu yapar. O zaman dünya garına koşarız. Mahşeri bir kalabalık. Çocuklar en süslü elbiseleriyle oradadır. Trenler, en güçlü bir baca canlılığı içinde tütüyor. Konuşmalar. Sesler ve armağanlar. Kucaklaşmalar. Herkes birbirini ilk görmüşçesine sevinçli. Hepsi konuktan konuşur. Fakat ey komşular konuk nerdedir? Konuk, sessiz ve şatafatsız, gitmiştir bile...

KURUMAYAN BİR KAYNAK

Bir şair-yazar, bir dergide, İslâmın beş şartı, bunlardan birinin de zekât, yani yoksulluğu ortadan kaldırmak olduğunu söyledikten sonra şöyle bir hükme varıyor: Yoksulluk ortadan kalkınca, İslâmın şartlarından biri ortadan kalkar; demek ki İslâmm esasları ebedî değilmiş!

Soğukkanlılığımızı bozmadan cevap verelim (çünkü: artık İslâma alenen sataşıldığı bu ölümden acı günler gelip çattı): Zekâtın birinci sonucu (sebebi değil), bir malî ibadetin sonucu olarak yoksulluğu ortadan kaldırmaktır, bu doğru. Yoksulluğu ortadan kaldırdığını farzedelim yazar gibi; zekâtın hiç fonksiyonu kalmayacak mı bu konuda? Elbet kalacak. Refahın devam etmesi, yoksulluğun geri gelmemesi için bir zabıta, koruyucu, önleyici bir müeyyide olarak kalacaktır. Yani zekât, yoksulluğu ortadan kaldırıncaya kadar otomatik düzenleyici, kaldırdıktan sonra da bir daha geri gelmesin diye ebedî bekçidir. Hâdise olmazsa, nasıl ki, polislik de ortadan kalkmaz.

Hem, anlaşılan yazar, zekâtın sarf mahallerinden

habersiz. Öyle olmasa, zekâtın yalnız yoksulluğu ortadan kaldırmağa, sarfedilmediğini, yoksul kalmadığı takdirde, borca batık tüccara (yani kredi müessesesi) borç verileceğini, parasız kalmış yolculara (yani turizm) harcanacağını, kalbleri İslâma ısındıracaklara (yani bilhassa dış basın) gönderileceğini bilir ve yoksulluk ortadan kalkınca zekât da ortadan kalkar, demez, Arşimed'in sevinciyle (Evreka, evreka) diye bağırmazdı. Çünkü bu müesseseler iktisadî ve sosyal, hattâ milletlerarası düzenin her zaman süregelen ve sürecek olan hareketleri olduğuna göre, ortadan kalkması âdeta ütopi olan yoksulluk ortadan kalksa bile, zekât müessesesine mecra olacaklar. Böylece zekât ve öbür esaslar gibi ebedî olarak tazeliğini, yeniliğini ve sosyal hareketler içindeki yerini koruyacak.

Demek ki, İslâmın esasları hep ebedî. Şimdi bunları dedikten sonra, eksik öncüller ve yersiz genellemelerle bunca yanlışlara varan yazara bir soru soralım: Asıl senin sorduğun soru, İslâma değil de, komünizme ve sosyalizme sorulacak soru değil midir? Onların sözde iddiaları, tek iddiaları yoksulluğu ortadan kaldırmak olduğuna göre, yoksulluk ortadan kalkarsa asıl ortada kalmayacak, silinecek olan ideolojiler bunlar değil midir? Başka iddiaları olmadığına göre.

İslâmsa, yoksulluk ortadan kalktıktan sonra bile, zekât dahil bütün müesseseleriyle ayakta duran, insanı, ölüm ve hayatın, en mistik ve mücerret açısından en hurda sosyal olayına kadar karşılayacak hakikatlarla donatan, ebedî yeniliğini ve tazeliğini koruyan biricik gerçek görüşler birliğidir.

HZ. ÖMER'İN MEŞALESİ VE MAKASI

Sanat ve ilme nice değerler verdiği, kurduğu ölümsüz eserleri ve orijinal metinlerle doldurduğu başka bir dünyanın ve bu dünyanın güneşinin ışıklarıyla aydınlanmış "güvercin bakışlı sessizlik"lerle çevrili, şadırvanların su sesleriyle örgülü kütüphaneleri ve dünya ilmine kattığı canlılık, devam fikri ve yeniliklerle seçkin İslâm medeniyetinin bu tarihî jesti ve panoraması, portresi, yetmezmiş gibi, bizzat İslâm düşüncesinin temellerine yerleşen gerçeğe sevgi ve saygı, gerçeğe doğru yönelişin kaçınılmazlığı, "oku!" diye başlayan Kur'ân, baştan sona gerçek entellektüeller dünyasını nüans nüans çizen hadis, cehaletin bütün kapılarını kapadığı, gönül ve zekâ, ruh ve dimağ dünyasının bütün kapı ve pençelerini açtığı halde, mezbuh ve sürüngen misyoner mantığı, hep ayni metotla, yalana gerçekmiş gibi bir çekidüzen vererek, vakıaları mekân ve zamandan koparak, olayların mantığı yerine, gözleri çıkarılmış ve kulağına kurşun akıtılmış, tepegöz, içi, özü boşaltılmış, kum bir yılan gömleğinin artığına benzeyen bir Aristo mantığı taklidinin postuna bürünerek, tarih-

çilerin birinin apaçık yanlış olduğunu bildirdikleri, güya Hz. Ömer'in iki vak'asına dayanırlar ve bundan İslâmın ilim ve sanat düşmanı olduğunu iddia ederler. Halbuki vak'alardan birinin Hz. Ömer'e atfı tamamen iftiradır. Öbüründe de Hz. ömer'in hareketi, kasıtla yanlış yorumlanmıştır.

Vak'anın biri, İskenderiye Kütüphanesi'nin yakılması, öbürü, İran'dan getirilen ve büyük bir sanat eseri olan bir halının, Hz. Ömer tarafından parça parça kesilerek, İslâm savaşçılarına dağıtılmasıdır.

Birincisi, tarafsız tarihçilere göre yalandır. Kimi tarihçi, böyle bir kütüphanenin varlığından şüphe etmekte, kimisi de, böyle bir kütüphanenin varlığı inkâr edilmese bile, büyüklüğü hakkında verilen ölçülerin mübalâğalı olduğunu belirtmekte, birçoğu da, zelzeleler birçok istilâlarla, zamanla medeniyet merkezlerinin tarihî yer değiştirmeleriyle kütüphanenin, Hz. Ömer'den önce ve Hz. Ömer'den sonra dağılmış bulunduğunu ispat ederler. Bizim anladığımıza göre, eski istiareli deyiş üslûbuyla, Hz. Ömer akıncılarının getirdiği manevî alevle artık değerleri sıfıra düşen İskenderiye kitaplığı eserleri için düşülen bu türlü sembolik bir kayıt, kötü niyetli ve istismarcı misyonerin elinde, gerçekten kitapların yakıldığı şekline büründürülmüştür. Hakikatte ise, böyle bir kitaplık var bile olsaydı ve yakılmasaydı bile, gagalarında birer atom zerresi taşıyan ebabil kuşlarına eş kılıçlarının ucundan hakikatlerin elmasını getiren İslâm akıncılarının tesis ettiği yeni medeniyetle, eski çağ kapanıyor ve yeni bir çağ başlıyor, eski çağın bütün müesseseleri kendi kendine çöküyordu. Bâtıl itikatlar yuvası eserler de kendiliğinden ölü bir buz küt-

lesi gibi, güneşin sıcaklığında eriyordu. İçlerinde bulunan hakikat kırıntıları ve ebedîlik şanslıları da, demir parçacıkların mıknatısa koşusu gibi, ana hakikat kütlesi olan İslâm düşüncesine ekleniyordu. Geri kalan kendiliğinden ölüp gidecekti, ölüp gitmeğe mahkûmdu. Evet, Hz, Ömer'in taşıdığı meşale, bütün eski dünyanın paçavralarını yakıp kavuruyordu. Ama bu, cahillerin anladığı ve maskeli papazların bize inandırmağa çalıştığı gibi maddî alanda değil, manevî alanda oluyordu. Sokrat, Eflâtun, Aristo, eski Yunan düşüncesi, Roma dünyası, semitik literatür ve hristiyanlık düşüncesinde yer yer ve parça parça garip ve yabancı yabancı duran doğruluk, gerçeklik ve güzellik belgeleri İslâm Kütüphanesine ekleniyor, İslâm sistemi içinde gerçek yerini alıyor, eski yanlış bağlantılarından koparılıyor ve gerçek yuvalarına oturtuluyordu. Geri kalan, yalanın, çirkinin, batılın, faninin, gözbağcılığın devasa yığını kendi kendine, manevî bir ateşle ateş alarak yanıyor, küle çevriliyordu. Yaşama şartları bitmiş bir medeniyet batıyor ve yeni doğan mutlaklık medeniyeti pırıl pırıl ortaya çıkıyordu. Mevhum İskenderiye Kütüphanesi gerçekten var olsa bile ne çıkardı? Yakıldığı iddia edilen İskenderiye Kütüphanesi yakılmasa bile ne çıkardı? Misyonerin, mevcut dininin ve literatürünün kuvvetinden umudunu yitirdiği anlaşılan misyonerin tek sığınağı, ya esasında yok olan veya herhangi bir sebeple artık bugün var olmayan İskenderiye kütüphanesi midir? İslâmla ancak, tarihin derinliklerine batmış ve bir daha çıkması mümkün olmayan o mefruz kütüphane mi başa çıkabilecekti? Bundan daha büyük bir acz haykırışı bulunabilir mi? Ve bu, aslın-

da, misyonerler için hileli bir iflâs değil midir?

Hz. Ömer'in meşhur halıyı kestirip islâm mücahitlerine dağıtışını, islâm tarihçileri de kabul ediyor. Bunu da kötü niyetli hristiyan tarihçileri ve müellifleri, sanata değer vermemekle yorumlamışlardır. Halbuki, Hz. Ömer, meşhur halıyı imha etmemiş, belki yalnız sarayda ve "mutlu azınlığın" ayakları altında çiğnenen bu sanat eserini halka indirmiş, büyük çoğunluğa mal etmiştir. Ayni motifin tekrarlarıyla örülen şark sanatının bir özelliği şudur ki, bilhassa çini ve halı gibi eşya sanatlarında parça ile bütünün sanat değeri arasında bir fark yoktur. Nihayet bir halı, bir mimarî eser değildir ki, parçalara ayrılmakla bütün gümbür gümbür çöksün ve parçalansın.

İnadına, Hz. Ömer bu halıyı parçalara ayırıp dağıtmakla, her mütevazı İslâm evine sanat zevkini sokuyordu. Bu, hem halkın sanat zevkini terbiyeye, hem de, insanın içindeki sanat rekabeti duygusunu kamçılamaya yarayacaktı. Mücerret bir sanat eserine, sırf küfür elinden çıkmış olduğu için, taassup nazarlarıyla baksaydı, Hz. Ömer, onun parçalarını olsun, İslâm evine sokar mıydı? Öte yandan, bu şaheser halıyı kesen, Hz. Ömer'in şimşek makası, böyle bir halının bir daha örülemeyeceği, İslâm sanatının bu seviyeye asla ulaşamayacağı aşağılık duygusunu da delik deşik etmiyor muydu? Bütün bâtıl itikatların kökünden yıkıcısı Büyük Adil, bu jestiyle de, sanatı iranlıların inhisarından kurtarmıyor muydu? Nitekim, ondan sonra, bin yıldan fazla bir süredir ki -bugün bile- halı sanatında müslümanlar rakipsiz olmuşlar ve bu üstünlüğü elden bırakmamışlardır.

Bu sanat da, büyük İslâm sanatının bir cüzü haline gelmiştir. Demek ki, bir yandan, Hz. Ömer içtimaî adaleti yerine getirirken, öte yandan, İslâm sanatının temellerini atıyor ve onu halkın malı yapıyordu.

Hz Ömer'in meşalesi ve Hz. Ömer'in makası ancak, mutlak gerçek, mutlak doğru ve mutlak güzel için parlar, ışıldar, çalışır ve işler.

LAV İÇİNDE GÜL

Ateş ve lâv içinde yaşamak ne demekse İslâmın yaşaması o demektir bugün ve bu şartlarda, bu çağın şartlarında...

Tutuşan otlar. Yangın çatırdamaları. Her yanı ve yönü saran inkâr sisi, yalan dumanı, kurnazlık pusu, dolan isi. Bunların içinden, yangın içinden bir gül, altın taç yapraklarını uzatıyor ve kokusuyla seçkin kişilikleri arıtıyor. Zulüm lâvı bir sel gibi yeryüzüne yayılırken içinden bir gül yükseliyor ve göğüs yapraklarının üstünde tutuyor.

Bir yandan Komünizm kızıl alevlerini cilalıyor. Öte yandan artık gelenekleşen Batıcılık kendini tazeliyor, kara alevinin karasını biraz daha karalaştırıyor; çalışmalarını daha derinlere itiyor, ruhları karartmak istiyor; hristiyanlaştırmak; Ak yüreklere "karanlığın ruhu"ndan dökmek.

Otokolonizasyon çalışıyor. İkinci Dünya Savaşında, Batı, kendi iç yıkıntısına kapandığından, duraklayan, gerileyen otokolonizasyon, yeniden, çalıştırılıyor, işletiliyor. Ölü noktadan kurtarılıyor.

Komünizm, Batıya dönen yeni doğmuş kritiği bozuyor, yıkıyor. Batıya olan umudu uzatıyor, erteliyor; ona göre, âdeta, suç Batıda ve batılıda değil, sistemi olan Kapitalizmdedir. Mr. Adam Smith kötü, ama Herr Marx iyi bir efendidir, iyi bir derebeyidir... Bu haşhaşî ekolü, ruhu kakavanlaştırıyor. Sefaleti sömürüyor. Yaratıcının, büyük günahından ötürü (ona ortak koşmak suçundan ötürü) tek ayak üzerinde durma cezasına çarptırdığı Batı'nın yorulup, ayak değiştirmesinden, şimdiye kadar sağ ayağı üzerinde dururken, şimdi de sol ayak üzerinde durmak istemesinden başka bir şey değildir Komünizm. Evet, işte bu komünizm, "diyalektik" adını verdiği örümcek ağını nasıl etmiş etmiş yerleştirmiş Asya'ya ve İslâm ülkelerine. Kara bir taşın deliğinde üçyüz yıl yaşayan bir akrep sabrıyla doğuluları, müslümanları kendi düşüncelerinden, düşünme ve yaşama tarzlarından koparıyor, sonra da "diyalektik"ini tek ve mutlak düşünce tarzı olarak benimsetmek, bunu tartışılması bile mümkün olmayan bir dogma yapmak istiyor. Bir kişide, iplikçikleri için bir tutamak noktası bulmuşsa, vakit geçirmeden, o kişinin etrafında ağını örüyor, örüyor örüyor. Bir yandan ağını örerken, kulağına ninniler, ninniler, ninniler fısıldıyor. Ağın içine düşen bir böcek, bir örümcek olmaktan başka hayat hakkı ve hareketi imkânı kalmıyor. Kırmızı bir örümcekcik. Sonra bu kırmızı örümcek piliçleri tarazlanıyor ve palazlanıyor ve neredelerse, çevrelerinde hemencecik ağlarını örmeğe başlıyorlar. Bu türlü toplumlarda binlerce onbinlerce örümcek tezgâhları, "hücre"ler, "diyalektik" denen, hırıltılı mırıltılı bir yeknesaklıkla çalışırlar. Bun-

lar Ionesco'nun gergedanlarıdır. Diyalektikleri bir gergedan sesi, Kafka'nın hamam böceğine dönüşen Gregor Samsasının çıkardığı zavallı kırç... kırç...lardır. Kurtlar çalışır ve mobilya içten içe çürür... Alp ve And dağlarına kar yağdığı için, bunlar bir plantasyon ve kültür güveniyle yuvalanır ve yuvalaşırlar. Komünizm çalışır. Ve ona inananlar, bir bakıma, Batı'dan öç almak için yine Batı'ya sığınır da, başvurur da farkında olmaz, kendinin farkında olmayan, başka neyin farkında olabilir?

Komünizm, sorumluları, devlet sorumlularını, ne yapar yapar bir "sağ korkusu"nun içine düşürür. Sorumlular, sürekli, nerdeyse içgüdüleştirilmiş "sağ korkuları" yüzünden, solla, bilerek bilmeyerek koalisyon yaparlar. Sola karşı, Kerensky gevşekliği ve yumuşaklığını gösterirler. Bu alâmetler, onlar için kaçınılmaz "Katastrof final"in şafağının işaretidir. Bir gün ansızın, çağın korkunç Revolüsyonu, bir giyotin bıçağı gibi düşer boyunlarına. Doğu ve İslâm ülkelerindeki aydınlardan, bunun idrakini istemek, akvaryumda doğmuş büyümüş balıklardan denizi, denizin idrakini istemektir. "Kolonyalist bir eğitim"in ürünleri olan bu Batı mağdurlarından umut yoktur. Umut yine de "İç Kültür"dedir.

Bir yandan Komünizm, sandıktaki eskimiş anne gelinliği ve kürkünü böylece kemirirken, Batı, âdi bir mahalle terzisi edasıyla, bu kürk ve gelinliğin yüklü olduğu altın hâtıraları ve liflerin en iç bölümlerine kadar bir ışık gibi sızmış "Altın Zaman"ı bir toz gibi silkerek, kumaşın günlük kullanılma dışındaki her özelliğiyle ilgisiz, onu makasla kesip biçiyor, kasarlıyor, apreliyor. Niyeti, ondan bir bahçıvan gömleği,

bir işçi elbisesi, bir amele pantolonu çıkarmak. Avrupa, İkinci Dünya Savaşı zoruyla kaybettiği etkisini yenilemek için, bütün tekniğini bilgilerini, zekâ gücünü ve tarihî tecrübelerinden elde ettiği pratik başarı usullerinin tümünü faaliyete getirmiş ve harekete geçirmiştir. Eski sömürgecilik prensipleri şimdi yeni cilalarla parlatılıp üstüne boyadan yeni karnaval suratları iliştirilip piyasaya sürülmektedir. Öleyazan otokolonyalizm açık kolonyalizmle şifaya kavuşturuluyor, biri öbürüne bir kan şırıngası oluyor. "Gizli teşkilât"lar çalışıyor. Ve en önemlisi, Doğu ve İslâm ülkelerini hristiyanlaştırmanın "korkunç kampanya"sı açılmış bulunuyor. Öyle anlaşılıyor ki, Hristiyanlık ve kilise, bizzat Batı'da yaşamasını bile, Doğu'da kazanacağı bu zaferde görüyor. Bütün umudu bunda. Bu olmazsa, Doğu'da da ölecek, Batı'da da... Belki de biraz bu yüzden, misyonerler, ilk çağlardaki gibi, bir ölüm kalım savaşı aşkıyla çalışıyor. Doğu'da filmler, kitaplar, broşürler... Turizme de, bir ağaca yapışan bir oğul arısı gibi yapışıyorlar. Yer altına geçmiş ve zamanın kılıcıyla ikiye bölünmüş, kilise kırıntıları çimentodan yuvalarla askıya alınıyor, gün ışığına çıkarılıyor. Ve doğu zenginlik hülyalarıyla avutuluyor. Bu da yetmiyor. "Keşif"lerle, "rüya"larla kutsal yerler uyduruluyor, icat ediliyor. Böylece yavaş yavaş, ilkin mekân ve eşya hristiyanlaştırılıyor ve İslâm siteleri, kısa dönemde farkına varılamayan bir şekilde, antik Hristiyan siteleri halini alıyor. Arkasından böyle bir yeri, Papalık, "kutsal" yer ilân ediyor. Bu siyah pelerinli yaratıklar, Sartre'ın sinekleri gibi, aydınlık ve nur yüzlü İslâm ülkelerine, karanlığın yuvası kanatlarını geriyor. Artık gün ışığına

paydos! Artık güneşe paydos!

Ateşi gül bahçesine çeviren Hz. İbrahim'in ve terinden, gülümsemesinden güller açan en büyük Peygamber'in Gülünün, bir mucize gibi taşıyan ışıklı Gülün narin köküne, nefes alışında biri ve nefes verişinde öbürü baltasını sallıyor iki sarhoş. Ve Gülü yalnız Allah koruyor, vâdettiği gibi ve üzere.

SABA VE YARASA

Hristiyanlık, İslâm ülkelerinde, tam bir hücuma geçmiştir. Buna bakıp, genel bir kural olarak Avrupa'da ve Batıda çok güçlü olduğunu sanmayalım. Her din ve her ideoloji, kendi yerinde en güçlü ve en tantanalı halini yaşar ve çevreye doğru gittikçe belirsizleşip kaybolurken, garip bir istisna halinde Hristiyanlık, "merkez"inde zayıf ve "muhit"te güçlü görünüştedir.

Dünya nüfus istatistiklerine bakarsanız, coğrafya kitaplarının din şematiğini yeterli bulursanız hristiyanlar bir milyarın üstündedir. Ama gerçekte de öyle midir? Bu rakama dahil Rusya, resmen en amansız ateist bir doktrinin uygulayıcısı, din taraftarlığının kesin ve merhametsiz yasakçısı, din aleyhtarlığının aşırı teşvik, tahrikçisi ve teşkilâtçısı, her dinle birlikte Hristiyanlığa da düşman kızıl bir gençliğin üreticisi ve türeticisidir. Avrupa'nın yarısı bu rüya'nın boyunduruğu altındadır ve Hristiyanlığın kitaplarda yazılı prensiplerinden hiçbirinin bu ülkelerde yeri yoktur; her ne kadar, istatistikler öyle diyorsa da,

Avrupa'nın geri kalan öbür halklarının yarıya yakını resmen komünisttir ve komünist partisine oy verir. Hattâ bundan, Papalığın memleketi bizzat İtalya bile kendini kurtaramaz. Öbür yarı halkın hepsinin de hristiyan olduğu söylenemez. Dinsizi, ekzistansiyalisti, absürdisti, nihilisti, yahudisi, septiği ve bilmem daha nesi ile bu bir çorbadır. Daha da aza inelim ve her pazar muntazam kiliseye giden, günah çıkartan, kilise aidatını kesiksiz ödeyen dinibütün(!) hristiyanlara bakalım. Bunlara bile, şu Hıristiyanlığın parlak(!) prensipleri açısından bakarsanız, korkunç bir sukut-u hayâlle karşılaşırsınız. Bu insanların Hristiyanlığı sadece bir görünüş, bir gelenek Hristiyanlığıdır. Daha doğrusu ilkin günah işlemek, sonra o günahı "çıkartmak"tan ibarettir. Hristiyanlık günah işlemeyi önlemez, şirin kılar aksine. Kilise, âdeta günahı meşrulaştırma makinesidir. Sözümona merhamet, insan sevgisi, cinsî arzulardan kurtuluş gibi Hristiyan literatürünü örgüleştiren ve ayrıca da yorumları söz ve tartışma götürür olan prensiplerden nice uzaktadır hristiyanlar? Kilometrelerce uzakta. Hangi merhamet? Asya'yı, Afrika'yı ve Müslüman ülkelerini ikiyüz yıldır iliğine kadar sömüren, hatta somuran, iki Dünya Savaşını çıkarıp yüz milyon insanın kanına giren, renkleri değişiktir diye zencileri hor gören, onlarla aynı otobüse binmeyen, insanların bir kısmını köle gibi kendi hesaplarına çalıştırmak isteyen bunlar mıdır, "merhamet"in sahibi ve insansever? Öte yandan dinibütün bir hristiyan, yağlı domuz etini yer ve Bordo şarabını kafaya çeker ve yüzü şehvetten al al yanar ve böylece cinsî arzularından kurtulur!

Bir de bölünüşlerine ve birbirini hristiyan saymamalarına bakarsanız. Ortodoksları mı, Katolikleri mi, Protestanları mı hıristiyan sayacağınızı şaşırırsınız.

19. ve 20. yüzyıl batı düşünür, bilgin ve yazarlarına bakalım: Bu çağı çok etkilemiş olan Nietzsche, kendisinin, Hristiyanlığın bir deccalı olduğunu ilân eder ve Hristiyanlığa öldürücü şokunu indirir. Marx, dinsizdir ve bunun korkunç sistemini ve doktrinini getirir. Şimdi bu doktrinle yüklenmiş, donanmış devletler, Hristiyanlığın ölü yıkayıcısı ve mezar kazıcısı rolündedir... Heidegger ve Sartre ateisttir. Camus ateisttir. B. Russell ateisttir, septiktir ve Hristiyanlıkla bol bol alay eder. Freud, cinsiyet teorisinin kurucusudur. Hristiyanlığın teorik esaslarının zıddına... O. Comte, yeni bir din icat etmek ister. A. Gide dinsizdir ve Hristiyanlıkla ilgisi sadece artistiktir! Ondan motif ve leitmotifler aşırır ve kendi "Dünya nimetleri" tezinde yapı taşları olarak kullanır, özlerini tam tersine çevirerek. Bütün bunların ateizmi, ilk bakışta mutlak ve mücerret bir dinsizlik gibi görünüyorsa da, daha derinden bir bakış, bunlardaki dinsizliğin "Hristiyanlığa karşı olmak". "Hristiyanlığı reddetmek" demek olduğunu tesbit eder. Dinsizlikleri, bu duygularının maskelenmesi, genelleştirilmesinden başka bir şey değildir. Dostoyevski, hristiyan olarak bir hristiyan olmaktan çok, aşırı bir Rus milliyetçisi olarak ve Rus milleti o zamanlar Ortodoks olduğu için Ortodokstur ve Katolikliği putatapıcılık ve Protestanlığı da dinsizlikle bir tutar. Kierkegaard bir hristiyandır ama Hristiyanlığın asıl kredosundan çok, ona karşı gelmeyi, günahı ve skandalı sever ve

ulular. Bu yüzden de, resmî kiliseyle boğaz boğaza gelir. Belki tek gerçek hristiyan Tolstoy'dur ama o da aforoz edilir. Ya François Mauriac ve Claudel diyeceksiniz? Mauriac'ın bitmez tükenmez konusu "ilk günah"tır, günah içgüdüsü. Yani Hristiyanlıktan çok Hristiyanlığın "negatif"i yaşatır onu. Kala kala Hristiyanlığa ve Papalığa bir Claudel kalıyor. Eh, onu da, Kilise, boşuna, papalara lâyık bir törenle gömmedi ve aziz ilân etmedi ya?

Her Allah'ın günü, Papalığın işi gücü, yaşayabilmek için dinsizliğe tâviz vermek, Hristiyanlığa karşı doğan her gücü eninde sonunda, bir teville meşrulaştırmak, kendi kendini aldatmak, belki de öyle görünmek, kapitalizmin buyruklarını yerine getirmek, ama geleceği garantilemek için de, komünizme arka kapıyı aralamaktır. Aslında bu, sürünerek yaşamaktır. Dış dünyada en ufak bir değişiklik yapmayıp hep dış dünyanın etkisiyle kendisini değiştirmekte ve kendini dine aykırı dünya şartlarına adapte etmektedir boyuna Kilise. Fakat hiç tâviz vermediği, geleneksel tavrını hiç değiştirmediği, hattâ daha saldırıcı olarak silâh ve bakışlarını çevirdiği tek yön, İslâmdır. Gece kuşları gündüzden ne kadar ürker ve korkarsa, Kilise ve Hristiyanlık da İslâmdan böyle korkmakta ve ürkmektedir. O, bir gelir, köşeleri tutarsa, yeniden parlarsa, Kilise biliyor ki, artık kendisine ebedî olarak bu dünya'dan tası tarağı toplamak gerekecektir. "Hakikat"in geldiği yerde yalanın, samimiliğin geldiği yerde riyanın, açıkgözlülüğün ve açıkkalpliliğin geldiği yerde iki yüzlülüğün, aydınlığın geldiği yerde karanlığın nasıl yeri yoksa, İslâm'ın varolduğu yerde de Kilisenin manen sonu gelmiş demektir işte;

Kilise bunu biliyor. Kilise için "Hakikat" önemli değildir. Din ve dindarlık önemli değildir. Öyle olsaydı, Avrupa'daki dinsizlik tek savaş konusu olurdu. Onun için önemli olan YAŞAMAK'tır, YAŞAMAK. Şimdi Doğu'ya ve İslâm ülkelerine dönüşünün asıl sebebi de budur. Doğu'da kazanacağı bir zafer, Batı'da kendini güçlendirecek ve böylece yaşamasını sağlayacak umudundadır Kilise. Bütün din hareketlerinin Doğu'dan geldiğini iyi bilen Kilise, Doğu'dan Batı'ya üflenecek bir "başarı rüzgârı"na "Hayat Nefhası" gibi bakmaktadır. Aslında, Batı'yı, Doğu'dan üflenecek bir "Hayat Nefhası" kurtaracaktır. Bu İslâmdır. Fakat gerçeği ruhlarının en derin noktasında saklayan Hristiyanlık otoriteleri bunu asla itiraf edemezler. Gururları buna engeldir.

Gecelerin sona ermek üzere, gece için tayin edilen vaktin kaçınılmaz bir şekilde dolmak üzere olduğu, Güneşin doğmak üzere olduğu bu önemli vakitte, Doğu'dan Batı'ya doğru esecek bir "Sabâ" vardır. Bu ulu rüzgâr, bu ULU SABÂ İslâmdır. Bunu bilen Hristiyanlık, vakti geciktirmeğe çalışmakta, uğursuz bir büyücü gibi Doğu ufuklarını boyuna karaya boyamakta, bu meltemi doğarken boğmak ve onun yerine düzmece bir meltem gibi geçip Batı'ya esmek ve ancak böylece yaşamaya çalışmak ve ölene sun'i kan vererek yaşatmağa çalışmak istemektedir. Ama ne yapsalar boş, hangi kapıya başvursalar kapalı. Tarih ve Hakikat, yeni çağ şartları ULU SABÂ ile elele, bu fersûde Ortaçağ yarasa yuvasını dağıtacaktır.

İSLÂM GENÇLİĞİ

Oluşmuş, yerine oturmuş bir "batı gençliği" vardır. Asi gençliğine, beatniklerine rağmen bu gençlik, batı toplumları için tezelden bir yıkıntı akımı değil, bir yapı malzemesidir. Her birinin geçirdiği bir iç serüven vardır. Ama bu, sonuçta, batı ideası ölçüsüyle olgunlaşmak içindir. Fransa gençliğinin Fransız devlet ve hükümetini, İngiltere gençliğinin İngiliz devlet ve hükümetini yıkmak için ayağa kalktığı ve toplum için yakın ve yakıcı bir tehlike olduğu söylenemez. Tersine, binde bir de olsa çıkardıkları toplu sesler, çok defa toplumlarının tam yüreğinden gelen ses olur.

Ben batı gençliğini öğecek değilim. Onların lehinde söylenecek söz, ideal bir gençlik olmaları yüzünden değil elbet. Çünkü: biz batı ideasına inanmayanlardanız. Bununla birlikte, öyle bir günde ve öyle şartlar altında bulunuyoruz ki, batı gençliğinin devletine karşı tutumu, kendi gençliklerimize göre çok üstün bir şuur belirtiyor. İster istemez bir karşılaştırma yapıyor ve yüzümüzü acıyla buruşturuyoruz.

Evet, batı kapitallerinde üniversitelerin açıldığı bulvar ağızları, kendi hükümetine söğen çılgın gençlik kalabalıklarını akıtmıyor.

Bir komünist gençliği vardır. Bu gençlik de, kendi hükümetini hemen yıkacakmışçasına başkaldırmış değil, -üstelik başkaldırsa haklı da olurdu- bir iki sert çıkışları da ideolojileri adına.

Bir de İslâm ülkeleri gençliklerine bakalım. Öyle bir gençlik boy atmış ki, ne kutsal bir kavram tanır, ne anne ve babasının değer hükümlerine bir saygı duyar, ne bir ahlâk sınırı bilir, ne bir vatan kaygısı taşır. Bakarsınız tıpatıp bir amerikan "boy"udur ama ağzından "rus aşkı" dökülür. Robert Kollejde okur; günlük yaşantısı bir protestan yaşayışıdır, toplum görüşü de komünizan. Allahın günü, üniversitenin ağzından sokaklara dökülür; kendi halkına, kendi devletine dil uzatır, yumruk sallar. Duymaz, inanmaz, sevmez. Düşünmez, okumaz. İşi gücü moda akımlarına kapılmak. Derin bir kültür kaynağından beslenmez. Bütün kültür ve dünya görüşü, kültür uşağı bir basının artıklarından gelir.

Gençlik ocağı olan liselerle üniversiteler millî ve insanî bir temelden yoksun. Batı üniversitelerinin fonunda Hristiyanlık, komünist ülkelerindeyse marksizm var. Bizde ve öbür İslâm ülkelerindeyse üniversiteler hiçbir temel üzerine oturmuyor. Kendi medeniyet kökümüzden gelen kişilik verici iklimden mahrumdurlar. Olup olabildikleri topu topu otokolonizasyon üniversiteleri olmak. Bunun için, tıp profesörü orucun ve namazın, hukuk profesörü Mecellenin, fıkıhın ve bütünüyle Şeriatın, anayasacı İslâm devletinin aleyhinde konuşur. Kimi şarap içmeyi

öğer ve öğütler, kimi domuz eti yemeği salık verir. Kimi, kapanası ağzıyla Yüce Peygamber'e dil uzatır. İnançsız, sevgisiz, yüreksiz insanların ördüğü korkunç bir cehalet orkestrasıdır bu.

Bu gibi okullar, üniversiteler ve ocaklar varoldukça ve yaşadıkça İslâm ülkelerinin ve gençliklerinin geleceği karanlıktır.

Bu ocaklardan yetişme gençler opurtünist politikacının oyuncağı olacak ve ne kadar millî temel varsa yıkacaktır. Her gün anarşi çıkaracak, zayıf bulunca devlete başkaldıracak, vatansızlara kapılacak, bilgi ve kültürden, ahlâk ve ülküden mahrum kalacaktır. Bir gün, devlet ve yurt yönetimini de ele alınca, tarihsiz, geleneksiz, verimsiz, kişiliksiz bir tutumla toplumu çürütecektir. İç politikada sırtlan, dış politikada tavşan olacaktır. Sonra kendi oğulları yeni modalarla kendi başlarına bir dert olacaktır.

İslâm gençliği bu mudur, daha doğrusu böyle mi olmalıydı?

İslâm gençliği, dindar, yurtsever, hakikatçı, doğruya susamış, yürekli, aşklı bir gençliktir. Günlük politikanın dışında kalır, evrensel değerler peşinde koşar. İslâm gençliği, İslâmın ışıklarını dünyaya salan örnek ve ideal gençliktir. İslâm gençliği, inanmış, ta yürekten inanmış, yüksek ahlâklı, üstün karakterli, bilgili ve şuurlu, ateşten geçmiş ve çelikleşmiş bir gençliktir. İslâm gençliği, kişileri putlaştırmaz. İslâm gençliği inşa ruhunu taşır. Verimli ve yapıcıdır. İslâm gençliği yerinde susar ve yerinde konuşur. O, Allah aşkıyla yanmış, Peygamber sevgisiyle tutuşmuş, öteye inanmış, tarihin gidişini değiştirecek

ve insanlığın geleceğinin kefili tek gençliktir.

İşte bu gerçek İslâm gençliğini yetiştirmedikçe, bugünkü İslâm gençliğini müslüman yapmadıkça, kurtuluştan söz açmak boşunadır, papazlara ve kızıl mikilere zaman avansı vermekten başka bir şey değildir.

BİR İSLÂM HARİTASI

Cebelitarık'tan Cava adasının sonuna kadar tek devlet. Sınırlarında telörgü yok; fakat, her yerde aynı hızla atan, şuurlu kalblerin zinciri var. İnanmış, öteye inanmış, ahlâklı, sıhhatli, çalışkan bir halk: İslâm Milleti. Sulhta fevkalâde yumuşak, savaşta son derece şiddetli.

Abadan, Musul, Kuveyt ve Uhut petrollerinin tek boruda toplanarak büyük ve mesut İslâm Devletinin motörüne aktığı.

Nil boyu, Dicle-Fırat arası, Maveraünnehir, Konya Ovası ve Pencap bölgesi baştanbaşa ve bereketle ekili ve yemyeşil. Kafa kadar iri başakların arasından yüzlerce sıhhatli buğdayın gülümsediği.

Karabük'te olduğu gibi, İslâm Haritasının her köşesinden yükselen bacalar ve bu bacalardan tüten mesut dumanlar.

Mekke, Medine, İstanbul, Konya, Diyarbekir, Bağdat, Şam, Halep, Basra, Kahire, Tahran, Semerkant, Tunus, Fas, Cezayir, Nijerya ve Pakistan

Üniversiteleri'nden yükselen aynı ideal, aynı ilim ışığı. Ve gönlü bu idealle aydınlanmış ve alnına bu ışık vurmuş gençlerden İslâm Dünyasının en ücra köşelerine kadar yayılmış idereciler kadrosu ve teknisyenler ordusu.

Bütün İslâm ülkesini bir örümcek ağı gibi saran demiryolu ve binlerce kilometrelik tek çizgi halinde asfalt.

Mesut kadınları, sıhhatli çocukları ve çalışkan erkekleriyle mamûreler haline gelmiş, gazeteleriyle tek asil hakikatin başka başka açılardan alınan fotoğrafı ve bu manzaralarından örülü manevî ve nûranî orman.

Başka kültürlere karşı başı dik bir kültür. Yabancı kültürleri her an hallaç pamuğu gibi atarak içlerinde sadre şifa ne bulursa alıp eriten bir kültür.

Bütün geyiklerin ve av kuşlarının, dışardaki vahşî deliliğin elinden kaçarak sığındığı emin ülke: İslâm Ülkesi.

En son silâhlarla donatılmış, her an düşmanı kollayan, kalbleri ilâhî sevgiyle titreyen bir ordu.

Dirilmiş bir geçmiş, aydınlık bir gelecek, altın bir şimdiki zaman.

Verimli ve canlı toprak, bir toprak;

Mümin ve üstün insan, bir insan...

Size bir harita açtık. Bir rüya haritası.

Gerçekleştirilecek tek rüya.

İSLÂM HAREKETİ

İslâm, çağımızda yeni bir canlanış içinde. Bu, bir ülkede siyasî bakımdan canlanmadır, bir başka ülkede iktisadî bakımdan, bir öbüründe din ve ahlâk noktasından. Bu, bir ülkede içe doğru, bir ülkede dışa doğru. Su götürmez ve her ülkede ortak olan bir şey varsa, İslâmın geçen 2-3 asra göre bir uyanış içinde olduğudur.

Bu hareketleri bir kaç esas etrafında toplayabiliriz. Gerçi bu tasnif tam olarak sosyolojik bir çerçevede olmaz; ilmin gözleyişine biraz da sezgi karışır. Ayrıca, tasnifimiz biraz fazla kaba çizgiler taşıyabilir. Ama, gidişin yönüne ışık tutacak bir iki ipucu yakalamak da mümkün olur belki.

Geçen yüzyıllara göre, İslâmın müslüman olmayan ülkelerde daha hızlı yayılmağa başladığı göze çarpan ilk önemli olaydır. Almanya'da, Japonya'da, Amerika'da, İngiltere'de müslüman olanların gün gün arttığı bir gerçektir. Bu artışı, sırf bir garabet (orijinalite) düşkünlüğüne yoranlar bulunabilir. Ama bu kanaatte olanlar, Avrupa medeniyetinin bir örneği

daha görülmeyecek derecede, her türlü uç fikirlerle, garip görüşlerle dolu, bu bakımdan, hayali en geniş insanları bile tatmin edecek zenginlikte bir medeniyet ve hoşgörürlük düzeni olduğunu unutsalar gerek. Hayır! İslâmın Avrupa'da yayılmasının sebepleri daha derindedir. Bize kalırsa, bu sebepler, İslâmın insana ve insanın gerçek telâkkisine en yatkın bir din ve dünya görüşü olması, daha sonra Avrupa'nın kendi görüşlerinden ötürü yıkıntıya doğru gitmesi ve Avrupa'da İslâm düşmanlığının gittikçe daha çok çözülmesi yüzünden İslâm hakkındaki yanlış ve kötü niyetli neşriyatın yanında gerçek çehresini çizmeğe başlayan tarafsız bir neşriyatın yer alması v.s.dir. Bu yayılışın gittikçe yoğunlaşacağına inanıyoruz. Çünkü: Avrupa, Batı Medeniyetinin ilk çıkaranı, babası olduğu halde, bugünkü durumundan, hiç de memnun değildir. Müsrif oğul olan Amerika ile, Nuh'un, gemiye bir türlü girmeyen, babasını reddeden oğlu durumunda olan Rusya, Avrupa'nın gelecek hakkındaki bütün umutlarını kırmıştır. Avrupa'nın yeni bir fikrî görüşle vaziyete el koyması gün gibi aşikâr bir ihtiyaç halini almıştır. Nitekim bu hareket çok küçük çapta da olsa İtalya'da başlamıştır. İtalya'da yeni bir hareket, medeniyetin şuraya buraya mal edilemeyeceğini, bu medeniyetin bir Akdeniz Medeniyeti olduğunu, bu medeniyette Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik gibi dinlerin eşit şartlarla söz sahibi olması gerektiğini, şimdiye kadarki Hristiyanlık dünyasında, bilhassa kendisinden fazla tek tanrıcı din olan müslümanlığı putatapıcılıkla bir tutması haksızlığının artık giderilerek yerine kardeşçe bir davranışın konulmasını ileri sürüyor. Bu hareket hakkında şim-

diden konuşmak pek erkense de, bize kalırsa, açıkça söylenmiyorsa da asıl gaye, Avrupa'nın yeniden medeniyet sahnesine çıkması, Rusya ve Amerika'nın kendisinden çıkmakla beraber, batı medeniyetinin bilhassa ahlâk prensiplerini hiçe saymalarına karşı, ayağa kalkmasıdır. Bu ayağa kalkış, sırf medeniyet içi prensiplerinden hareketle başarıya ulaşılamayacağı anlaşıldığından, öbür medeniyetlerin (bilhassa İslâm Medeniyetinin) prensiplerini de yedeğe alıp çok daha köklü ve çok daha temelden, çok daha üstten giderek neticeyi almak fikrine bağlıdır. İtalya'daki bu fikrî hareketi küçümsememek gerekir. Çünkü: Rönesans ondan çıkmıştır. Bugünkü batı medeniyeti ifratlarına karşı bir ifrat (faşizm) ondan çıkmıştı. Faşizmin büyük insanî prensiplere dayanmaması onu başarısızlığa götürmüştür. Ama İtalya'da "Akdeniz Medeniyetinin tek ve bütün olduğu" telâkkisi günün birinde siyasî bir karakter de kazanırsa, uzun vâdede başarıya ulaşmaması için bir sebep yoktur. Kaldı ki Avrupa yaramaz çocukları tarafından mülkü ve hükmü elinden alınmış bir eski kral ruh hali içindedir. Ve ilk fırsatta, öç almak, eski hükümranlığını ele geçirmek isteğini yitirmiş değildir. O bir Kral Leardır. Böyle bir dinî, ahlâkî ve siyasî doktrine sarılması çok mümkündür. Bu harekette en çok kârlı çıkacak da müslümanlıktır. Çünkü: Avrupa'da, hakkı yenmiş, gerçeğiyle tanınmasına engel olunmuş, iftiralara boğulmuş din ve görüş müslümanlıktır. Ayrıca tektanrıcı dinlerin fıtrî olanı, hepsinin ortak noktası, hepsinin toplayıcı olanı da odur.

İslâmın ikinci ve en büyük yayılış bölgesi Afrika'dır. Hristiyanların en ilmî ve sosyolojik me-

totlardan tutalım, en çok kandırıcı merhamet ve iyilik gösterilerine kadar giden misyonerlik hareketi Afrika'yı hristiyanlaştıramamıştır. Avrupalılar bin bir güçlükle bir afrikalıyı hristiyan yapmadan, hiç bir yayıcısı olmadığı halde on afrikalının müslüman olduğunu hayretle görmektedirler. Bazı Fransız yazarları, Afrika'nın, Avrupa ve Batı medeniyeti için büyük bir tehlike olduğunu, nerdeyse baştanbaşa müslüman bir kıta halini aldığını artık itiraf etmenin günü geldiğini, henüz bütün ırk gücünü sarfetmemiş, usaresi sağlam bu afrikalıların tek bir birlik halini aldığı ve müsmanlıkla birlikte tekniği elde ettiği gün, Batı medeniyetinin sonunun geleceğini, bu tehlikenin en büyük tehlike olduğunu yazıyorlar ve bu yayılışa, Avrupa medeniyetinin emperyalist bir medeniyet olması sebebiyle başarısızlığa uğramasını sebep olarak gösteriyorlar. Bu işin menfi sebebi. Buna, islâmın gerçek bir din olarak insanoğluna kolaylıkla ve derinden hitap etme kabiliyetini, müsbet sebebi de eklemek gerekir. Gerçekten müslümanlık Afrika'da tam bir samimiyetle yayılmakta, müslüman olanlar, kendilerinde bir hafiflik, bir üstünlük, bir gerçeklik ve bir yenilik duygusu keşfetmekte, onlar da heyecanla inancını çevreye göstermeğe girişmektedirler. İnsanlık tarihinde, Müslüman Afrika'nın oynayacağı rol gerçekten çok büyük olacaktır.

Dünya coğrafyasında, İslâmın yayılışı bakımından üçüncü bir bölge daha vardır. Bu da, nötr olmakla beraber, yani oralarda henüz müslümanlığın yaydığı görülmemekle beraber, bir başlansa hızla yayılacak bir tabaka şartlarındadır. Bir kibritin çakılmasını bekleyen ülkelerdir bunlar. Örnek: Hindistan; ger-

çi şu anda bu örnek ülkelerdeki hareketler, onları İslâmdan uzaklaştırmakta ise de, kuvvetli önderlerin çıkması, buraların bir çırpıda İslâmlaşmasını sağlayabilir.

Buraya kadar müslüman olmayan ülkelerdeki İslâmî hareketleri genel çizgileriyle tesbit ettik. Müslüman ülkelerdeki hareketleri de bir kaç nokta etrafında toplayabiliriz:

1 - İstiklâl Hareketleri. Son iki üç yüzyıl içinde, Avrupa devletlerinin sömürgesi haline gelmiş İslâm ülkeleri hürriyete kavuşmak için çalışıyorlar. Bunun son ve eşsiz örneği Cezayir'dir. Gerçi bu hürriyet hareketleri sırf İslâmî bir hareket değildir. Yani, bu İslâm ülkelerinin hürriyet ve istiklâl dileğinde, İslâmın esaret kabul etmeyen istiklâl ve düşüncesinin rolü olmakla birlikte, Avrupa'dan ithal edilmiş fikirlerin de payı vardır. Bu hürriyet dileği çok defa Avrupalılaşmış aydınlar tarafından yurda getirilmekte, bu sebeple yarı yarıya bir köksüzlük taşımaktadır. Bu sebeple, bu türlü ülkelerde asıl problem, istiklâl kazanıldıktan sonra başlamaktadır. İstiklâl kazanılınca halk savaş boyunca da geçirilen samimî dinî hayatı da hatırından çıkarmayarak hemen İslâmî bir hayata geçileceğini sanır. Aydınlar ve liderlerse, yetiştikleri okullar ve kültür çevreleri gereği (bu türlü fertler çağlarının belli başlı fikrî şahsiyetler yetiştirmesi de mümkün olmadığından) daha başka bir sosyal hayat umudunda ve teşebbüsündedirler. Bu halk ve aydınlar çatışması, kâh bir ihtilâl, kâh bir hamle, kâh bir klik değişimi doğurur ve böylece sürer gider. Bir türlü bir çıkış noktası bulunamaz. Bu durumdan yalnız bugünkü Cezayir hareketinin

bir parça müstesna olduğu söylenebilir. Bu hareke-te iç ve İslâmî unsurlar da katılmıştır; bu hareket boyunca uzayan fikri davranışlar boyasında İslâmî renkten de bir pay var. Bu sebeple neticeyi şimdiden kesin olarak söylemek mümkün değildir: Bir Malik Bennabi hareketinin, bir Mehmet Âkif ve İkbâl hareketi gibi sonuçlanıp sonuçlanmayacağı yüzde yüz bir kesinlikle söylenemez.

2- Milliyetçilik hareketleri. Buna ırkçılık hareketleri de denebilir. En doğrusu ırkî milliyetçilik hareketi demek gerekir. Halbuki görülen fizikî milliyetçiliklerde daha çok ülkelerin İslâmdan önceki çağlarının tarihini diriltmek, bugünü oraya bağlamak, dini bu milliyetçiliğin temeli yapmaksızın, sadece nazarî bir unsuru olarak saymak söz konusu oluyor.

3- Maddî kalkınma hareketleri. Buna da İslâmî heyecan ve ruh refakat etmemekte, batının ilk göze çarpan yanını taklit etmekten ileri geçilmemektedir.

4- İslâmî heyecan ve düşüncenin tam bir ideal olarak ruhları yeniden sarması. Bunu, bugün, bir ülkeyi yürüten güç olarak hiç bir İslâm ülkesinde göremiyoruz. Ancak bazı şahısların hareketi söz konusudur. Bu şahıslar bir kuyruklu yıldızın akması gibi ortalığı bir aydınlatmış, sonra göğün büyük sonsuzluğuna kavuşmuşlardır. Bir farkla ki, kolay kolay silinmeyecek bir iz bırakmışlardır. Bu hareketlerin hususiyeti, geçen yüz yıllarda görülmeyen bir şekilde, sırf İslâmî doktrin görünüşünde ve yapısında olmalarıdır. İslâmda inkılâp değil, İslâm inkılâbıdırlar... Bir cemiyeti tazeleyen ve yenileyen canlı ictimaî kaideler bütünü ve prensipleri olarak anlarlar İslâmı. Bunlar İslâmın yeni bir dirilişi sayılabilirler. Bütün sosyal

müesseselerin tazelenmesi, gelenekleşmiş topluluk yaşayışının kritiği ve yeniden kurulması, tek noktadan çıkmak ve eklektik bir sisteme gitmemekle öbür ve daha çok statükocu İslâmî hareketlerden ayrılırlar.

Bu yazımızda, dünya coğrafyasındaki İslâmî hareketleri karakterlerine göre ayırmak ve sınıflamak istedik.

METAEKONOMİK TÜRKİYE

Aydınlarımızın kafalarını yora yora vardıkları tek ortak nokta, Türkiye için iktisadî çözüm dışında başka bir kuruluş ve kurtuluş yolunun bulunmaması değil mi? Bir Türkiye kurulacaksa mutlaka iktisat gücüne dayanacak ve bu güç nerde ve neyse o olacak. Siyasî yaşayışımız, dış görünüşümüz hep buna bağlı. Ayrıldıkları nokta, bir kısım aydınımızın kalkınmayı ve kurtuluşu devlete ve sosyalist tutuma, öbürlerininse kişiye, iş adamlarının güçlerini arttırmak, verimlendirmek, koordine etmek, yani genel çizgiyi devletin çizmesi, iş adamlarının bu çizgiyi alıp ilerletmesine bağlamış olmalarıdır. İktisadî çözüm dışında ülkemiz için yeni bir derleniş söz konusu değildir.

İktisadi gücün pratik değerini inkâr edecek değilim. İktisadi gücü olmayan, bu bakımdan zayıf kalmış memleketlerin çektikleri sıkıntı gün gibi açıktır. Ama bir memleketin herhangi bir durumunda belli bir iktisadî yeterlik ve fazlalık arama işiyle, bir milletin oluşmasını sağlayacak gerçekliği ararken sunulan iktisatçı tutumu birbirine karıştırmamamız ge-

rekmez mi? İnsan da öyle. İnsanın varlığına kadarki durumla varlığından sonraki durumu birbirinden ayırmak lâzım. Yaşamanın, dışındaki bir şeyden bağını alan gerçekleştirdiği bir oluş yoksa, sebebi kalmaz ve meşhur fasit dairenin içine düşülmüş olur.

Yani aydınlarımızın, fikir adamlarımızın en büyük eksiği, bir millet olarak niçin yaşadığımızı hesaba katmamaları, Türk topluluğunun içtimaî ana motifinden haberli bulunmamalarıdır. Tarihimizin yönü, mücerret lâflar etmemiz, işlediğimiz en büyük suç, budur.

Hem Anadolu'nun azamî iktisadî kapasitesi nedir? Ziraatimizi en kesif hale getirelim; ekilmemiş toprağımız kalmasın; madenlerimizi ve petrolümüzü işletelim; çalışır halde olmayan bütün iş gücünü kullanma imkânını bulalım. Elbette bugünkü Türkiye'ye göre daha refah içinde bir Türkiye yapmış olacağız. Ama sorarım, bütün bunlar olsa bile, bizi bu iktisadî güç, küçük bir devlet olmaktan kurtaracak mı? Bizi dünya milletleri arasında saygıyla ve alâkayla bahse değer kılacak mı tek başına bu iktisadî güç? Hatta tek başına bu iktisadî güç, her türlü tarihî, sosyal meselelerimizi halledebilecek mi? Hayır, iktisatçılarımızın ve aydınlarımızın en uzak bir hayal olarak görecekleri bu vaziyet bile, bizi ne Amerika, ne Rusya, ne Almanya, ne İngiltere, ne Fransa yapabilecektir. Anadolu toprakları, ne zengin demir ve kömür, ne petrol, ne zengin orman, ne de bire altmış veren bir ziraî verimlilik taşıyor. Ve bu, ihtiyar toprağı şerefinden etmiyor. Bu saçı ağarmış toprak, dünyanın en altın hatıralarını hafızasında taşıyor, tunç alnında namuslu ve alçakgönüllü, şerefli ve faziletli olmanın

parlaklığını taşıyor. Ve içindeki ölülerin kemiklerinde henüz bin ölü millete can verecek orijinal hayat usareleri var.

Bir de doğu ile batı arasında nakledici olmak, ticaret var diyeceksiniz. Fakat bu konuda bir kaç bin yıllık bir geçmişi olan, adeta ticaret içgüdüsü bulunan bir ırkla yarışabileceğimizi kim iddia edebilir? Veya Almanlar gibi, ham maddesini dışardan getirerek Türkiye'de "altın birleştirmelerle" mamul hale getirmek, böylece Ortadoğu piyasasını elde tutmak var. Ama bu sefer de rakibimiz, bütün bir Avrupa, bütün bir dünya olacak.

Öyleyse iktisadî gücümüz bizim beynelminel bir kozumuz olamaz. Milletler, kendilerini yaşatan farklı değerlerini ortaya koydukları vakit, biz iktisadî gücümüzü ileri süremeyeceğiz. Dış baskılara karşı her milletin iç istiklâlini sağlayan, öbür milletlerden onu ayıran, öbür milletleri ona muhtaç eden, onun yaşamasına göz yumduran şey, -hele bizim için- iktisat değildir. Bu ancak bir iki devlet ve bir ırk için varit. Öbürleri hep ekonomi ötesi değerlerle ve iddialarla ispat-ı vücut ediyorlar. Amerika'yı ayakta tutan yalnız iktisadî güç değildir; insanlık için yarım yamalak da olsa ileri sürdüğü tekliflerdir. Rusya'yı yaşatan, yalnız iktisadî gücü değildir, kör ve mistik bir inançtır. Dünyadaki bütün kuvvetlerin gerisinde, iktisadî güçle beraber ve ondan önce, doğru veya yanlış, haklı veya batıl bir inanç var. Yoksa maddî zenginlik tek başına bir eşya yığınından başka bir şey değildir. Onu harekete getiren inanç ve düşüncedir. Bunun içindir ki, "iktisat, iktisat" diye, onu yeter bulan aydınlarımız, bilerek bilmeyerek bizi küçük

bir role mahkûm etmeğe çalışıyorlar. Ezik, yıkılmış, arzusundan korkan, irili ufaklı bir sürü küçük devlet gibi, bir millet yapıp çıkmak istiyorlar farkında olmaksızın belki. Veya, bugün olmazsa yarın, atalarımız gibi, insanlığın içinde bir daha sesimizi yükselteceğimizden tamamen ümit kestikleri için, bir türlü ümidini yitirmeyen halka farkında olmadan tepkide bulunuyorlar. Alelâdeliğe bir türlü razı olmak istemeyen halkımızı habire böyle küçük ve zavallı çarelere inandırmaya çalışıyorlar. Ve genel fikir ve aksiyon alanını ellerinde bulunduran bu aydınlar gün geçtikçe daha çok bu zavallılık ve küçüklüğe razı olma kompleksini yerleştirmeğe hazır ve şartlanmış oluyorlar. Olaylar da bunu destekliyor. Fakat açık konuşalım ve samimî olalım, bu aydınların sosyalisti de, kapitalisti de farkında değildir ki, yarın kapitalizm zafer kazanırsa, bu ihtiyar Anadolu toprağına düşen, çok ödeyip az alan bir meyva ve ziraat toprağı olmak ve bize düşen köylü ve çiftçi olmaktır; ve zafer Rusya'da olursa, en iyimser bir görüşle, bütün Türkiye hayvan otlatmak için bir yayla ve bütün türkler çoban olacaktır. (Sibirya'da fabrikalarda amele olarak çalışmak da var.)

Bir milletin yaşayış sebebini, şeklini ve imkânını birbirine karıştırırsak işte böyle olur. Bugünün şartlarının değişmeyeceği faraziyesine göre çiftçi veya çoban olmak: İşte aydınlarımızın tekliflerinin kaçınılmaz mantıkî sonucu.

Unutmayalım ki, Amerika bugün bocalıyorsa, hep iktisadî çözüme sığınmak, onun dışındaki zecrî çözümlerden kaçmak istemesinden bocalıyor, Avrupa bir bocalama içindeyse, bu, iktisadî gücün dünyayı

bir sevince kavuşturamayacağını acı tecrübelerden sonra anladığındandır ve bu sarsıntının Rusya'da başlaması bir zaman meselesidir.

Peki, çözüm nerede? Çözüm, Anadolu'ya bir kere yeniden ve bu kere gerçeğin gözüyle bakmakta. Bu Anadolu tarihi hiç bir zaman ekonomik bir tarih olmamıştır. Anadolu tarihi ekonomisini aşmış bir tarihtir. Anadolu tarihi, her şeyden önce bir medeniyetler tarihîdir. Yunan medeniyeti -ki temeli düşüncedir- onun kıyılarında doğdu. Hristiyanlık, ilkin onda yayıldı. Havariler, şu Anadolu toprağını karış karış gezmişlerdir. Venüs'ün heykeli Anadolu topraklarından çıkarıldığı gibi, Noel Baba'nın memleketi de, Ashab-ı Kehf'in memleketi de, Hz. İbrahim'in yattığı yer de, Arabistan'ı terkeder etmez İslâm atlılarının karşılaştıkları ilk ülke de, yüzyıllar süren Haçlı akınlarının kırıldığı memleket de, 800 yıl Doğu ve İslâm medeniyetini Batı esaretinden koruyan demir bilekli devletler de, hepsi hepsi, kaç medeniyetin doğup kaç medeniyetin batışına sahne, hep bu aziz topraktır. Anadolu, siyasî, fikrî, askerî hareketlerin, Truva'nın tahta atından Nesimi'nin derisinin yüzülmesine kadar, hep irrasyonel, hep tabiatüstü kalan bir oluşun çekirdeğidir. Aşkın ve (mutlak) arama içgüdüsünün akıl üstü sonsuz çırpınışının tarihidir. Tarihteki Anadolu ve Türk faktörünü, ekonomik toplamına irca etmenin onu inkâr etmek demek olduğu gün gibi aşikârdır.

Hayır, Anadolu'nun has gücü, ekonomik güç değildir. Bizi çiftçi, işçi, memur v.s. gibi düşünüp hepimizde bulunan bir vasfı unutturmak isteyen aydınlar, büyük bir yanılma ve sapma içindedirler. Sırf bir

ekonomi dışında hedefleri olmayan bir Türkiye, bizi iten içgüdüye ve şuuraltı cet kalıntılarımıza yetmeyecektir. Tarihî sebeplerle, eşya ile ilgisini kesmiş, daha doğrusu yanlış ilgiler kurmaya başlamış Anadolu insanını, yeni doğmuş bir çocuğun ruh yenilik ve tazeliğine, yeni ve korkulardan, büyülerden arınmış bir eşya yorum ve telâkkisinden çıkan yeni bir insan görüşüne, tarihinden çekilip alınmış ve henüz canlılığını koruyan kendi öz medeniyetinin dünya görüşüne kavuşturmadan getirilecek her iktisadî çözüm, fazla bir fayda sağlamayacaktır.

Biraz da ekonomi ötesi Türkiye üzerinde kafa yoralım.

ANADOLU TEBESSÜMÜ

Anadolu'dan bir yol seçiniz; herhangi bir yol. Bir yaz gecesi, ay gökyüzünü doldurur ve yerin çakılları ayna gibi parlarken, o yolda yürüyün. Gün doğuncaya kadar yürüyün. Karşınıza kağnıların yanısıra yürüyen kadınlar ve çocuklar çıkacak; güngörmüş ihtiyarlarla selâmlaşacaksınız. Sonra alev yapılı atların sırtında şimşekten delikanlılar geçecek. Çok çeşitli toprak, çok farklı dağlar yolunuzu tutmuştur! Bir yılan sürünerek geçer. Ağustos böcekleri boyuna öter. Çok parlak çiçeklerle birdenbire karşılaşabilirsiniz. Sarı güller, zambaklar, lâlelerle. Çocuklar, kadınlar, nur yüzlü ihtiyarlar, kuşlar, çiçekler, atlar, atların üstündeki kılıç gibi gençler hep gülümser.

Bütün haritasıyla Anadolu gülümseyen bir yüzdür.

Ne kahkahayla gülmüştür var oldu olalı. Ne de katıla katıla ağlamıştır. Anadolu hep gülümser; saadette mesut mesut, felâkette mahzun mahzun.

Bu gülümsemeyi hiç bir turistin fotoğraf makinesi tesbit edemez. Ne de Elia Kazan'ın film makinesi

ve ne Duhamel'in kalemi bu tebessümü zaptedebilir. Tasvir ve tefsir edebilir.

La Jacond'un gülümsemesi gibi bir gülümsemesi vardır Anadolu'nun.

Onda, ne sonradan görmüşlüğün taşkın sevinçlerini, ne de ilkel insanların kendi vücuduna yaptığı matem işkencelerinin çığlıklarını bulabilirsiniz. En büyük sevinçte ve en büyük acıda o, en asil kimseler gibi, sadece tebessüm eder.

Aydınları ne kadar telâş içinde! Beceriksiz, haylaz ve yaramaz çocuklar! Ama Anadolu, çocuklarının bu boşuna telâşına gülümseyen bir anneyi ne kadar andırıyor!..

Fırat, yemyeşil ve bulanık, dağları elleriyle açа açа, toprağı dele dele giden bir yayla efesidir. Dar ve derin. Sesi tâ uzaklardan duyulur. Şaha kalkmış bir at gibi terli ve yelesi köpüklüdür. Ormanlar içinde kaybolur; sonra çıktığı zaman, daha gür, daha aslan görünüşlüdür. Hiç bir köprü onu bağlayamaz; hiç bir bent onu tutamaz. Fırat Anadolu'nun bileğidir.

Dicle, mavi ve berrak, hep ovalardan geçer. Geniş ve yüzlek. Sırtında bir şehir taşır gibidir. Bir medeniyet gibi ağır ağır yürür. Durur, şiir söyler, düşünür ve tekrar yürür. Dicle Anadolu'nun zekâsıdır.

Bu iki su birleşir. İşte o zaman büyük verim gelir. Biri Nefi'yi getirirken, öbürü Fuzuli'yi getirir.

Kızılırmak. Uzun ve kan içinde. İçi kan ağlıyor sanki Kızılırmağın. Hep kurtarır. Fakir evleri, fakir köyleri, fakir insanları, o gider ve kurtarır. Yoksa, ağzını bir arslan gibi açmış yokluğun ağzındadırlar.

Bütün hüzünler ortaktır. "Başkasının derdi", işte Kızılırmağın derdi. Anadolu'nun ahlâkı, som ve yekpare ahlâkıdır Kızılırmak.

Ya Sakarya, saf ve gümüş gibi parlak, ipekten ve atlastan. Sedeften ve altından Sakarya. Sakarya üzerinden geçtiği çakıl taşlarını bile birer birer elmasa çevirir. Ondan su alan buğdaylar ebedîdir sanki. Sakarya, Anadolu'nun ruhudur.

Kızılırmak Hacı Bayram-ı Veli'yi getirirken, Sakarya Yunus Emre'yi getirir.

Suları, toprağı, kuşu, atı ve insanıyla, Anadolu, daima taze kalan bir medeniyet türküsü, tebessüm eden ebedî bir barış senfonisidir.

Anadolu, diskoteğin en üst köşesinde durduğu halde bilinmeyen, göğsünde bütün insanlığı büyüleyecek bir müzik, keşfedicisini bekleyen bir tebessüm plâkıdır.

NESLİMİZİN ÖDEVİ

Birinci Dünya Savaşı'nda (ki İstiklâl Savaşımız onun ayrılmaz bir parçasıdır) kaç aydın, kaç subay, kaç mehmet öldü. Kaç kişi öldüyse, her birinin ölümü, ayrı ayrı, biz yaşayanların üstünde kendi ağırlığını bırakıyor. Her birimiz, bir dağ yolunda yürürken, güneş büyük ve şifa verici ikindi gölgesini üzerimize düşürürken, bir milyon şehidin uğultusu dolanır başımızda, alır yanımızı yöremizi. Kelimelerin ağırlığından, kalınlıklarından, donukluklarından af dilerim: Uğultuları dedim ama bunu demek istemedim, kutsal sesleri demek istedim.

"Mahşer günü şehitler çağrışır, kan payı isterler

Susmaları için bir gülümsesen!"

diyor Büyük Veli. Kafasında mahşerin haberinden iz taşıyanlar, bu şehit seslerini ve şehit sususunu duyarlar. Her inanmış kişi, omuzunda, milyonlarca şehidin kan payı ağırlığını duyar.

Bu milyonlarca şehitten, Kafkaslarda ölen, Kafkas-ya'mn ve Türkiye'nin kurtulması için

öldü. Filistin'de ölen, Türkiye ve Filistin için öldü. Çanakkale'de ölen, Türkiye, Kafkasya, Filistin ve Yemen için öldü. Yemen'de ölen, Türkiye için, Yemen için, savaştığımız bütün yerler için ve üstüne şehit değen her toprak için öldü. Ve gerçekte, bütün bu ölenler, o toprakları tutan bir "anlam" için öldüler. Onlar öldü ama biz o "anlam"dan haberdar mıyız, o anlamı taşıyor muyuz, omuzlarımızda taşıyor muyuz?

Onlar öldü ve biz kırk yıl içinde öyle bir nesil yetiştirdik ki, Başkentin ortasında, Enternasyonali söylüyor! Bu rus marşının, bu komünist marşının psödomitik havasında yaşama sevincine eren yazarlar, sanatçılar, gençler yetiştirdik!

Birinci Cihan Savaşı'nda bu sonuç için mi bu kadar öldük ve bu kadar dirildik?

Bugün geldik geldik, savaş artıklarının yonta yonta biçim verdiği bir toplum katının patlayışına çattık. Gel çık şimdi çıkabilirsen işin içinden!

Birinci Cihan Savaşı şehitleri gibi sadece cephede savaşmak zorunda değiliz. Sınır cephelerinden önce cepheler var. İç cepheler var. Silâh donatımından önce, düşünce ve sanat donatımları, politika donatımları var. Komünizm, Batı düşkünlüğü, basında, üniversitede, iş hayatımızda, toplum yaşayışımızda, düşünce ve sanat alanımızda, politika davranışlarımızda iki kutup olup çatışırken, bizi, halkı bölüm bölüm yapmak, birbirine düşürmek, becerikliliğini gösteriyor. Türkiye ne burjuvalar ülkesi, ne de proleterler ülkesiyken, kendi problemlerimize kendi terimlerimiz, kendi imkânlarımız, kendi barıştırıcı,

onarıcı, düzeltici kurumlarımız ve çözümlerimizle bir cevap arayacağımıza, Batının tarihî-sosyolojik şartlarından doğan uzlaşmaz bir toplum bölünmesini her yerde ve her zamanda geçerli bir çerçeve gibi topluluğumuza geçirmek istiyorlar. Bir kere bunu kabul ettirdiler mi, bunun arkasından bir iç savaşın doğmasını beklemek artık kehanet olmaz. Ondan sonra da bekledikleri bir bugünkü Bulgaristan, Macaristan, Romanya'nın durumuna düşmemiz. Ondan sonra gelsin, Rusya'dan sevgilerle, Rusun başka olan aşkı. "Rus Halkına Minnet Duygularıyla" anıtları...

Bulgaristan, Macaristan, Romanya bir parça mazurdur. Onları bu hale savaş soktu. Küçük devlet olduklarından daha önce de pek bağımsız sayılmazlardı. En azından bağımsızlıkları bir bahar rüyası kadar kısa sürmüştür. Ama, daha elli yıl önce eşit güçte olduğumuz bir devlet, Batılıların çılgınca yanlışlıkları yüzünden bugün bir dev çapına ulaşmıştır diye, tatlı propagandaya aldanarak, kendimizi komünizme peşkeş çekmek istersek, tarihte bir örneği görülmemiş böyle bir aptallığın cezasını yine tarihte eşi görülmemiş bir şekilde çekeriz de bunda en ufak bir mazeretimiz olmaz; bize, haklı olarak acıyan tek devlet ve tek kişi çıkmaz. Solcular ve kendilerine sağcı süsü veren, daha doğrusu, solcuların bilerek sağcılara karıştırdıkları, gerçek sağa, yani İslâma solcular kadar düşman batıcılar bu gerçeğin farkında mıdır?

Bir sağcı kadro oluşuyor. Bu bir gerçektir. Ama, gelen ve öncüleri gözükmüş olan bu nesil, iki tarafı da keskin bir bıçak halinde uzayan bir Sırattan geçmek zorundadır. Ateşten, zehirden ve zehirli gazdan

geçmek, bu imtihanı vermek, Solun düşünce ve Batıcı kadronun davranış sömürmesinden kendini korumak ve kurtarmak zorundadır.

Halk ilerliyor ve yükseliyor. Halkın derinliği su yüzüne çıkıyor. 27 Mayıs bir ırmağa atılan dinamitti. Bu dinamit ölü olarak değil canlı olarak halk derinliğinin bütün yaşama iddiasını üste çıkardı. Tek tek de olsa, halkla arasına girilmiş engeli yıkan aydınlar artmaktadır. Yavaş yavaş aydınlarla halk arasında bir köprü kurulmaktadır. Aydın halka doğru giderken halk da aydına doğru gelmektedir. Bütün problem, her dönemde olduğu gibi bu dönemde de ansızın bu gidişi kesecek bir ihtilâl, tepeden inme bir ihtilâli önlemektir. Bunun da tek çaresi, gençliğe bir ideal aşılamak veya hiç olmazsa bu ideali aşılamak isteyenlerin yolunu şu veya bu propagandaya kapılarak tıkamamaktadır. İslâm ideali, eşit bir tartışma ve savaşma ortamında, soldan gelsin, batıdan gelsin -ki gerçekte ikisi de aynı kaynaktan geliyor- ülkeyi köleleştirecek her doktrin ve hareketin karşısına çıkacak ve yenilmeyecek bir güçtedir.

Türkiye'de, 20. yüzyılın başından bu yana, her on yılda bir, bir değişim vardır. Siyasî, edebî, fikrî ve sosyal hayatımız, on yıllık bir konjonktürle yürümektedir. On yılda bir, bir yeni kuşak anlayışı denemesine girişiyoruz. Meşhur marşın iddia ettiği gibi on yılda bir nesil yaratmak(!) istiyoruz. 1900 yıllarına bakan bir göz, Sultan Hamid'in, dünya görüşü ve kadro anlayışıyla tam anlamıyla iş başında olduğunu, bu gidişin artık uzun bir süre hiç değişmeyeceğini, sadece normal gelişimini yapacağını sanır. Fakat ayni gözlemci, 1910 yılına baktığında birden şaşırıp

kalacaktır: artık, Sultan Abdülhamid'in hüküm ve programından eser kalmamıştır; onun susuşu yerine, sonsuz bir konuşma, onun sabrı yerine sonsuz bir acelecilik, onun gelenekçiliği yerine, bir devrimcilik, onun devlet gizliliği yerine, meydan hükümetçiliği v.s. gelmiştir. Baştaki İttihat ve Terakki, her şeyi tersinden almış, her şeye hâkim olmuş, artık bin yıl iktidardan gitmeyecek gibidir. Fakat, aynı sabırlı gözlemci, 1920 yıllarına baktığı zaman hayretler içinde kalacaktır; bir tarihî rüzgâr gelmiş, İmparatorlukla birlikte İttihat ve Terakki'yi de savurmuş ve küle çevirmiştir. Millet, iradeyi ele almıştır; kendini kurtaracak, toprağını kurtaracak, halk idaresini kuracaktır. Bu davranış, dine, tarihe, geleneğe, yurtseverliğe, halka dayanmaktadır. O, yepyeni ve şuurludur; kişilere tapmayan, tarihten ve millî kutsal değerlerden güç ve hız alarak ileriye doğru gidecek, bütün İslâm dünyasının, hatta mazlum bütün halkların önderi ve öncüsü Batının karşısına çıkacaktır. Vaazlar, nutuklar, beyannameler, konferanslar, toplantılar, kararlar, telgraflar ve şifreler, ileride tarih arşivi haline gelecek, bütün resmî ve özel vesikalar hep hep böyle bir dünya görüşünü ve nesil anlayışını çizmektedir. Ama, nasibine son yılları gözlemek düşmüş olan toy inceleyicimizi, büyük bir sürpriz beklemektedir: 1930 yılı. 1930 yıllarında, 1920'nin plânlamış gözüktüğü bir Türkiye yerine bambaşka bir Türkiye vardır. Kılığı, yazısı, takvimi, hafta tatili, Başkenti değişmiş bir Türkiye. Bütün yönünü devrimlerle çevirmiş bir Türkiye. Yetiştirilecek neslin muhtevası yeniden değişmiştir. Batı romantizmi dönemidir bu dönem. Bütün ideal tam anlamıyla Ba-

tılı olmaktır. İlkokul öğrencisinin dilinde:

Geçmişi unut
Yeni yolu tut
Türklüğe umut
Budur çocuğum!

türküsü sallanıyor. Bir kere daha Türkiye işe yeniden başlamıştır. Yeni bir denemenin ilk temellerini atmıştır. Yeni rejim bütün hükümranlığıyla baştadır. Bu gidişin artık hiç değişmeyeceği düşüncesinin kafalara ve gönüllere iyice yerleştiği, bunun, rejim taraftarlarında tam ve eşsiz bir iyimserlik, aleyhtarlarında tam ve misilsiz bir kötümserlik doğurduğu görülmektedir. Oysa, 1940'ta durum hiç de böyle değildir. Ayni yönde de olsa, işe yeniden başlanmış, şehir yerine köy temel alınmak istenmiş, batılı sol bir ideoloji konmak istenmiştir. 1950'de ideal, tamamen değişiyor, batıcılık ve solculuk yerini her şeyde Amerika'yı örnek almaya bırakıyor. İttihat ve Terakki'nin Alman, Cumhuriyet'in ilk yıllarının Fransız, İnönü devrinin İngiliz ve Rus koalisyonu modellerinin ve kültürlerinin yerini, Amerikan modeli ve kültürü almıştır. Bu tutum, halkın da desteğini gördüğünden, yine hep böyle gideceği ve Türkiye'nin artık yolunu bulduğu inancı genelleşmiştir. Bugünün en solcu gazetelerinin o günkü ciltlerini açınız: Bu, Türkiye'yi "Küçük Amerika" yapma idealinin, bu demokrasi romantizminin apolojisiyle tıkabasa dolu bulacaksınız. Sonra 1960 İhtilâli gelir ve askerî idare ebedîleşecekmiş gibi gözükür. Şimdi de, belki biraz da bu on yılda bir değişme prosesinden cesaret alınarak 1970 yıllarında bir de sosyalizm denenmek istenmektedir. Her şey yeniden yıkılacak ve yeni ide-

al, yeni nesil gelecektir inancı yayılmaktadır. Her dönemin şampiyonları, geçmişleriyle ne denli tezada düştüklerine aldırmaksızın yazıyorlar, çiziyorlar, önlerine geleni itham yağmuruna tutuyorlar, halkı, kendilerine inanmayan aydını tehdit ediyorlar, demagojinin her türlüsünü yapıyorlar. "Artık bu son" diyorlar, her dönemde dedikleri gibi bu sefer de: "Bu başka" diyorlar, bundan öncekileri savunan, yerleştiren sanki onlar değilmiş gibi en ufak bir utanma ve sorum duymaksızın bir el itişiyle kendilerinden uzaklaştırıp, o dönemlerin görüşlerini basit bir gerekçeyle bir kalemde çizip atıyorlar ve çileye alışmamış rahat omuzlarını yeni bir umudun ve serabın altına uzatıveriyorlar. Basına, Üniversiteye, Devletin parasının aktığı her köşebaşına yerleşmiş bu serapçıların, ne umurundadır ki, boyuna vakit geçmektedir, millî enerji, bir damlası şehit kanı pahasına kazanılmış millî enerji yok yere tüketilmektedir, bir deneme uğruna harcanacak artık bir zerrecik emeğimiz, kafa ve vücut terimiz yoktur. Avrupa, yeni baştan kendini onarmakta ve ilk fırsatta, Birliğini tamamlar tamamlamaz, bizim gibi yolunu bulamamış milletlerin omzuna yüklenecektir. Hristiyanlık ve Papalık, yeni bir zafer peşinde, bizi bir av gibi düşünmekte, turistinden barış gönüllüsüne kadar bütün bir modern haçlılar ordusunu üzerimize göndermektedir. Beynelminel Komünizm ve Rus emperyalizmi ağını en mahrem düşünce ve duygu ocaklarımızda örmektedir. Kapitalizm, çıkarı için elinden geleni ardına bırakmamaktadır. Millî varlığımız bütün bu dış mezar kazıcıları tarafından çökertilmek istenmektedir. Bütün bunlar yakın geçmişimizin irili ufaklı sorumlu-

larının umurunda değildir. Onların tek derdi ve tek kuşkusu kendimizi bulmamızdır. Bütün güçleriyle bu dirilişe karşı koymakta, milletçe uyanmamıza karşı bütün kundakçılık usullerini kullanmaktadırlar. Bu uğursuz amaç tarafından büyülenmişçesine gün 24 saat çalışıp durmaktadırlar. Adeta şeytansı bir cin tarafından çarpılmışçasına başlarını bile bu yola koymuşlardır.

Bu panorama önünde, bu gidişin ve İslâmın şuuruna varmış, kendilerinden Birinci Dünya Savaşı ve daha önceki savaşların şehitlerince kan payı istenen bir avuç aydın kişiye ne büyük bir ödev düşmektedir. Bir bilsek. Artık bundan sonraki hayatları, kaçıp bir dağ başına sığınsalar da, bu absürd vebaya karşı çıksalar da, bir çile hayatıdır. O halde Camus'nün Sisyphe'i gibi bu ağır kayayı omuzlamalıdırlar. Başarıya ulaşırlarsa, bunun ödülü, bir milletin, hatta bir ümmetin kurtuluşu olacaktır. Ulaşmazlarsa, ataları ulu şehitler gibi hayatlarını şan ve şerefle tamamlamış olacaklardır. Tarih ve öteki dünya armağanını kazanacaklardır. Artık onlar için özel hayat nimetleri yoktur. Günlük hayatı ve isterlerini unutulmuş bir çocukluk gibi yaşayacaklar, ölmeden önce ölmüşlercesine bir şehit hayatı içinde olacaklardır. Ya böyle olacaklardır veya "Ey Tarih, çek bir çizgi kurtuluşun üstüne!"

DEVLET KAYGISI

Halk olsun, aydın olsun, kişi olsun, toplum olsun, elle tutulur bir kaygıdayız. Bunun da, en sosyolojik belirtisi şudur: bir kaç kişi bir araya geldi mi, hemen politik bir tartışma, bir karşılıklı suçlama yarışı başlar. Ekonomik durumumuz: iyi değilse de, bu sürekli kaygıyı sırf ona bağlayamayız. Ekonomik durumu çok iyi olan ve yurttaşlık şuuru, fakirlerin sıkıntısını da günübirlik bir kaygı haline getirecek derecede keskinleşmemiş olan kişilerde de ayni kaygıyı, fakirdeki yerleşmiş tevekkül duygusundan mahrumluğu da eklenmiş olarak görüyoruz. Ortalıkta dolaşan, hepimize bulaşan, yeni ölü çıkmış bir mahalledeki tedirginlik gibi gözle görülür olmuş, fakirde bugün ve yarın düşüncesi, talebede başkaldırma ihtiyacı, politikacıda onmaz muhalefet ya usanmaz iktidar savunması halinde ortaya çıkan hep ayni kaygıdır. Sağcı, solcu, hepimizde ileri geri adım attıran, güldürücü ağlatıcı durumların sarkacında sallayan hep ayni dert.

Nedir bu dert?

Hepimizde belli belirsiz ortaya çıkan, nerdeyse çocuklarda bile görülecek gibi olan, farkında olalım, olmayalım her düşüncemizin arka plânında duran, şuurunda olalım olmayalım hepimizin içine battığı bu kaygı, aslında ve temelde, "devlet kaygısı"dır. Kiminde "ihtilâl özlemi" şeklinde beliren karasevda, aslında şu anda kendini içinde bulamadığı "devlet"in kendi vücuduna değmesini, eroin bulamayan bir eroinman gibi, gelecekten çekip almak istiyor. Bu gelecek hemen gelmeyince de ihtilâl krizi tutuyor, nöbeti tutuyor. Kiminde, geçmişe özlem, kiminde bitmez tükenmez bir karamsarlık, kiminde opurtünizme çevrilen bir boş verme, kiminde bir ideoloji pınarına sığınmış olarak gözüken şey, hep aynı kaygının bir çıkış ve kurtuluş yolu aramasından başkası değil.

Gerçekten, en basit bir problemde, bir alışverişteki güçlükte bile, suçlama, hemeninden devlete sıçrar. Bütün çatışmalarda o suçlu görülür. Suçsuz, ödevini başarmış kişi yoktur. Putlar, putlaşmış putlaştırılmış kişiler vardır var olmasına ama bu da, devletin farzedilen yokluğunu gidermek, açılan boşluğu kişilerle doldurmak içindir. Yani, bir toplumda, devlet adamının putlaştırılması bir ârazdır. Toplumun, devletten boşalanı kişide dengeleştirmek istemesinden doğan sosyal bir anomalidir putlaştırma. Yerine oturmamış veya yayından fırlamış toplumlarda, devlet adamı değil, ya totem ya tabu doğurulur. Totemlerle tabuların da kısa zamanda yer değiştirdiği görülür.

Bu neden böyledir?

Toplumun ayağının altındaki toprak sallanıyorsa, devlet başındakilerden olağanüstü bir güç umulur.

Olağanüstü şartlarda başa geçenler, bu umuşun etkisi altında, kendinde ayni olağanüstlüğü vehmeder. Bu vehmin bir program halini aldığı, bu programın görülmemiş bir propaganda ile desteklendiği ve eğitime temel yapıldığı olur.

Biz, henüz Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıntı psikolojisinden kendimizi kurtarmış değiliz. Bu bir bakıma olağandır da. Altı yüz yıl sürmüş büyük ve orijinal bir devletin ortadan kalkması birdenbire olmaz. Hele bu devlet, bütün İslâm dünyasının bellibaşlı tek devletiyse. İmparatorluk denecek kadar geniş devletimizin yıkılmasıyla da yetinmeyen Batılılar, o devletin çevresinde dönen kültür ve medeniyetimizi de yıkmak için ellerinden geleni yapmışlardır. İçinde bulunduğumuz kültür ve medeniyet değişmesinden doğan duygu durumu, ister istemez, bir devlet seçme problemi de oluyor. Devlet problemi de oluyor. Devlet problemini kültür probleminden ayırmamız mümkün değil. Çünkü, giden kültür, devlete sıkısıkıya bağlı olduğu gibi, çöküntü de devletle birlikte olmuş, ikisinin de çöküşü, duygu yapımızda, tek ve silinmez, birbirinden ayrılmaz bir iz bırakmıştır. Şimdi, toplum olarak yaşadığımız kültür ve medeniyet buhranını ve kuşkusunu devletimiz de yaşamaktadır. Devletin çektiği bu sıkıntı, demek ki, tarihî kökünü, Birinci Cihan Savaşı'ndan ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışından alıyor, dolaylı sosyolojik motifi, toplumun ve kişilerin içine düştüğü felsefî kuşkudan, dolaysız etkiyi de, kuruluş ve gelişimindeki tutarsızlıktan alıyor. Buna dıştan gelen baskı ve etkileri de katarsak, devletin içine düştüğü sarsıntı ve ondan topluma ve kişilere akan kaygının kökü anlaşılmış olur.

Türk toplumu ve kişileri, için için bir ince hastalık ağrısı gibi bir devlet kaygısını çekiyor. Yoksul, sabır için gerekli geleceğe güven duygusunu, zengin geleceğin asgari olarak bile sağlama bağlamış olduğu inancını kaybetmiş durumda. Böylece, Devlet, sadece var olmakla getirdiğini bütünüyle getirememiş, yani varoluşunu tamamlayamamış izlenimini veriyor.

Bu devlet kaygısı, sadece, toplumda genel bir duygu veya kişilerde görülen bir görünüş olsaydı, belki de geçici olan, geldiği gibi gideceğini umabileceğimiz bir sonbahar yeli, bir sam yeli esintisi gibi düşünebilirdik onu. Ama, Devletin temel kurumlarına baktığımız zaman, bu genel psikolojinin dışardan gelmiş geçici bir esinti olmadığını, kurumlardan tüttüğünü, en azından, dışardan gelse bile, kurumlarda yuva yaptığını, kurumların özünü değiştirdiğini ve onlara yeni bir yön vermeğe çalıştığını görürüz.

Anayasa, Başkanlık statüsü, Parlamentonun bir uçtan öbür uca giden otorite durumu, Devlet Üniversite ve Radyosunun devlet kulluğundan ansızın adeta devlet düşmanlığı anarşi provokatörlüğüne sıçrayışı, hatta Diyanet kurumundaki karışıklıklar ve kargaşalıklar hep Devletin bizde uyandırdığı kaygıdan doğuyor, daha doğrusu, Devletin kendisi hakkındaki tasavvurunun belirsizliğinden ileri geliyor.

Her devletin gelişmesinden, o devletin kendisi hakkında bir hüküm çıkarılabilir. Devletlerin tarihî hedefleri, programları bu hükümden beslenir, büyür ve gelişir. Her devlet, niçin varolduğunun şuurunu aydınlık bir şekilde taşırsa, daha çok var olur, daha çok yerine oturur, yanlışlardan kolay, çabuk ve en az zararla dönebilir. Denebilir ki, Devletimiz, bu şu-

uru, açık ve seçkin bir tarzda taşımıyor. Bu yüzdendir ki, kültür ve medeniyet seçiminde bir sarkaç gibi sallanıyor, dış politika sürekli bir gelişim çizemiyor, kurumlar birbirine hatta kendi gelişimine zıt doğrultularda kırık ve çapraz çizgiler içinde tarihe karışacaktır. Birinci Cihan Savaşı'ndan bugüne kalan melankoli, toplumu ve kişileri sarıyor.

Bu, Toynbee'nin iddia ettiği gibi, Osmanlı Devleti'nin çökmekte oluşunun sürmesi mi demektir? Ortalıkta atomik bir çözülme görünüşü yok değilse de, bu denli bir karamsar görüşü benimsemeğe gönül razı olmuyor. Bu görüşe göre, parçalanma yavaş yavaş devam edecek ve biz, bu son türk devleti de tarihe karışacaktır. Birinci Cihan Savaşı'ndan bugüne kadar, Batılılar bu sonuca ulaşmak için ne gerekse yapmışlardır. Şimdi, Rusya da, bütün propaganda imkânını sarf ederek bu çözülmeyi hızlandırmak istiyor. Rusya'nın boyunduruğunda inleyen yüz milyonluk türk islâm devletleri grubunun tek umudunun Türkiye olduğu da düşünülürse, Rusya'nın bizim çözülüşümüzden kaç kuş birden vurmak istediği belli olur.

Devlet, nasıl bir prosesün içinde olursa olsun, kurumlar, ayakta tutmak yerine yıkmak için ne yaparsa yapsın, aydınlar, devlet adamları ve politikacılar ne çapta bir yalancı avunuş veya öldürücü çözüm yollarına başvururlarsa vursun, bir milletin, geleceği için hemen karamsar bir hükümle ölüm belgesini doldurmak o kadar kolay ve doğru bir iş olmasa gerek.

Belki de bütün bu kaygı, kıvranış ve çırpınışlar, bir doğum sancısının ilk işaretleridir. Bir çok toplumların tam öleceği sırada doğrulduğu ve ayağa

kalktığı, yeni bir fışkırışla tarihi aydınlattığı rastlanılmamış olaylardan değildir. Hele şuuraltı zengin, seçme gücü yani sağduyusu kuvvetli milletler için.

Halkta sağlığı gösteren bir çok önemli işaretler de yok değildir. Her türlü baltalamaya rağmen, dine olan bağlılığını kaybetmemesi ve hatta günden güne daha çok arttırması, verilen en ufak fırsatlarda din sevgisini en keskin ifadelerle açığa vurması, sağlığının birinci değerde bir ölçüsüdür. Buna, seçimlerde gösterdiği şaşmaz kudreti de eklersek, halkın sağlıklı ve sağlam olduğunu kabul etmek zorunda kalırız. Halk sağ ve sağlam olarak kaldıkça da, gelecekten umut kesilmez.

Sonucu, halkla aydınlar arasındaki itip çekmeler tayin edecektir. Bugünkü aydınlar kadrosu halkı arkasından sürüklerse, durumundan umutlu olmak zordur. Ama halk, bu çatışma döneminde kendi aydın kadrosunu yetiştirir, aydınlık bir devlet kavramı ve görüşüyle donanmış olarak devletin hayat kaynaklarının başına yerleştirebilirse, bu, ikinci olarak dünyaya gelmek olur ki, birincisinden kolaydır. Ve birinciden daha önemlidir. Bu, yalnız bizim kurtuluşumuz olmayacak, bütün Türklük dünyasının, bütün Ortadoğunun ve bütün İslâm dünyasının kurtuluşu olacaktır. Bu, artık tarihî ve aktüel bir zarurettir. Su yatağım zorluyor. Önünde tuzak olarak bir uçurum hazırlanmışsa da, büyük bir şelâle yaparak atlayabilirse, ilerisi, ta ufuklara kadar dümdüzdür.

DIŞ POLİTİKAMIZ

Bir devletin dış politikası, o devletin varoluşuna yol açan düşünce akımının ve aksiyonun gelişmesi yönünde bir gelişme gösterir. Biçimini de ondan alır. O savunmadaysa, dış politika savunma politikasıdır. O ilerliyorsa, dış politika, bir genişleme politikası olur. Olduğu yerde duruyor, ne ilerliyor, ne geriliyorsa dış politika, statükoyu koruma politikası olur. Gerçi, dış politikayı, düşünceye, ideolojiye bu kadar sıkı şekilde bağlamak biraz aşırı sayılabilir. Gerçekten daha önceki yüzyıllarda, araya başka faktörler de giriyor, devletin sürekliliğini sağlıyordu. Devletin başında bulunan hanedanın durumu gibi. Ama bu çağda ideoloji kampları, bir bakıma da dış politika kampları demektir artık. İdeolojileri ortaya koyan ve temsil eden devletleri bağımsız devlet, öbürlerini de bağımlı dış politika devletleri kabul edebiliriz.

Demektir ki, dış politika, devlet kuruluşunun niçininden çıkıyor. Dış politikanın özü, bu sorudan geliyor. Biçimiyse, nasıl sorusundan. Niçin bu dış politika, nasıl bir dış politika?..

Dış politika niçininin ve nasılının şuuruna erememiş, bilgisini alamamış bir devlet yaşayamaz, kuvvet dengesi boşluklarından faydalanma dışında. Böyle bir devlet, kendine çekeceği devleti iter, iteceği devleti çeker ve bu ters itip çekme yıkılışa kadar gider.

Bir yeni çağ devleti olan Osmanlı Devletinde oldukça güçlü bir dış politikamız vardır. Hatta, denebilir ki, zayıflama çığırımızda, dış politikaya, onun kaçınılmaz bir şekilde dayanağı iç güçleri ihmal edecek kadar güvenmişizdir. Buna karşılık, dış politikadaki gücümüz, hiç olmazsa, batışımızı oldukça uzatmıştır. Son yüzyıllarda, hemen bütün dikkatimiz, gücümüz, dış politikada toplanmıştır. Bunda o kadar ileri ve aşırı gitmişizdir ki, dış politika uğruna, içte kökten yıkıcı değişikliklere bile gitmekten kaçınmamışız. Bunu bir politika gereği sanmış, bununla batılıları kandıracağımıza inanmış, sonunda da aldanan ve yıkılan biz olmuşuz. Mithat Paşa'nın, Birinci Meşrutiyeti ilân edişini, batılılarla yaptığımız bir toplantıya denk getirişi, bunun en parlak bir örneğidir. Cumhuriyet Devrinde de, Ruslara hoş görünmek için türkçüler tabutluklara konmuş, fakat bu politika, bir kaç yıl sonra, Rusların bizden Boğazları istemesine engel olamamıştır. Dünyanın hiçbir yerinde, bir kaç yurttaşın devletten ayrı düşünmesinin, o yerin dış politikasını tehlikeye atacağına inanılmaz. Her yurttaş devlet gibi düşünmek zorunda değildir. Ve bazıları şöyle düşünüyorsa devlet de böyle düşünüyor demek değildir. Devlet, yurttaşların şu veya bu devlete bir hınç duymasından sorumlu ve hesap vermek zorunda değildir. Bunu bütün yabancı devletler de bilir. Ancak, koyu otoriter ülkelerde vatandaşa dış politikada

ve siyasetin her bölümünde resmî görüşün dışında bir düşünme hakkı tanınmadığından, o türlü devletlerde, resmî görüşe aykırı görüşler, dışarda devletin bir oyunu zannını verebilir, korku ve vehmini aşılayabilir otoritelere. Yoksa, gerçekte, dış politikanın içerde verilen tavizlerle yürütülmesi, doğrudan doğruya bir çöküntü işaretidir. Bugün, ayni kötü geleneğin etkisiyle diyelim, Kıbrıs probleminde bizim tarafımızı tutsunlar diye, Ruslar ve öbür komünist ülkeleri hoşnut etmek için Yurt, bir sol panayırına döndürüldü. Sirkleri, baleleri, tiyatroları gün geçmiyor ki, duyarlarımızı afişleriyle propagandaya boğmasın. Resmî radyo, "Bizim Radyo"dan ayrılmaz hale geldi. Söyleyişte nasıl bu iki radyoyu birbirine karıştırıyorsak, gerçekte de bu ikisi birbirine karışmıştır. Sol ideoloji de, Anadolu'dan doğma her düşünce akımından daha büyük bir özgürlük içinde. Başlangıçta bir dış politika kazancı gibi görünen olay, şimdi, çok kısa zamanda devletin var veya yok olması çizgisine gelip dayanmıştır. Tanzimat'tan bu yana olan iç değişmelerin bu artık katastrof finalidir.

Denebilir ki, bizim kadar, dış politika deneyi çok ve zengin bir başka millet yoktur. Böyle olduğu halde, bu yüzyılda, dış politikası bizimki kadar un ufak olmuş bir başka devlet de yok. Devlet, öylesine dış politikaya dalmış ki, giderek dış politikanın esiri olmuş ve en ufak bir kuvvet önünde, dış politika geçersizleşince, geride de hiç bir kuvvet birikintisi yapılmadığı daha doğrusu bunun önemi düşünülmediği için var olan kuvvet yığıntısından da faydalanılamadığından hemen yıkılıvermiştir. Oysa, belki büyük bir sarsıntıyla, ama mutlaka bu yıkılış atlatılabilirdi. Bizim

yerimize kim olsa atlatabilirdi. Yerine kurduğumuz yeni devletse, bu kez, hep ayni dış politika kompleksinden olacak, adeta kendini dünyadan bloke edip sanki dış politikasız bir devlet örneğini ilk o verecekmişçesine kendini ve dış görünüşünü sildi, silikleştirdi. O kadar ki, içte söylenen bir söz bile, hep dış açısından düşünülürken (şimdi bize ne diyecekler, batılılar şimdi bizi nasıl tanıyacaklar gibi.) dışta hiç konuşulmadı.

Bir başka deyişle, Cumhuriyet Döneminde, dış politikanın niçiniyle değil, nasılıyla uğraştık. Biçimci bir dış politika kurduk. Özü, yönü, arka planda tarihî bir motif bulunmayan, sığ ve soyut, doktrinsiz bir dış politika. Dışişleri memurlarına öğretilen, nerdeyse dil ve salon davranışları bilgisinden ibaret kaldı. Bu ödeve başlayan hiç bir kişinin kulağına fısıldanan hiç bir millî ant, hiç bir millî sır yok. Bu daire, hiç bir millî miras geleneğini yaşlılardan gençlere aktarmıyor. Sanki, devlet, miladî tarihin şu, hicrî tarihin şu yılında bulunmuyor da, arka arkaya gelen ve birbirine bağlanmayan yılları, soyut yılları yaşıyor.

Cumhuriyetle birlikte kurulan yeni devlet, her şeyden önce, kendini eski devletin devamı sayıp saymamakta tereddüt etti. Osmanlı Devletinin dış borçlarını kabul ederken bir nevi devam teorisini kabul etmiş gibi görünüyorsa da, içte ve dışta tutturduğu yol, onun bir süreği olduğunu inkâr eder bir tutumdu. Osmanlı Devletinin devamı olmanın verdiği hiç bir haktan faydalanmaya yanaşmadı. Osmanlı Devletinin devamı olmanın zorunlu olarak yüklediği sorumluluklardan da sistemle kaçtı. Böylece, babasının borcunu yüklenip mirasından faydalanmayan

romantik bir hayırlı oğul görünüşünü veriyorsa da, gerçekte, babasından, borçtan başka bir mirasa konmadığını belirtmek için, bu durumu iyice kabartacak bir davranışta bulunan çok karamsar bir oğul psikolojisini yaşıyor. Halbuki, miras reddedilse bile, oğul olma gerçeği reddedilemez. Babanın bıraktığı ret ve inkâr olunsa bile, babanın babalığı inkâr ve reddolunamaz. Gerçeği inkârın ne faydası var? Zaten mirasın aktif bölümü, biz daha onu inkâr etmeden önce, Avrupalılarca yağma edilmişti. Öyleyse, bu red vakıası, dıştan bir siyaset, içtense bir hınç işi olmalı değil miydi, hiç olmazsa? Öyle olmadı. Sadece, dış politikanın bizde temel bir korku olduğunu açığa vuran bir davranış oldu. Sanki, bundan böyle bize dokunmamaları için, artık dünyada başka bir isteğimiz kalmadığını, dış politika bakımından bir manastıra çekilmiş bir kesiş hayatı yaşayacağımızı ilân ediyorduk. Yazılan ve söylenilenlere göre, yaptığımız devrimler de, yine bir dış politika pazarlığında, Lozan'da, Batılılara verdiğimiz sözün bir uygulanışıdır. Böylece bir dünya devleti olmaktan çıkıp bir bölge devleti oluyorduk. Tanzimat'tan bu yana, içte ne yapılmışsa bunda dış politikanın büyük çapta parmağının olduğu düşünülürse, bu iddianın doğru olabileceği akla yatkın gelmiyor da değil.

Halbuki, istesek de, istemesek de, biz bu mirastan kaçabilir miydik? Diğer bir deyişle, biz bu mirastan kaçmalı mıydık? Ya da, biz bu mirastan kaçmakla ne kazandık? Bu sorular üzerinde iyice düşünülünce, bir paniğe kapılmamak elde olmuyor. Biz, devletin devamlılığını görmezlikten gelmekle, giderek çağ dışı olduk. Kendimizi, devletin dışta etkisi bakımından

nül haline getirdik. Kendimizi dünyadan tecrit ettik ve kopardık. Otarşik bir siyasetle, dış ilgi faydalarını gün gün kısırlaştırdık, yok ettik. İki dünya savaşı arasında ve hele İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında doğan, bir daha ele geçmez fırsatlara körgöz kesildik. Bir dış politika dehası olan Sultan Abdülhamid zamanında İslâm Dünyasında tam bir çözülme ve dağılma vardı. Şuur tam, fakat şartlar elverişsizdi. Onun için devlet kurtarılamadı ve İslâm âleminin esirliğe düşüşü önlenemedi. Yeni devletin kuruluşundan sonraysa, gerek bütün İslâm devletlerinin, gerek Ortadoğu İslâm devletlerinin bağımsızlık savaşlarında, gerek Afrika'da kurulan yeni yeni devletlerin kölelikten kurtuluş savaşlarında bize düşen büyük bir ödev vardı. Halbuki, milletlerarası her toplantıda Avrupalıların yanında yer aldık. Cezayir Kurtuluş Savaşında, son günlere kadar Radyo, bağımsızlık savaşçılarından, Fransız radyosundan kopya ederek olacak -bugün de ayni radyo, rus radyosundan kopya çekmekle meşgul-, "tedhişçi" diye söz etti. Süveyş Kanalı problemindeyse, basın, ingiliz basınından daha çok ingiltereci, fransız basınından çok fransızcı kesildi. Bu yalnız basının düşüncesi değildi. Devletçe de ayni düşüncenin benimsendiğini şurdan anlayabiliriz: İçerde öyle bir terör doğuruldu ki, o günler, bu kanaatin aksini yazmak bir suç sayılabilir ve takibe uğrayabilirdi. Dış politikamızın ne kadar ters yönde işlediğini belirtmek için, bu dış politikanın baş sorumlularından bir eski başbakanın Fransa ziyaretinde, De Gaulle'le aralarında geçen bir konuşmayı hatırlamak yetecektir. Bizim devlet adamımız, De Gaulle'e, Cezayir meselesinde hep

kendilerinden yana çıktığımızı hatırlatıyor ve Kıbrıs konusunda da bize yardım etmesini istiyor. De Gaulle'ün cevabı diplomasi tarihine geçecek kadar anlamlıdır: "Cezayir meselesinde bizi tuttunuz ama ne oldu? Cezayir'i kaybettik!" Demek ki, artık dış politikada, tuttuğumuz her tezin kaybedeceği bir müterafe haline gelmiş. Kendi suçumuzu bir marifet gibi ileri sürüşümüze, artık, nezaket kralı De Gaulle bile dayanamayarak bütün diplomatik nezaket kurallarını çiğneyerek gereken cevabı yapıştırmış.

Osmanlıların ve Sultan Hamid'in eline geçmeyen fırsat, bizim elimize geçmişti. İslâm dünyası derlenip toplanıyordu. Afrika'da, adeta yeni bir medeniyet atılışı denebilecek bir gelişme vardı. Hemen hemen her gün yeni bir devlet doğuyordu. Bir lidere ihtiyaç vardı. En tabii lider bizdik. Hatta bununla sorumluyduk. Yeniden dünyanın lideri olarak çıkabilir, hatta kölelikten kurtuluş savaşı açmış her milletin, ezilmiş her halkın sözcüsü ve koruyucusu biz olabilirdik. İmparatorluğu yeniden kurmak değilse de, büyük bir blok kurmayı herhalde, sabırlı, sürekli, planlı ve şuurlu bir dış politika ile başarabilirdik. Bunun birinci sonucu, bizi hemen birinci sıradaki büyük devletlerden biri yapmak olurdu. İkinci faydası da, Kıbrıs meselesi gibi haklarımızda hemen netice almak olurdu. Rusya'nın boyunduruğunda inleyen yüz milyonluk Türk kütlesinin bulunması bizi Rusya'dan çekindireceğine, Rusya'dan bu yüzden tehdit üstüne tehdit alacağımıza, biz onu korkuturduk. O bizden çekinirdi. Bir depremde yaptığımız Kızılay yardımını bile politika konusu yaparak reddeden bu devletin önünde bir demir perdesi gerisi devleti durumuna düş-

mezdik. Ortadoğu petrol bölgelerinde bizim uzmanlarımız olur, bizim üniversitelerimizde yetişmiş bir gençlik, arap ülkelerini bize paralel bir yönde ilerletirdi. Halbuki biz, Pakistan'ın bize, esirken yaptığı yardımın binde birini biz ona bağımsızlık savaşlarında yapamadık. Cezayir probleminde, Güney Amerika devletleri bile bizden daha çok Cezayirlileri tuttu.

Böylece, Büyük Devlet olmak şansını uzun bir süre için kaybettiğimiz gibi, şimdiki varlığımızı korumak bakımından da dünyada tek ve yalnız kaldık. Bunu anlamamızda Kıbrıs meselesi iyi bir uyarıcı oldu. Bizim her türlü ilgisizliğimize rağmen, vefa duygusunu kaybetmemiş bir iki müslüman devlet müstesna, dünyada yapayalnız olduğumuz en kabartma ve en keskin çizgilerle belirdi. Bundan sonra bir parça silkinir gibi olmadık değil. Dış politikamızda eskiye göre iyi yönde bir kımıldanış ve bir canlanışın olduğu bir gerçek. Bu kıpırdanışta bile son derece ürkek davranıyoruz. Bu son derece ihtiyatlı olmaktan ileri gelseydi iyiydi. Ama, ondan çok, devlet olarak ne olduğumuzu, nerden geldiğimizi bilememekten doğuyorsa, varoluşun gerektirdiği asgari cesaretten mahrumluktan ileri geliyorsa, ne acı.

Dehşetle yerimizden sıçramak, bir kâbustan uyanır gibi fırlamak zorundayız. Tek başına dış politikanın hiç bir anlamı yoktur. Şimdiye kadar batı suyunda gitmemiz yetmemiş gibi, bir de bizi rus politikasının uydusu yapmak isteyenlerin yalancı tatlı dillerine kanarak, bunu denemeye kalkarsak, bu bizim için artık başlangıcın sonu olur ve bu deneyi hayatımızla öderiz. Hem de kendi elimizle, öbür ülkelerinki gibi savaş sonucu mecbur kalarak da değil.

Hem de onursuzca. Hem de bütün dünyaya gülünç olarak.

Şu veya bu kampa yamanmayı bırakarak, tarihin bize bağışladığı imkânı kullanalım. İnsanlığı ve milletimizi içine alan İslâm doktrinine sarılarak iç kuvvetlerimizi pekiştirmek, dış politikamızı da bu destekten güç alan orijinal, tarih temelli ve realist, ayni zamanda gelecek için çok imkânlar vadeden bir genişliğe, bir ideoloji perspektifine kavuşturmazsak, artık savaştan çok, sulh zamanlarında makyavelizmin verdiği imkânlardan faydalanmayı bilecek kadar akıllanmış Avrupa tarafından lokma lokma edilip yutulabiliriz.

Tarih bizi, her yönde ve her noktada İslâma dönmekle yok olmak arasında bir seçme yapmak durumuyla yüzyüze, karşı karşıya getirdi. İslama dönmemek için yok olmaya razı olacak kadar çılgınlaşıp çılgınlaşmadığımızı, günler, her günü bir yüzyıl kadar ağır ve dolu geçecek vakitler, yakın vakitler gösterecektir.

EVİN SESİ

Türkiye'de, İslâm dışı, hatta İslâma karşı kültür ve ideolojilerin resmîleştiği yıllardan bu yana, zaman zaman güçlenen, zayıflayan, susan, yeniden ayağa kalkan, direnen ve dirilen, bir yumşayan bir sertleşen, İslâmlığın kendi akımı vardır.

Bir dönemde hep ezilmiştir. Baş vermiştir. Kurumlarını yitirmiştir. Her gün yeni bir vuruşla yok edilmek istenmiştir. Susmuş ve susturulmuştur. Arka planlarda kalmıştır. Ama sönmemiştir, tükenmemiştir. Yenilmemiştir. Azalmamıştır, kendi içkalesinde, en özüyle birikmiştir.

Bu dönemi, şu olaydan daha canlı olarak hiç bir tablo anlatamaz: Tarikat toplantılarının en sıkı şekilde yasaklandığı, en ufak bir şüphe ve en entipüften bir ihbar üzerine evlerin basıldığı o günlerde, böyle bir ihbar alan jandarmalar, ihbar konusu eve yaklaşırken açık ve seçik olarak zikir seslerini duyarlar. Yaklaşırlar yaklaşırlar... Yaklaştıkça ses değişir. Evin tam yanına geldiklerinde, ses bir gramofon sesi olmuştur. Boşuna geldikleri üzüntüsüy-

le(!) uzaklaşmaya başlarlar. Uzaklaştıkça ses değişir ve sonunda yine net ve keskin zikir sesi olur. Tekrar döner ve hızla yaklaşırlar; fakat evin yanına geldiklerinde büyük bir şaşkınlığa düşerler; hayır, ses, düpedüz bir gramofon plağı, bir şarkı sesidir. Bu böyle sürüp gider: yaklaştıkça türkü veya şarkı olur, uzaklaştıkça zikir veya ilâhi olur evin sesi. İşte evin sesi böyle esrarlı bir sestir. Bu bir keramet olayıdır ama, daha önemli yanı, bir dönem İslâmlığını sembolize etmesidir. Baskı arttıkça gizlenilmiş, gevşedikçe ortaya çıkılmış, tekrar baskıya dönülünce tekrar saklanılmış, bu böylece, demokrasi deneyine kadar sürüp gitmiştir. Veya sürüp gelmiştir. Bu döneme gelinceye kadar çekilmeyen çile kalmamıştır. Fakat, aksiyon gerginliği kaybolmamış, mistik bir heyecan toplumun derinliğinde belli bir gerginlik içinde diri kalabilmiştir. Ama bu dirilik hiç bir zaman bir akın halini alamamış, bekleyen bir nöbetçi aksiyonundan bir türlü öteye geçememiştir. İçyüzü zikir toplantısı, dış yüzü musiki eğlencesi şeklinde olan sembol olayda da görüldüğü gibi bir varoluş söz konusudur ama, bu varoluş, bir med ve cezir mekaniği içinde hapsolup kalmıştır. Deniz deniz olarak vardır ama, hiç bir zaman karaların üzerine yürüyen dev dalgalı bir coşuş göstermemiştir; bu med ve cezir gerginliği, İslâmın, ülkemizde yaşamasını sağlamış, ama onu alana hâkim kılan bir verimlilikten hep uzak kalmıştır. Bir Ashab-ı Kehf hayatı yaşatmıştır ona. Aksiyonlu bir uykudur bu uyku. Ama ne de olsa uykudur. Üstün düşler görülmüştür bu dönemde. Pencereleri karartılmış odalar içinde en aydınlık ışıklar yakılmıştır belki. Ama gün ışığından mahrum kalınmıştır

ne de olsa. Güneş ışığı faydalı yolda kullanılmamıştır. Çarşı kepenkleri kalkarken ve inerken yabancı mallar adına kalkmış ve inmiştir. Tarlada yalnız yaban kuşlar solumuştur. Ve gerçeğin aksiyonu hep ayni mekaniklik, otomatizm içinde sıkıştırıldıkça büzülmüş, üstündeki baskı gevşedikçe gevşemiştir.

İslâmın bu sürgün, daha doğrusu kaçak hayatı yaşadığı karanlık dönemden sonra, loş bir devir olan, alacalı dönem, demokrasi dönemi gelmiştir. Kimilerine bu dönem bir sabah gibi görünmüşse de, bu gerçek bir sabah değil, aldatıcı bir sabahtır (fecr-i kâzip). Aslında demokrasi, batı kültür ve ideolojilerinin halka yerleşip yerleşmediğinin sürekli bir anket şeklindeki sosyolojik deneyidir Türkiye'de. Bunun en iyi örneği de bugün, marksist bir partinin kurulmasına karşın, İslâmcı bir partinin kurulmasına kanunca en ufak bir imkân bırakılmamasıdır. Halbuki İslâm bu ülkenin tek yerli ülküsüdür, marksizm ise, bu ülkenin kefenini soymayı bekleyen tarih düşmanımızın ülküsü.

Demokrasi döneminde, halkın islâmî tavrı, hiç beklenmediği halde, bir genişlik ve açıklık kazanmışsa da, bu bir vuruş gücü olamamış, dolaylı bir kültür olayı gibi geniş toplum planına yayılmış, ama her doktrini ayakta tutan, iç tansiyon son derece düşmüştür. Halk görünüşe bakılırsa, kolaylıkla kendi idealine kavuşmuştur. Gerçekteyse, iki cepheli bir görünüş olmuştur, bu görünüş. Bir cephesi batıcıları, bir cephesi islâm idealistlerini ürkütmüştür. Bir yanıyla onları, bir yanıyla islâm ülkücülerini umutlandırmıştır. Bir bakışta halk çok şuurlu ve hesaplıdır. Bir bakışta da bu deney içinde, halk baba mirası son

kültür ve tarih kalıntısını, bu petrol lâmbasının dibindeki son yağı da tüketmektedir.

İşin gerçeğini anlamak zamana kalmıştır. Ortada olan, halkın kendi anlayış perspektifinde din ve İslâm bağlılığını göstermek planından ibarettir. Hürlükte zafere kadar gidilen bir biçimde davranılmamış, belki demokrasiyle ve batıyla bağdaşık ve barışık bir yol izlenmiştir. Bu bir yanıyla güvenli bir yoldur; kendini kabul ettirmenin en güvenli yolu. Ülkü hiç unutulmazsa tabiî. Bir yanıyla da tehlikelidir. Bu arada her doktrini sona kadar götüren mistik gerginlik kaybolmaya yüz tutmuştur. Bir iş için bütün gece heyecanla bekleyen bir insan, gündüz olunca, oraya buraya koşup durmuş, bir türlü işine başlayamamıştır. Zaten gündüz de büsbütün gelmemiş, gecenin heyecanı da geçip gitmiştir. Oysa, bir bakıma o karanlık günlerde, en gizli köşelerde ne tatlı ve saf hayaller kurmuşuzdur. Her çocuk, bir sahabi olma ülküsünü yüreğine yerleştirmiş, her baba, çocuğunun başını hep o ışık saçan döneme tutmuştur. Zindanlarda da Allah'ın isminin yüceltilmesinden geri kalınmamış, darağacı bile, baş veren müslümanın ihlâsından, Peygamberin yürek yakan hutbesinden inleyen ağaç gibi bir minber sesi çıkarmıştır. Ama bu serbestlik günlerinde her şey unutulmuşsa, babalarımızın çileleri unutulmuşsa, ezanı bile olduğu gibi okuyamamanm o görülmemiş azapları hafızadan çıkıp gitmişse ne acı ve ne yazık.

İhtilâlden sonra, yeniden sağın derleniş toparlanışına şahit oluyoruz. Hatta bu bir bakıma bir kadrolaşmadır da. Ama bu olumlu gidişte bile aldatıcı birçok nokta vardır. Bir kere bu yeni tansiyon, şuur-

lu bir birikme, tam bir inanış mayalanmasının, tohum döneminden sonraki aksiyona geçişin belirtisi olmaktan çok, komünizmin aksiyona geçmesine karşı doğmuş bir tepki kımıldanışıdır. Sağ adı altında, İslâm ülküsünü taşımayan, sadece put değiştiren birçok akımlar ve kişiler de toplanmıştır. Hatta bu sığ ve yetersiz, eninde sonunda alandan çekilecek olan kişiler, islâm ülkücülerinden de daha öne geçmişlerdir. İslâmın sesi, bunların çıkardığı insan yüreğine işlemez, primitif sesler arasından yeni nesle güçlükle ulaşmakta ve işte bu nokta solun en büyük avantajı olmaktadır. Sol, batıcı kapitalistin de yardımıyla, genç nesle, en cazip şekilde sesini doğrudan doğruya duyurabildiği halde, İslâm, her türlü kuruluşun düşmanlığıyla birlikte, bu kendine sağ adı veren, dinle ilgisiz akımlar arasında sıkışıp kalmakta, engel üstüne engelle karşılaşmakta, onunla gençlik arasına sağdan soldan en kaim duvarlar çekilmektedir. Yine de ne güçlüdür şu İslâm ki, geleceği korkusuyla, solcular da, bu yabancı sağcılar da titreyip durmakta, hatta çok kez ona karşı, haçlı birlikleri kurmaktadırlar.

İhtilâlden sonraki yeni demokratik deneyde ise, eski gevşeme tekrar başlamış, eski mistik gerginlik iyice kaybolmuştur. Eğer hakikati seviyorsak, yalancı bir köpükten başka bir şey olmayan bu geçici dünya yüzünde, hakikata baş kesmek ve o kendi aleyhimize de olsa onu belirtmekten geri durmamak için bulunuyorsak, demek gerektir ki, bu dönemde, eğer önlenmezse, islâm cephesini çok belâlara sürükleyecek olan yeni bir eğilim baş göstermiştir. İslâm düşmanları en azgın bir saldırı içindeyken, bizzat islâm

gurubu içinde, İslâmı bir ülkü olarak değil de bir statüko gibi görme eğilimi, artık eski, halkın fırsattan faydalanma eğilimi de son derece zayıflamıştır. İdealistler bir kenarda, fanteziler içinde yaşamaktadır. Yani dönmüş dolaşmış, ayni noktaya, başlangıç noktasına gelmiş bulunuyoruz. Hatta bir bakıma daha da geriye gitmiş bulunuyoruz. Tarlayı dıştan kuşatanlardan başka bir de içten çürütenler türedi. Halbuki Peygamber, ne paraya, ne de halkın nefsten gelen desteğine dayanmış ve güvenmişti. Hazreti Hatice'nin bütün bir Arabistanı kateden kervanları donatacak çaptaki servetini, peygamberliğinin ilk iki üç yılı içinde İslâm uğruna harcamıştı. Yoksa İslâmı bir servet biriktirme aracı yapmamıştı. Hiçbir dünya gücüne değil, yalnız Allah'ın gücüne inanmış ve güvenmişti. Allah da Onun bu ihlâsına karşılık hem dünyayı, hem âhireti, Ona, kimseye bağışlamadığı ölçüde bağışlamıştı. Bu bağışlar, O'na da, ümmetine de yetmiştir.

Ey genç ve ülkücü müslüman! Başladığımız noktaya dönmüş bulunuyoruz. Bir Hendek Savaşında olduğu gibi, hem hendeğin dışından kuşatılmışız, hem de Medine'nin içinden. Kendi eksikliklerini görür ve giderirsen, olgunlaşır, yetişir, aldatıcı umutlara bel bağlamazsan, yalnız, Kur'ân'ın sahibine güvenir ve dayanırsan, içini bir Kur'ân Medinesine çevirirsen ve dışını da bir Kur'ân Medinesine dönüştürmek için en azından başını ortaya koyarsan, korkma, ileri geç, ki zafer arkandan gelsin. Evlerinde tüten ideal uğruna Zekeriya ocağının çektiklerini an. Zekeriya Peygamberi testereyle kestiler, Yahya Peygamberin başı bir tepside danseden bir kızın ayaklarının önüne kondu.

Aynı ocakta yetişmiş, iffet örneği Meryem'e namus iftirası atıldı. Ve Yaratıcı korumasaydı Hz. İsanın da sonu darağacıydı, çarmıha gerilmekti. Kutlu bir evin, senin idealin uğruna verdikleri başlara bak. Müslüman aydın, bu evin ışığıyla aydınlan hep ve bu evin sesinden başka sese, Hira dağından kopup gelen sesten başka bir sese, Kâbeden yükseltilen Kur'ân sesinden başka bir sese kulağını tıka.

AYASOFYA'NIN ANLAMI

Hıristiyanların yanlış inançlarının tersine, çarmıha gerilen Hz. İsa değil, bu haliyle çarmıha gerili olan Ayasofya'dır. Müslüman Ayasofya.

Canlı ve diri insan çarmıha öldürülmek için çekilir. Canlı, diri ve müminler topluluğuyla kaynaşmış, alışverişte, yüzünden sıhhat akan bir caminin müze olması, onun çarmıha gerilmesi değil midir?

Çarmıha çekilen insan birkaç saat orada kalır; can verdikten sonra oradan indirilir. Ayasofya, çarmıha çekilerek öldürülmüş değildir. Daha kötü bir durumda; çarmıhtadır. Çarmıhta olma hali sürdürülmektedir.

Ayasofya ölü bile değildir. Öyle olsaydı, eski günlerini anar avunurduk. Ayasofya müzedir. Yani ölü bile değil de, ölü şeylerin mahfazası, zarfı.

Ayasofya, içinde ölü ve ölüm bile bulunmayan bir ölüm zarfı, ölüm kabuğu ve ölüm kabı durumundadır.

Ayasofya bir müzedir dedik. Yanlış. Ayasofya

müze bile değildir. Çünkü: içinde tek bir müze eşyası bile yok. Ha! Eğer duvarlarını, taşlarını, minaresini, mihrabını, sütunlarını kendisinden ayrı şeyler kabul ederseniz, Ayasofya'ya müze diyebilirsiniz. Yani kendi kendisinin müzesi. Bu haliyle Ayasofya'yı müze saymak, her parçasının ölü ve kopuk antik bir eşya olduğunu kabul etmek olur ki, geriye Ayasofya olarak bir zar kalır: Ayasofya'nın derisi. Şu bir türlü yüzülemeyen Ayasofya'nın ölü teni, sarı badana!

Evet, Ayasofya müslümandır. Yapıldığı tarihten İstanbul'un fethine kadar gizli müslümandır, hanif-tir. Beş yüzyıldan beri de açık müslüman.

Fil vakası gibi, bin yıl hiç sönmeden yanan Mecusî ateşinin sönmesi gibi Peygamberin doğuşunu haber veren işaretlerden bir işarettir ve bu işaretlerin en önemlilerinden biridir Ayasofya'nın yapılması. Peygamber doğmadan önce Mecusî ateşi söndü. Bu demektir ki, İran müslüman olacak ve bu ateş sönecektir. Nitekim öyle oldu. Ve Peygamber doğmadan az bir müddet önce Ayasofya yapıldı. Bu demektir ki, İslâm İstanbul'u içine alacak ve Ayasofya cami olacaktır. Nitekim öyle oldu. Bunlardan biri doğuşu haber veren negatif bir olay, öbürü pozitif bir olaydı. Biri münker, öbürü ma'ruf kadrosuna dahildi.

Ayasofya yapılışıyla bir haberdi: Doğunun din-de Batıyı aştığını, Doğunun yeni bir din hareketine gebe olduğunu muştuluyordu. Meryem gibi bakire ve O'nun gibi hamileydi.

Ayasofya'yı yapanlar, gizli veya açık bu şuurda mıydılar, bilinemez. Bu şuurda olduklarını gösteren olaylar da olmuştur, göstermeyen olaylar da. Meselâ:

İkonoklast (put kırma) hareketi iyi bir örnektir. Daha doğrusu bu yıllar, karanlıkla ışığın mücadele yıllarıdır. Işık sonradan gelecek, bütün kavgayı ortadan kaldıracaktır. İşte, Ayasofya, gecenin bittiği ve henüz güneşin doğmadığı bir vaktin eseri bir fecr-i sadıktır. Şimdi siz, fecr-i sadıkı geceye ait mi sayarsınız, henüz gün doğmadığı için, yoksa güneşe ait mi? Elbet güneşe ait.

Evet, Ayasofya, bütün anlamıyla İslâma aitti. Hz. Peygamberin gelişinin haber halindeki en büyük anıtı oldu. Ölüler için bir anıt değil. Gelecekler için, ebedî sağlar ve sağlıklar, diriler ve dirilişler için bir anıt.

Daha, Hazreti Peygamber, Peygamberliğinin ilk yıllarında, panayırlarda yaptığı konuşma ve dine çağırışlarda, İstanbul'un ve İran'ın alınacağını müjdeliyordu. Elbet, O, dünya malına düşkünlükten zerre bir duygu taşımadığına ve taşımayacağına göre, anlattığı ve haber verdiği, mecusî ateşgedesinin söneceği, İran'ın, Anadolu'nun, İstanbul'un müslüman olacağı, gerçeği kabul edecekleri, dolayısıyla Ayasofya'nın müslümanlığın sembol mabedi olacağı fikriydi. Hendek muharebesinde de, küngü kayaya salladığı zaman, kayadan sıçrayan alev ve kıvılcımların çizdiği kubbe şüphesiz Ayasofya'nın kubbesiydi ve Hz. Peygamber, bizzat Fatih'i ve mübarek ordusunu, o kıvılcımların köprüsü, kemerleri ve ebemkuşağı altından geçip surların önünden Ayasofya'ya yürür ve girerken görmüştü. Bu heybetli ve muhteşem resmigeçidi seyrederken dudaklarından altın kelimeler dökülmüştü: "Konstantiniyye (İstanbul) muhakkak fetholunacaktır; Onun fatihi ne güzel emir ve ordusu

ne güzel ordudur."

Peygamberin mucizesi önünde zaman nedir ki? Belki de Fatih'in İstanbul'a o muhteşem girişindeki vekar, bizzat Hz. Peygamberin önünde yapılan bir resmigeçit şuurundan ileri geliyordu. Tarihin tribününde Hz. Peygamber vardı. Ve törenin bittiği nokta Ayasofyaydı.

Hz. Peygamberin küngünü vurduğu kaya, Ayasofya'nın taşlarının çıkarıldığı ilk kayadan başka bir şey değildi. Ve böylece gerçek mimarı da Hz. Peygamber oluyordu. Şimdi neden bin yıl boyunca İslâm ordularının İstanbul'a aktığı ve Ayasofya'ya hilâli dikmek için Hz. Eba Eyyub'tan Ulubatlı Hasan'a kadar sayısız müslümanın şehit olduğu daha iyi anlaşılıyor.

Hz. Peygamberin, İstanbul'a bu kadar önem vermesi, onun Doğunun sözcüsü, Batıya karşı Doğu Kürsüsü olmasındandı. Orada Ayasofya'nın bulunmasındandı. Ayasofya'nın cami olması, dinin cihanşümulleştiğinin tescili olacağındandı. Ayasofya'yı kölelikten kurtarmak, hürriyetine kavuşturmak isteğindendi.

Neden başka bir savaşta değil de Hendek savaşında? Bunda da bir işaret, bir sır vardır. O savaş müslümanların varlık, ölüm kalım savaşıydı. Müslümanlığın yaşaması, o savaşın sonucuna bağlıydı. Düşman her yandan İslâmı çevirmişti. Hatta içten de vurmak istiyordu. Tıpkı bugün... Bugün de İslâm dünyası, Toynbee'nin de dediği gibi tam bir kıskaç içine alınmıştır. Tam bir Hendek Savaşı'nın şartlarını yaşıyoruz. Hatta yalnız dıştan çevrili değiliz. İçten de çevrilmişiz. İç düşman Medine Yahudileri gibi, ani

bir baskınla, bir gece baskınıyla İslâmı yok etmek istiyor. İşte, anlaşılıyor ki, Ayasofya yalnız Peygamberin gelişini müjdeleyen İslâm öncesi bir mucize değil, bugünlere de işaret eden, geleceğe ait de bir mucizeydi. O kapanacaktı. Böylece İslâm, hâkimiyetinin sona erdiğinin şuuruna varacaktı. Ve o açılacaktı. Böylece İstanbul ve Doğu fethedilecekti. İslâm yeniden eski üstünlüğüne, hatta daha yükseğine erecekti. Peygamberin o en umutsuz anda salladığı künk, yalnız, Hendek Savaşının sonucunu tâyin etmeyecek, bugün kapalı olan Ayasofya'yı da açacaktı. Bu en umutsuz olduğumuz an, böylece, bir Peygamber mucizesiyle umuda ve sevince çevrilmektedir. Ve Ayasofya'nın açılması da böylece, İslâmın yeni bir aydınlık döneme gireceğinin başlangıcı olacak. Kapanışı bize bir şuur verdi, açılışı bir umut verecek. Şüphe yok ki, açılacak. Umutsuzluğa yer yoktur. Çünkü bunu önceden bir sembolik mucize olarak haber veren, Hendek Savaşının en korkulu anının içinden en büyük sevinçle bize seslenen bizzat Peygamberdir.

Ayasofya doğudadır ve Doğuya aittir. Onda, Batının ve Batı dini olan Hristiyanlığın ne hakkı vardır? Ona Batının ambargo koymağa ve onu müze adı altında abluka altına almaya ne hakkı vardır? O, bu haliyle, kolları bağlı durumuyla, Doğunun zincire vuruluşunu sembolleştirmektedir. Ama Asya başkaldırmıştır. Doğu başkaldırmıştır. İslâm, Batının ve komünizmin karşısında dimdik ayaktadır. Ve Ayasofya'nın zincirleri şangır şangır döküldüğü ve müminler içine gürül gürül aktığı zaman, İslâmın liderliğinde, Doğunun, Asya'nın ve Afrika'nın gerçek istiklâl savaşı, mutlaka zaferle sona ereceği Peygam-

ber işaretiyle belirtilmiş olan (Hendek Savaşı'ndaki gibi) gerçek kurtuluş savaşı başlamış, kıvamına girmiş ve çağımızın tarihinin kördüğümü çözülmüş olacaktır.

Ayasofya'yı açmak, çağın kördüğümünü, İskender'in kılıcı gibi biçmek olacaktır.

İSTANBUL'UN HAKKI

İstanbul'un üstümüzdeki sayısız etkisi ve dolayısıyla bu etkilerden doğan sayısız hakkı bir yana, bir hakkı vardır ki, onu teslim etmedikçe, ne İstanbul tam anlamıyla İstanbul olabilir, ne de Türkiye tam anlamıyla Türkiye... O hak da, İstanbul'un başşehir olma hakkıdır.

İstanbul'u başkent yapmak için bilmem neyi bekliyoruz?

İstanbul kadar, kendiliğinden başşehir olan, kendinde başkentlik özelliği bulunan kaç şehir vardır? Yalnız başşehir değil, adeta, başlıbaşına bir ülkedir İstanbul.

Boğaz'a, Haliç'e, Marmara'ya bakan hiç bir tepesi yoktur ki, bir başkent sitesini taşımak arzusunu açığa vurmasın, bir başkent panoramasını vermesin ve bir başkent profiline imkân vâd etmesin. Birçok hükümdarın ayrı bir tepesine bir saray veya cami yaptırmış olması da bu arzunun karşılanışı değil mi bir bakıma? İstanbul'un her tepesi, tarih içinde, bu şehrin başkent olduğunu haykırmış ve anıtlaştırmıştır.

İstanbul'un başkent oluşu bir mütearifedir, mûtadır,

İstanbul, yalnız bir devlet başkenti olmak nitelik ve yeteneğinde değildir. Medeniyetler başkentidir de. Roma-Bizans ve İslâm Medeniyetlerinin başkenti.

Osmanlılar, daha İstanbul'u almamışken, Devlet, adeta başkentsiz bir devlet, İstanbul da topraksız, ülkesiz ve devletsiz bir başkentti. Osmanlılar, Başkenti bir Söğüt'ten Yenişehir'e, Yenişehir'den Bursa'ya, bir Bursa'dan Edirne'ye taşıyorlardı. Ancak İstanbul'u aldıktan sonradır ki, değişmez Başkenti bulmuşlardı. Fatih, devletsiz başkent, başkentsiz devlet tezadını gideren, Başkenti Devletine, Devleti Başkentine kavuşturan, Osmanlı Türklerini, ideallerinin soluğunu üfleyerek temel-şehire ulaştıran büyük insandır.

Türk - İslâm geleneğinde ülke olarak ideal, tepesinde kızılelma duran bir şehirdi. İstanbul alınmadan önce, kızılelma, Ayasofya'nın tepesinde parlıyordu. İstanbul alınır alınmaz, kızılelma uçmuş, Roma Sen-Piyer Kilisesi'nin tepesinde parlamaya başlamıştır. Kızılelma, hiç bir zaman yakalanmaz, hep ileriye doğru gider ve Türk Ordusunu ileri doğru çekerdi. Fatih'in, İstanbul'dan sonra Roma'nın fethine hazırlanması bundandı. Daha sonrakilerin Avrupa'ya doğru karadan ilerlemeleri, büyük bir tartışma götürür tarafı bulunmakla beraber, belki de, sonraki yenilgilerimizin bir sebebidir. Şimdi, İstanbul'u Başkent olmaktan çıkarmak, hele Ayasofya'yı Cami olarak kapatmakla kızılelma Roma'nın üzerinden kalkmış, gerileyerek, tekrar Ayasofya'nın üzerine konmuştur. İstanbul'u Başkent yapar ve Ayasofya'yı açarsak, kızılelma, tekrar ileriye gidecek, İslâm ideali, Batıyı

hedef alacaktır.

Rusya'nın dinmez iştihası, Avrupa'nın sönmez arzusu, Yunan'ın tükenmez hırsını çekip duruyor İstanbul . Bu iştiha arzu ve hırs üzerine kireç ve DDT dökmek için İstanbul'u Başşehir yapmamız şarttır.

Londra, Paris, Moskova, Newyork gibi İstanbul'un da dünya siyasetinde söyleyeceği sözler vardır. Bugün onu kendi elimizle susturduk. Ayasofya'yı kendi elimizle kapattığımız gibi. Halbuki, dünya milletlerinin gelecekleri çizilirken İstanbul kafasının da katacağı bir harç vardır. İtiraf edelim ki, bu harç, Ankara ikliminde tutmuyor. Büyük insanlık alanında İstanbul Kürsüsü bomboş duruyor. Gizli ve hain, maskeli gece yaratıkları bu hakka sahip çıkmak için gece gündüz nöbet tutuyor, kararmış dinlerinin küflenmiş müesseselerini bu karanlık siyasî sapıklık ve şehvetleri için kucağımızda yaşatıp duruyorlar.

İslâm Dünyasının, Türklük Âleminin, Ortadoğunun merkezi, tabiî ve tarihî başkenti İstanbul'dur. Şam ve Bağdat, Ankara'yı değil İstanbul'u dinler.

Türkiye, var olmak için, büyük atılışlara girmeli, bütün İslâm devletlerini bir çizgide toplamalı, Afrika'nın, Arabistan'ın, Pakistan'ın, Endonezya'nın katılacağı bir birliğin içinde, hatta önünde olarak dünya siyasetine bellibaşlı bir Bölge Lideri sıfatıyla katılmalıdır. Dünyadaki bu gerçek yerimizi alma ve İstanbul'u İslâm ve Asya - Afrika Dünyasının İdare Merkezi yapma işinin başlangıcı Onu başkent ilân etmek olacaktır...

Buna engel ne vardır? Ankara'nın Başkent oluşu, İstanbul'un işgal edilmiş olmasından doğmuş-

tur. Sonradan da, yine işgal edilir korkusuyla Başkent yapılmadığı ileri sürülmüştür. Buna gerekçe olarak da sınırlara yakınlığı gösterilmiştir. Bugünkü silâhlar, artık, bu coğrafî avantajın önemini son derece azaltmıştır. Artık, savaşlar için cephe gerisi de cephe kadar tehlike içindedir. Ülkeler toptan savaşa giriyorlar ve ülkenin bir tarafı öbür taraflarına göre daha güvenli olmuyor. Güven ve tehlike yüzdesi ülkenin her yanında hemen hemen eşit oluyor. Üstelik, İstanbul'un genişliği, coğrafî yapı zenginliği, Ankara'ya göre daha bir korunma imkânını veriyor. Asıl o korkuyu, İstanbul'un işgal edilebileceği korkusunu yenmek için İstanbul'u bir an önce başkent yapmamız gerekmektedir.

Ankara, olağanüstü şartlar içinde başşehir oldu ve o kuruluş psikolojisinden olacak, hep çalkantı içinde kalmış ve ülkeyi de bir çalkantılar ülkesi olmaktan kurtaramamıştır. Son dönemlerin bütün huzursuzluğu, biraz da Ankara'nın bu önleyici özelliğe sahip olamaması yüzünden uzayıp gitmemiş midir? Başkentlilerin bir özelliği ve bir ödevi de, soğukkanlılık, yatıştırıcılık ve barıştırıcılıktır. Ülkede tartışma götürmez üstünlüğüyle bir hakem ve baba rolünü oynamasıdır. Ankaraysa sürekti olarak devrim romantizmi içinde sıçrayan bir "oğul"dur. Ankara'nın bütün taşkın heyecanını bir bulvarda toplamak mümkündür. Bu yüzden Ankara'da bir "bulvar devrimciliği" ve bugünlerde de, bunun bir varyasyonu olan bir "bulvar sosyalizmi"dir gidiyor. İstanbul'da bu olmaz. İstanbul'da hiç bir sokak ve hiç bir cadde, bütününü temsil edemez ve bütününe hâkim ve tercüman olamaz. Ankara'nın her zaman tek yanlı ve

aşırı oluşu biraz da burdan doğuyor. İstanbulsa, karar ve hükümlerinde, düşünce ve duygularında, her zaman daha hoşgörür, daha çok yanlı, daha olgun ve daha derindir.

Denilecek ki, iyi ama, İstanbul Başkent olursa, Ankara ne olacak? Ankara'ya yapılan bu kadar masraf boşuna mı gidecek? İşte bir Başkentimiz var, yeni bir Başkent için yeniden masrafa ne lüzum var? Şu anda, İstanbul'daki mesken problemini çözemiyoruz. O zaman birden üç milyona fırlayacak olan bir şehrin ev ve yerleşme durumunu nasıl halledeceğiz?

Evet, bütün bunlarda, bir gerçek payı yok değildir. Ama, İstanbul'un Başkent olmasıyla kazanacağımız Büyük Devlet özelliği ve avantajları yanında bunlara katlanmak gerektir. Ankara bir üniversite şehri haline getirilebilir. Böylece, bir yandan, büyük meselelerimizden biri olan, üniversite problemi çözülmüş ve en az, yüz yıl için, üniversite sayısı, yeri v.s. bakımından bir problem ve sıkıntıdan kurtulmuş oluruz, bir yandan da, Ankara, Ortadoğunun ilim merkezi haline gelmiş olur ki, bu, İslâm devletleri ve Ortadoğu siyasetimizin gerçekleşme, kökleşme ve temelleşmesinde, uzun vadeli bir ilim temeline, Ortadoğu ve İslâm gençliğini kendi elimizle yetiştirme gibi avantaja kavuşturur bizi.

İstanbul'un Başkent oluşu, beş yıllık plana alınırsa, masraf bir kaç yıla bölünerek, daha az duyulur. Sayısız tarihi yapıdan onarmalar ve mimarî özelliğini bozmamak şartıyla hafif değişikliklerle faydalanılabilir. Saraylar, Adalet Sarayı, Millî Eğitim Sarayı, Millî Savunma Sarayı, Maliye Sarayı, Hariciye Sarayı, v.s. olarak kullanılabilir. Bu vesileyle de bir türlü

yapılamayan, idari revizyon ve reorganizasyon da yapılmış olur. Personel Kanunu dolayısıyla yapılacak, asgarî de olsa bir tasfiye varsa o da bu arada yapılır. Mesken problemi de, modern şehirleşme kurallarına uygun olarak ve şehircilik uzmanlarının planlarıyla, yeni standart ev ve semtler kurarak halledilebilir. Şüphe yok ki, işin en güç cephesi artan nüfusun yerleştirilmesi meselesidir. Ama, İstanbul'un başkent olması bu güçlüğe kurban edilmeyecek kadar önemlidir. Ayrıca, İstanbul, Başkentlik hakkının geri verilmesi söz konusu olunca, ilk tesis masraflarına büyük ölçüde katılacak kadar zengin ve fedakârdır.

İstanbul'da, bu son zamanlarda yapılan imar, onarma ve güzelleştirme hareketleri, biraz da, onu başkent görme arzu ve rüyamızın şuuraltından yeryüzüne ve realite planına çıkan, onu başkent görme hasretimizin bir tatmin arayıcılığı, avcılığını andıran tarihî - sosyolojik motiflerinden biri değil midir?

İstanbul'u Başkent yapacak bir lider ve devlet adamı, daha bu kararıyla adını tarihe yazdırmış olmayı garantilemiş olmayacak mıdır?

YOLUMUZU AYDINLATAN ŞEHİT

Aylarca yazıldı çizildi. Notalar alındı verildi. Fakat her şeyi değiştiren, olanı, olması gerekenin yol ağzına koyan, yani son sözü söyleyen bir şehit oldu.

Son sözü hep şehit söyler. Çünkü o kanıyla konuşur. O susar ve kâinat susar; onun biçimine giren ölüm konuşur. Ölüm de, öyle bir sonsuzluk konuğudur ki, onun sözlerini fânilik şartlarına batmış boğulmuş dünya çağları değiştiremez.

Türkiye'den kalkan Selçuk Kartallarının, şimşek yağmuru gibi Kıbrıs'a yağışının sembolü yine bir şehit oldu: bir savaş pilotu. Dış ve aktüel siyasî dâvamız olan Kıbrıs problemi, gitti geldi, sonunda her kenar meselemizin dayanağı, kökü olan kudsî ölçülerimizin bir rütbesinde yuvalandı: bütün askerî rütbelerin en üst rütbesi nasıl ki, dünya ötesi bir rütbe olan şehitlikse, bu, bir anda Akdeniz göklerini bir meşale gibi aydınlatan, bu şehitlik ispat etti ki, bütün ferdî, sosyal ve tarihî meselelerin toparlana toparlana, bütünlene bütünlene gidip ulaştığı son ve kök nokta, sonsuza akraba, kudsî ölçüler birliğidir. Ne denirse

densin, kaç kapı kapanırsa kapansın, beklenmedik yaz fırtınalarıyla kaç pancur parçalanırsa parçalansın, kaç yol harap ve kaç imkân toprak edilirse edilsin, tarihî şart, her derin sarsılışımızın sonunda, bizi getirip aynı çözüm fikrinin önünde bırakıyor.

Havadan, bu dünyanın şartlarıyla sağ, canlı ve diri olarak, Türk ruhunun sağlığının şahidi olarak giden şehit, oradan yine hava yoluyla, fakat bu sefer başka bir hayatın, ebedî hayatın diriliğiyle dipdiri, canlılığıyla capcanlı döndü ve bize şahidi olduğu şehitlik ülkesini, onun bu dünyadaki tohum ve rüzgârını, ipuçlarını, jet izi gibi göklere çizilen mahyalar hâlinde hatırlattı. Nur içinde yatsın bu şehit. Yolumuzu, gerçek yolu bir kere de o aydınlattı. Yeni Başkent Ankara'ya ve eski Başşehir İstanbul'a uhrevi dünyanın kokusunu serpti. Ölümsüz gök çiçeklerini serpti üstümüze. Güneşe yaklaşıp ışıklarından yaptığı çiçekleri, buketleri, demetleri attı üstümüze. Onun çelenge ihtiyacı yoktu. Bizim vardı ebedî çiçeklere ihtiyacımız. Onu da bize getirdi. O çiçekleri koklayanlar, havayı dolduran bu ilâhî kokuları idrak edenler, gaziliğin ne olduğunu, şehitliğin ne olduğunu bir parça hatırlamışlardır. Şehitlik ve gazilik cevherlerinin hangi iklimle, hangi iklimde yaşadıklarını azıcık hatırlamışlardır. Bu ruhî kudretlerin mücerret yaşamadıklarını hatırlamışlardır. Hatırlamışlardır diyoruz. Çünkü; bu insanın ve hele bin yıl İslâm Medeniyetinin enerjisi olan Türk Milletinin cevherinde vardır bu idrak. Bu idraki şu veya bu yolla çökertmek için kitaplar, makaleler ve şiirlerle ruhları bir pas tabakasiyle kapatmağa var güçleriyle çalışan, gazilik ve şehitlik ve diğer kudsî rütbeleri

alaya alan, küçültmeye çalışan bir takım çarpık ve sapık kişilerin eserleri bir anda tuzla buz; yere düşen sırça bir heykel gibi paramparça olmuştur. Evet, onlar yüzyıllarca konuşurlar, çığırtkanlık yaparlar. Gazilik ve şehitlik âlemi susar, susar, fakat bir gün bir şehit gönderilir ve o pas tabakalarını bir anda yırtar ve onun altından o âlemin ezeldeki şahidi ruh, bir güneş gibi pırıl pırıl ortaya çıkar. İşte şehid böyle konuşur.

Evet, vatan ufuklarına portresi çizilen şehit, şehadet parmağıyla doğru yönü, gerçek yönü işaret ediyor. Ebedilik ülkesinin bir trafik polisi gibi. Ana caddeyi gösteriyor. Bütün yollar Roma'ya değil, buraya çıkar diye işaret ediyor.

Namaz, öpülen anne eli, gökler ve şehitlik... İşte size şehidin son anları. Bu dünya ölçüsüyle tabiî. Yoksa o gerçek yaşayışın, katıksız yaşayışın, saf yaşayışın ilk anlarıdır bunlar. Zaten bu anlara bakan, şehidin yolculuğunun nereye olduğunu derhal anlar. O namazlar, bir feza pilotu gibi bir anda içindeki bütün maddî safrayı, bizi balçığa bağlayan şartları atmış, sonsuzluk yolculuğuna hazır olmuştur. Öptüğü anne eli, bir anda, anne şefkatlerinden örülü öte dünya havasıyla sarmıştır onu. Artık çalınan kapı şehitlik kapısıdır; aralanan aralık şehitlik aralığıdır. Realiteler geride... Gelsin ölümsüz gerçek... Gitsin siyah, aksın kızıl!.. Bu gelen yeşildir... Uhrevi yeşil...

Evet; şehit; âdeti üzere, son sözü söyledi. Fakat bu bir bakıma ilk sözdür.

Her müslümanın, her müslüman türkün, her idealistin bu şehit gibi olması, ölmeden önce ölüp, şehit olmadan önce şehit olması gerekir.

DURUM MUHAKEMESİ

Bir insan bir yolda giderken, bazan kendini yolun heyecanına kaptırır; nerede ve niçin orada olduğunu unutur. Hele vakit geceyse ve ortalıkta çakalların ve köpeklerin ulumaları da birbirine karışıyorsa! Halbuki, arada bir durmak, askerlik deyişiyle bir "durum muhakemesi" yapmak, şartlar arasındaki farkları karşılaştırmak ve ta yürekten "Karar!" diye bağırmak zorundadır. Ancak bununla ve böylelikledir ki, gerçek durumunu tesbit etmiş, başarı imkânlarını arttırmış ve tehlike ve güvenliliklerini değerlendirmiş ve dengelendirmiş olur. Ondan sonra tekrar yoluna devam edebilir. Heyecan frenlenmiş, göze gelen geçici körlük geçmiş, "Yol korkusu" azalmıştır.

Büyük bir dış gaile olan Kıbrıs hâdisesi bizi, eninde sonunda, hâin dostlarımız ve becerikli düşmanlarımız sayesinde, evirip çevirip, baba yadigârı (!) düşman, Akdeniz'in tuzuyla hülyası yanmış ve uzun süre içemediği taze, saf ve soy türk kanının hasretiyle dudakları uçuklamış, tek besini kan, kendini, dimağ, sinir ve sindirim sistemini kana şartlamış ve

kana ayarlamış olan Moskofla karşı karşıya getirmiştir. Bu en kritik noktada, günün olağanüstü şartlarının tesiriyle ipin ucunu kaçırmadan, bir "durum muhakemesi" yapmak gereğin gereğidir.

İlimde, sanatta, tefekkür ve felsefede, ekonomide, askerlikte, sosyal yapı sağlamlığında nerede ve neyiz? Dış tesirliliğimiz ve dışta bıraktığımız intiba nedir ve nicedir, geçirdiğimiz değişmeler ve oluşmalara tarihin ve sosyolojinin verdiği ad nedir?

İstanbul'un fethiyle, Avrupa'da bir Türk istilâsı korkusu başlamış ve bu korku, doğan Rönesansı hızlandırmış ve gerçekleştirmişti. Avrupalı yeni bir felsefeyle dünyaya bakmış ve tabiat güçlerini boyunduruğu altına alarak ilkin bu tabiat barikatı ile kendini korumak, arkasından da bir korkusu kalmayınca bununla dünya fethine çıkmak yolunu tutmuştu. Zaferin, fethin, medenîliğin doruklarına varmış Osmanlı Türk -İslâm Devleti, bu kımıldanışların gerçek yorumunu yapamamıştı. İlkin umursamamış ve zaman kaybetmişti. Sonraları köklü bir müşahede yapmaksızın acele hükümlerle yanlış teşhis ve iyileşme hareketlerine girişmiş, bu davranışlar da bir derde deva olmayınca, zihnî, ruhî ve tarihî bir panik başlamış ve bu panik 1914'e kadar için için bizi gerileterek, içten yiyerek, dıştan koparark, Birinci Dünya Savaşı sonunda üç kıtalık bir devletimizi paramparça etmiştir. Biz henüz 1.000.000 (bir milyon) km. kare kaybettiğimiz Birinci Cihan Harbi'nin bile muhasebesini yapmış değiliz. Tek avunuşu geçmişi hatırlamamakta buluyoruz. Sanıyoruz ki, geçmişi hatırlamamayı becerirsek, onun tesirleri kaybolur. Halbuki mazi, yalnız muhayyilede yaşayan bir vehimler halitası

değildir. O, etimize, kemiğimize, iliğimize işlemiştir. Alnımızın çizgileri onun çizgileridir. Elimizin nasırı geçmiş zaman nasırıdır. Halbuki biz geçmiş zamanı unutsak; geçmiş zaman bizi unutmamıştır. Onu olduğu gibi görüp parlak günlerinden sarhoş, kara günlerinden de melankolik olmamalı; onu bir tecrübe yığını ve hızveren çıkış noktası olarak görmeli. Başarı ve başarısızlıkların en derin felsefî sebep ve köklerine inip yeni yaşama imkânları derlemeli, toplamalı, toparlamalı ve bu fâni zaman ortasında şan ve şerefle ve bize mahsus, şahsiyetli bir yaşayış tarzı tutturmalı.

Fakat ne yazık ki, biz bozgun dönemimizde bunu yapamamışızdır. İlk başarısızlıklar, askerî yenilgiler olduğu için, ilk alarm cepheden geldiği için, işe ters taraftan, sebeplerden değil neticelerden, askerî ıslâhattan başlamışız. Sonra yenilgiler sürünce, ona bitişik olan idareye el atmış, idarî ıslâhat yapmışız. Sonra onun da elvermediği anlaşılmış, siyasî ıslâhata, rejim değişikliğine başvurmuşuz. Fakat bunların hiçbiri İmparatorluğun çatır çatır çökmesini önleyememiş ve biz bu hengâmede, anayurt parçasını güç belâ kurtarmışız. Ve bütün bu ıslâhatlarda da tek metodumuz, bizi yenenlere, düşmana benzemek olmuştur. Bu yüzden farkında olmadan, kendi kendimizin düşmanı olmuşuz. Bütün bu ıslâhatlar fayda vermeyince suçu kendi özümüzde bulmuş, bu kez, işi sosyal inkılâplara kadar götürmüşüz. Halbuki; bir kere işe, ilkin dünya görüşünde, sonra sosyal yapıda, sonra eğitimde, sonra idarede, daha sonra da askeriyede olmak üzere düzeltmeler yapmakla başlanmalıydı. Ve ikinci olarak, öz, cevher değil, ölü mü-

esseseler, şartlara dayanmamış kuruluşlar ortadan kaldırılarak değişmeyen özün tabiî uzantısı olacak yeni çağ kuruluşları tesis edilmeliydi. Azgın bir boa yılanıyla çarpışan aslanın yapacağı iş, kendisini yılanlaştırmak, yılan derisine girmek ve yılan gömleği giymek ve eski yılan ölülerinden topladığı zehirleri ağzında biriktirip, dilini bir yılan dili, kafasını bir yılan kafası yapıp bu zehirle yılanı zehirlemek olamaz.

Bunu yaparsa, ağzındaki zehir, daha yılana ulaşmadan kendisini zehirler. Hem bir aslan ne kadar yılanlaşırsa yılanlaşsın bir yılan kadar olamaz. Sadece bir yılan karikatürü olur. Ve bütün ormandaki hayvanlar, tilkiler, tavşanlar, ağaçlar ve kuşlar, ihtiyar bir aslanın yılanlaşmasına güler dururlar... Böyle azgın bir canavarla savaşmak zorunda kalan aslana düşen, her şeyden önce bir aslan olduğunu unutmamak, ormanların şahının ne kadar azgın olursa olsun aşağılık bir mahlûkla başa çıkabileceğini bilmek, sonra da yelesini daha kabartmak, pençesine daha çok enerji sevketmek ve aslan kükreyişiyle kükremek, ruhunun ve vücudunun bütün aslanlık imkânlarını harekete geçirmektir.

İşte biz, işe, başlangıçta, ruhtan değil vücut uçlarından başlamak ve sonunda da, ruhumuzun özünü imha edip yerine yabancı bir ruh tedarik etmek gibi hatâlar işledik ve bugüne geldik. Biz, geçmişimizi unuttuk ama düşman bunu unutmadı. Atalarımızdan alamadığı hıncı, şimdi bizden almağa çalışıyor. Daha geçen gün, Rum'u Rus kanatlarının altına alan Moskof teminatında, Kruşçef'in mujik yüzünde bir bakışta, Deli Petro'nun kinden ürperen hıncını ve

Katerina'nın köpeksi köpeksi sırıtan mazohist zevkini görebilir dikkatli bir göz...

Evet, sosyal yapımızda yaptığımız değişikliklerle, özümüzü, ruhumuzu derinlere kaçırdık. Ekonomimizi, batı ekonomisine öyle bağladık ki, ancak onların verdiği borçlarla ayakta duruyor ve her an, "Bu borç veriş bir kesilirse..." diye hafakanlar geçiriyoruz. Ekonomimizin adı, Dünya iktisat literatüründe, "geri kalmış ülke ekonomisi"dir. Sosyal değişikliklerimizin adı, Dünya sosyoloji literatüründe, "yerli kültürün ölümü", "kültür dejeneresansı"dır. Genel gidişimizin, şu iki yüzyıllık yönümüzün adı, diğer Asya ve Afrika ülkeleriyle birlikte tabiî, en yetkili otorite ağızlarında bile "otokolonizasyon"dur.

Yapılacak en ufak bir durum muhakemesi, hâlâ, yanlış yolda direndiğimiz, âdeta çıkmamacasına bu sabit fikre saplandığımızı, derhal ispat eder.

Ve çare de, her zaman tekrarladığımız, Allah'ın bize vereceği fırsatta da tekrarlayacağımız gibi, kendi benliğimize dönmemiz. Ortadoğu milletlerini ve İslâm halklarını etrafımızda toplayarak yenidoğuşa ve dirilişe gitmemiz, ormanların şahı bir aslan olduğumuzu hatırlamamız gerektiğinden başka bir şey değildir ve olamaz; yoksa, farkında olarak olmayarak Sovyet uşaklığı yapan sol kalemlerin iğvasına uymak, Adem'i Cennet'ten çıkaran yılanın ıslığına ve iğvasına kapılmak değil. Eğer o kalemlerde zerre haysiyet, şeref ve samimiyet olsa, bütün bir tarih bir yana, Rusların son tutumları karşısında kırılır ve susarlardı.

NEREDE BİR GÜNEŞ YÜKSELİYORSA

Şimdi Türkiye'de burun buruna gelmiş iki oluş var, iki varlık: Fevkalâde ile alelade, asil ile bayağı.

Siyasette, edebiyatta, düşünce alanında, ahlâk plânında hep aynı çapraz.

Değerleri, karınca misali "ersatz" malı, gümrük kısıntısı, imâl döküntüsü bir parazitler ordusu kuşatmıştır.

Nerde bir horoz ötüyorsa, altına bir çöplük sürülüyor. Nerde bir güneş yükseliyorsa önüne kirli çamaşırlar asılıyor.

Cins bir kafanın örgüsü, akıl taklidi bir aptallık, bilgi benzeri bir küstahlık, mantık benzeri bir demagoji ve ahlâkın postuna bürünmüş bir şantaj ağı içinde ölmeğe mahkûm, erimek tehlikesinde.

Kan asilliğinde tehlike, öbür cinslere, kapıyı ya tam açmak, ya tam kapamaktan doğar. Değerler için durum değişmez. Osmanlı imparatorluğu (yani devleti demek istiyoruz) asilin, kan asilinin değil, ruh asilinin devletiydi. Bütün imparatorluklar, alelade,

hattâ çirkinin yayılma gücüne sahipken, Osmanlı Devleti, bu çirkin imparatorluklar içinde yalnız kalmaktan, asilin aşırı hicabı yönünden, fevkalâdenin dozunu kaçırmaktan battı. Demokrasi ve hürriyet mucidi öbür imparatorluklar asyalıyı ve afrikalıyı soyarken, Osmanlı imparatorluğu, azınlığa kendi halkından fazla hak tanıma, tanıdıkça da "gerekli hakkı vermedim" kompleksine düşme, işte bu asilliğin aşırı nezaket ve zarafeti, fantezisi ve kaprisi yüzünden battı. Ne acıklı örnek!

Şimdi de, mücerret asalet duygusu, iğrençlik edebiyatının istilâsı altında, kriz geçiriyor.

Çağ, materyalist bir çağ olduğundan olacak, meşhur iktisadî kaide, kötü paranın iyi parayı piyasadan koğması olayı, tam anlamıyla yürürlükte.

Âdi ideoloji asil ideolojiyi, basit fikir girift fikri, kötü politikacı iyi politikacıyı, kötü idareci iyi idareciyi, günün insanı üstün insanı piyasadan koğuyor.

Seleksiyon tersine işliyor.

Kaşarlanan bir diyalektik, asil ve mahcubu, arsız bir ahtapot gibi sarıyor.

Türkiye'de çatışan şu iki oluşa, Anadolu'da kökleşmiş İslâm fikri ile, ruhu canlı canlı balmumundan ehrama gömüp insanı hayvana indiren, ilkin yumurtalarını en kafasız çevrelere döken, korkunç Rus emperyalizminin açık silâhı solculuğa bir bakınız.

Romanlarına, filmlerine, anketlerine, mizahlarına bakınız: Evli kadınlara yaptıkları zinanın sayısı mı sorulmuyor gazetelerinde, oturaktan mı bahsedilmiyor şiirlerinde, ağıza alınmadık sözler, yakası

açılmadık küfürler, normal konuşma mı olmuyor romanlarında. Müstehcen olanı iğrenç olan takip ediyor, iğrenç olanla da pespaye olan yarışıyor.

Tarih belki hiçbir devrinde böyle bir "bayağılık kampan-yası"na, Sodom ve Gomore dâhil, şahit olmuş değildir.

Bu basın karşısında, küçük dilimizi yutacak hale geldik.

Bir yanda, çirkin ve iğrenç, füze hızıyla büyüyedursun, öbür yanda, Anadolu'nun acıdan çizgi çizgi olmuş yüzünü zamanın yüzüne ekleyen ideal, sade, soğukkanlı, vakur susuyor.

Bir yanda Rus katanası tepinir ve dolaylarını kirletirken, öbür yanda saf kan arap atı, bir ufuklara, bir zincirine bakıp sessizce ağlıyor.

Bir yanda, Anadolu'nun daima fevkalâdeyi gerçekleştirdiğini, her medeniyetin en asil profilini verdiğini unutanlar; Anadolu'dan, tarihi, büyük tarih unsurunu çekerek, onu yalın ve küçük tabiat unsurundan ibaret kılmak isteyenler. Onu, öküz peşinde ve öküzün ayrılmaz parçası (mütemmim cüzü), bir serf ülkesi yapmağa aklını takmış ve bunu kurtarıcı ideal(!) olarak her gün piyasaya süren bir sözde aydınlar tabakası var.

Öbür yanda, arkasında bütün bir Anadolu, çocukları, kadınları, yaşlıları, mahzun tabiatıyla bütün Anadolu, omuzlarında tarih, asilin, gerçeğin ve güzelin peşinde aydın memleketçi gençler.

Çirkefe karşı DDT olan bu gençliktir. Son umut ve tek umut.

VARTO'DA DEPREM

Varto Depremini bütün basın sosyal açıdan ele aldı. Doğru elbet. Ama, Varto Felâketinin bizdeki yankısı nasıl ki daha çok ve ana ilişkisiyle metafizikse, çıkış noktası ve başlanacağı kök de metafiziktir. Ölenle ölmedik, yakınını yitiren gibi ağlamadık, aç kalanla aç kalmadık ama bir bakıma, bunların ötesine geçtik. Üç bin beş yüz kişiyi, bizim gibi düşünen, konuşan, şakalaşan canlı kanlı kişileri, dünya ötesi kudret, birden çekip aramızdan aldı ve biz bunu duyar duymaz yalçın bir duyguyla ürperdik, yaşantıdan ötede, düşünceden ötede, deneyden ilerde metafizik bir kaygıyla sarsıldık. Metafizik, hiç bir zaman bu kadar aktüel ve günübirlik olmamıştır. Çıkan sesimiz yavandı. Bir parti dili, bir miting mantığı taşıyordu. Buna alışmışız çünkü. Oysa, olayın dili, ta dipten gelen bir sarsış, ilk çağa ait bir kelime veya apokalips diliydi. Mantığıysa determinizmin bittiği sınırda başlayan, bize bir absürdite kıvrımı gibi gelen, ölüm meleğinin kanadındaki şiddetin mantığıydı. On sekiz çocuğunu birden vermiş yaşlı ananın acısı, hangi ekonomik ve sosyal problemdir? Ya altı aylık çocu-

ğun tonlarca yıkıntı altında yaşama sıcaklığını koruyarak mışıl mışıl uyuyuşuna ne denir? Evet, tedbir gerekli, sağlam yapı şart. Ama hayatın ve ölümün sahibini unutmamak da şart, 10 derece gücündeki bir depreme dayanıklı ev yapılsın, diyelim. Ama 12 derecelik bir depremin gelmeyeceğini kim temin edebilir? Sözümüz yanlış anlaşılmasın ve istismar edilmesin. Hiç bir şey yapmayalım demiyoruz. Elimizden geleni yapmalıydık ve yapmalıyız. Ve yapmadığımız için hepimiz suçluyuz. Yapılanın olanı önleyeceğinden değil, bize düşeni yapmadığımızdan ötürü suçluyuz. Ama daha büyük suçumuz, olan olup bittikten sonra bile, meseleyi anlamamakta ayak direyişimizdir, katı yürekliliğimiz, inanç tutukluğumuzdur. Elden gelen her tedbir alındıktan sonra, olanı asıl kaynağına bağlayarak Allah'a tam bir inançla teslim olmak gerekir. Felâkete uğrayanlardan sağ kalanlar, tam bir tevekkül içinde, bizim bu teslim oluşumuzda mümkün olan avunmayı bulacaklar, onlar da, ayni teslim oluşun sessizliği ve derinliği içinde bizi bırakıp öteye geçenlerin ruhlarıyla konuşacaklardı. Ve ölenler, sonsuzluğun üstünden eğilerek çocuklarının, annelerinin, kadınlarının, dedelerinin kulağına fısıldayacaklardı: "Durun. Birdenbire hiçliğe çarptık. Varlığı bulduk. Biz, dağılan kitabın uçuşan yapraklarıysak, siz de orada kalan yapraklarısınız. Yaprakların toplanıp kitabın yine kitap yapılacağı gün gelecektir. Hiçliği bilin, varlığı bilin ve öğretin. Siz, bu dünyadan uzanmış bir elin çevirdiği yapraklarsınız. Sizi okusunlar ve burayı bilmeğe başlasınlar. Yapılarınızı sağlam ve elverişli yapın ama sade ona güvenmeyin. O yapıdan size daha yakın olana güvenin."

Daha neler neler söyleyecekler ve onları avutacaklardı. Biz de susarak, utanarak onları avutacaktık. Kendimizi bırakıp onları düşünecektik. Ama biz ne yaptık. Daha doğrusu inkâr kelebekleri gazeteciler ne yaptılar? Yapayalnız kalmış, ölümün kılıcıyla ikiye bölünmüş, Azrailin paniğine kapılmış, bu zavallı bir avuç kardeşimizi, çılgınlar gibi panikten paniğe sürüklediler, ölülerinden saygısızca bahsettiler (Ey ölmeden kokmuş kalem! Ölülere ait bir hali utanmadan dünyaya yaydın ve kalanlarına acımadın!). Aç kalacakları, evsiz kalacakları, salgınla kırılacaklarını yazıp durdular. Bunlar gerçek bile olsaydı, insan, oradakilere acıyarak bunu saklardı. Bir insanlık çağında, bir erdem medeniyetinde, böyle bir felâket önünde, insanlar susar. Yardımdan başka bir şey düşünmez. Teselli ve umut verir. Tedbir ve tenkidler, sorumluların kulağına fısıldanır. Hesap, felâkete uğrayanlar kurtarılıp acının üstünden belli bir gün geçtikten ve durum biraz yatıştıktan sonra sorulur. Ama bütün bunları yapabilmek için öteye aralık bir duygu örgüsü olmak gerek insanda.

Varto felâketinde, göze çarpan, kabartma hale gelen, doğum ve ölüm oldu. Yeni doğmuş çocukların kurtuluşu bir semboldür. Bunun metafiziği doğumu anlamaya doğru iter bizi. Sağlam ve güçlü olanların da ölümü, bizi ölümü anlamaya çekmiştir. Ölüm, görünüşte kendine en yakın olanlara dokunamadı da, en uzak olanları alıp götürdü. Sanki Varto'da Doğumla Ölüm karşı karşıya gelip savaştılar. Canlı iki insan gibi. Doğum, ölümün elinden, kendine ait olanı, kendi atmosferinde bulunanı kurtardı. Doğumun havasından henüz çıkmamış olan birkaç aylık

çocuklara ölüm dokunamadı. Bu evrensel trajedi gözümüzün önünde oldu da, ruhumuz, bir parçacık olsun arınıp katarsis geçirmedi mi?

Yıkılan yapı yapılır. Varto'nun yerine daha büyük, daha sağlam bir Varto kurulur. Ölenler -ki çoğunun tam inançlı olduğu umulur-, hemen hemen hepsi, ansızın ölüme yakalandıklarından şehittirler. Ama, kalanları, gerekli ruh yakınlığı ve kader birleşimiyle avutabildik mi? Ve önümüzde olan ve yanından, yöresinden semboller fışkıran bu trajedyanın perdesini kaldırıp arkasına bakabildik ve bir örnek alabildik mi?

İÇİNDEKİLER

Ölümün Sebebi 7
Kurban 12
Görünmeyen 15
Destan 19
Tufan 24
Depremin Heykeli 29
Buhran 32
Dağ 37
Samanyolunda Veba ... 41
Gravür 46
Lûtun, Arkasına Bakıp Tuz Heykeli Olan Karısı Gibi 51
Tabiatın Vazifesi 55
Usûl 58
Tehlike Medeniyeti 62
Madde Örümceği 67
Kül... 71
İnsan'lar 73
"Mutlak"ın Avcısı 77
Gelişme, Devrim Ve Diriliş 80
Ortadoğu İnsanı 87
Sağ Ve Sol 92
Komünizmin Sonu 100
Gerçek İstiklâl 102
Savaş 107
İslâm Ve Tarih 110
İslâmın Millet Görüşü 116
Şehidin Mirası Zaferdir 125
Konuk 131
Kurumayan Bir Kaynak 136
Hz. Ömer'in Meşalesi Ve Makası 138
Lav İçinde Gül 143
Saba Ve Yarasa 148
İslâm Gençliği 153
Bir İslâm Haritası 157
İslâm Hareketi 159
Metaekonomik Türkiye 166
Anadolu Tebessümü .. 172
Neslimizin Ödevi 175
Devlet Kaygısı 183
Dış Politikamız 189
Evin Sesi 198
Ayasofya'nın Anlamı . 205
İstanbul'un Hakkı 211
Yolumuzu Aydınlatan Şehit 217
Durum Muhakemesi . 220
Nerede Bir Güneş Yükseliyorsa 225
Varto'da Deprem 228

THG
128773
CFB
THG
773 CFB